

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ЗУЄВА АННА ІГОРІВНА

УДК 342.7 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АДВОКАТА:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
Галузь знань – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____

Науковий керівник
Шатрава Сергій Олександрович
доктор юридичних наук, професор

Кропивницький – 2024

АНОТАЦІЯ

Зуєва А. І. Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 (081 – Право). Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024.

Дисертацію присвячено дослідженню правової природи дисциплінарної відповідальності адвоката її особливостям підставам та процедурі притягнення до останньої. Визначено, що дисциплінарне провадження стосовно адвоката – це процес визначення порушень етичних та професійних стандартів адвоката, які можуть призвести до застосування дисциплінарних заходів або покарань, який здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури з метою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. За своїм змістом дисциплінарне провадження стосовно адвоката є: формою реалізації державної влади та саморегулювання адвокатури; способом забезпечення дотримання адвокатами вимог законодавства, професійної етики та правил адвокатської діяльності; формою захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, які користуються правовою допомогою адвоката; формою забезпечення незалежності адвокатури.

Наголошено, що правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це специфічна система правових норм, прецедентів та організаційних правил, що визначає підстави, порядок та умови порушення, розгляду та оскарження дисциплінарних справ стосовно адвокатів, та встановлює види дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвокатів, задля забезпечення законності, відповідальності та професійної

етики в адвокатській діяльності. Правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката захищає принципи адвокатури, дозволяє адвокатському самоврядуванню вживати заходів реагування на випадки недобросовісної поведінки адвокатів, сприяє підвищенню рівня професійної відповідальності адвокатів, забезпечує захист професійної честі та гідності адвокатів.

Виявлено спеціальні новітні характеристики адміністративно-правового статусу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження, до яких віднесено: 1) спеціальний порядок набуття адміністративної правосуб'єктності в межах діяльності суб'єктів адвокатського самоврядування; 2) виділення правового становища через наділення повноваженнями щодо розгляду дисциплінарних справ стосовно адвокатів, що робить кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури ключовим елементом системи адвокатського самоврядування; 3) функціональною спрямованістю статусу є не лише функція покарання, але захисна стосовно забезпечення прав та інтересів адвокатів.

Обґрунтовано необхідність визначення однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому у широкому їх розумінні, що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та нехтування нормами права.

Визначено особливості процесів реалізації та зміни обсягу правосуб'єктності адвоката в межах процедури дисциплінарного провадження: 1) першоосновою реалізації відповідного обсягу правосуб'єктності в аспекті специфічних процедурних прав та обов'язків в межах дисциплінарного провадження є «правосуб'єктність адвоката», яка виступає головною якісною характеристикою, яка визначає можливість та здатність адвоката як «суб'єкта права» трансформуватися у «суб'єкта дисциплінарних правовідносин», виступаючи однією з передумов їх

виникнення поряд із нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичним фактом, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини – прийняттям рішення про порушення дисциплінарної справи; 2) настання правових наслідків у вигляді зміни обсягу правосуб'єктності адвоката в межах процедури дисциплінарного провадження можливе лише на стадії прийняття рішення у дисциплінарній справі, а юридичним фактом, що впливає на зміну обсягу правосуб'єктності виступає рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення.

З урахуванням практики Європейського суду з прав людини обґрунтовано, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має ознаки «суду» у розумінні Європейської конвенції з прав людини та виступає квазісудовим органом, в основу діяльності якого закладені як принципи незалежності та безсторонності, так і принципи «справедливого судового розгляду». Доведено, що розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката, як і вся процедура дисциплінарного провадження, мають відповідати міжнародним стандартам і принципам, закріпленим ст. 6 Європейської конвенції з прав людини з урахуванням усталених підходів Європейського суду з прав людини щодо розуміння компонентів концепції «справедливого судового розгляду», якими зокрема виступають змагальність, рівність сторін (в тому числі процесуальна та технічна), доступність правосуддя (в тому числі право на правничу допомогу), розумність строків, публічність та відкритість, належність та неупередженість процедури.

З метою забезпечення відповідності дисциплінарного провадження стосовно адвоката принципам і стандартам, проголошеним у Європейській конвенції з прав людини, зокрема з метою забезпечення реалізації принципів рівності та змагальності, обґрунтовано та запропоновано:

– зміни та доповнення до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо законодавчого закріплення права на

ознайомлення з матеріалами дисциплінарного провадження та можливості заявити клопотання про відкладення розгляду дисциплінарної справи у разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні як для адвоката, так і для особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката;

– застосування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката по аналогії з Модельними правилами щодо дисциплінарної відповідальності юристів Американської асоціації адвокатів (American Bar Association) стандарту доказування «чіткі та переконливі докази» («clear and convincing evidence»), який є проміжним стандартом між найвищим стандартом «поза розумним сумнівом» та стандартом «баланс вірогідностей», що дозволить убезпечити адвокатів від зловживань правом ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката недобросовісними скаржниками, певною мірою звузити та окреслити межі дискреційних повноважень дисциплінарних органів з метою уникнення зловживань, сформулювати визначений рівень передбачуваності доказування.

Запропоновано дисциплінарні проступки адвоката та стягнення за них диференціювати в залежності від ступеня тяжкості: 1) за незначний дисциплінарний проступок, який хоч і має ознаки порушення вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність / Правил адвокатської етики, але за своїм характером/наслідками є незначним, одноразовим, не триваючим порушенням, що не спричиняє / не може спричинити значної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами, авторитету адвокатури в цілому – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді попередження; 2) за дисциплінарний проступок середньої тяжкості – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року або штраф.

Проаналізовано основні види санкцій, якими найчастіше пропонується доповнити та розширити існуючу шкалу дисциплінарних стягнень адвокатів:

– наголошено, що практична доцільність розширення кола дисциплінарних стягнень адвоката за рахунок доповнення такими видами заходів дисциплінарного впливу як «догана», «заслуховування пояснень адвоката, що вчинив дисциплінарне правопорушення, на засіданні органів адвокатського самоврядування», «обговорення дисциплінарного проступку на адвокатському загалі» поряд із уже передбаченим законодавством попередженням видається сумнівною, враховуючи те, що всі перелічені види заходів мають виключно морально-психологічний характер та по суті не мають жодного правообмежувального впливу на особу правопорушника, тобто за характером та змістом дублюють одне одного;

– раціональність доповнення наявної системи основних дисциплінарних стягнень такими додатковими заходами дисциплінарного впливу як «заборона роботи у керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1 до 3-х років» та «заборона навчання адвокатів-стажерів» видається безпідставною з огляду на норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, якими передбачено, що адвокат не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути керівником стажування у зв'язку із застосуванням до нього дисциплінарних стягнень у вигляді зупинення чи позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Тобто, виходячи з норм чинного законодавства, такі додаткові заходи дисциплінарного впливу можуть бути застосовані лише поряд із попередженням, як основним стягненням, у зв'язку з чим виникає правомірне питання про співрозмірність санкцій з характером вчиненого порушення, оскільки попередження має застосовуватися лише за незначні одноразові порушення;

– стосовно доповнення існуючого переліку дисциплінарних стягнень адвоката матеріальною компенсацією шкоди, заподіяної адвокатом внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків, на наше переконання, такі випадки виходять за межі дисциплінарного провадження та є сферою цивільно-правових відносин;

– фактично єдиним раціональним варіантом залишається доповнення системи дисциплінарних стягнень штрафом. Водночас у зв'язку із прийняттям 2 червня 2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого, зокрема, Конституцію було доповнено статтею 131², дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на сьогодні має досить таки істотні наслідки на матеріальне становище адвоката щодо якого його було застосовано. З огляду на наведене, вбачається, що штраф може бути визначено як основний вид дисциплінарного стягнення, доповнення кола дисциплінарних стягнень адвоката штрафом в якості додаткового дисциплінарного стягнення вбачається надмірним.

Обґрунтовано, що провідні країни Європи та світу мають значно ширший механізм дисциплінарного впливу на адвокатів порушників, ніж в Україні. Підтвердженням вищесказаного твердження може слугувати наявність більшої кількості дисциплінарних стягнень та додаткових обмежувальних заходів передбачених в законодавчих нормах країн Європи та Заходу, що можуть бути застосовані відносно адвоката, і які різняться за серйозністю впливу на порушника.

Доведено, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката має бути спрямоване: на змінення обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів як підстави для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката; вдосконалення функціонування Реєстру дисциплінарних проваджень в напрямку інтеграції з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення;

зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури шляхом збільшення їх складу; збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів з балансом дотримання принципу розумності строків.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, адвокат, адвокатська діяльність, дисциплінарне провадження, адміністративно-правовий статус, дисциплінарний проступок, адміністративно-правове регулювання, стягнення, принципи, гарантії адвокатської діяльності, дисциплінарна справа, Єдиний державний реєстр адвокатів, адміністративна правосуб'єктність, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія.

Zuyeva A. I. Disciplinary responsibility of the lawyer: administrative and legal aspect. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 (081 - Law). Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2024.

The dissertation is devoted to the study of the legal nature of the lawyer's disciplinary responsibility, its features, the grounds and the procedure for bringing the latter to justice. It was determined that disciplinary proceedings against a lawyer are a process of determining violations of the lawyer's ethical and professional standards, which may lead to the application of disciplinary measures or punishments, which is carried out by the qualification and disciplinary commission of the bar in order to bring the lawyer to disciplinary responsibility. According to its content, disciplinary proceedings against a lawyer are: a form of exercise of state power and self-regulation of the legal profession; a way of ensuring that lawyers comply with the requirements of legislation, professional ethics and rules of advocacy; a form of protection of the rights and interests of

citizens and legal entities that use a lawyer's legal assistance; a form of ensuring the independence of the bar.

It is emphasized that the legal regulation of disciplinary proceedings against a lawyer is a specific system of legal norms, precedents and organizational rules that determine the grounds, order and conditions of violation, review and appeal of disciplinary cases against lawyers, and establish the types of disciplinary sanctions that can be applied to lawyers, to ensure legality, responsibility and professional ethics in advocacy. The legal regulation of disciplinary proceedings against a lawyer protects the principles of advocacy, allows the self-government of lawyers to take measures to respond to cases of dishonest behavior of lawyers, contributes to increasing the level of professional responsibility of lawyers, ensures the protection of professional honor and dignity of lawyers.

Special new characteristics of the administrative-legal status of the qualification-disciplinary commission of the bar as a subject of disciplinary proceedings have been identified, which include: 1) a special procedure for acquiring administrative legal personality within the scope of the activities of subjects of bar self-government; 2) the allocation of legal status through the granting of powers to consider disciplinary cases against lawyers, which makes qualification and disciplinary commissions of the bar a key element of the system of bar self-governance; 3) the functional orientation of the status is not only a punishment function, but a protective one in terms of ensuring the rights and interests of lawyers.

The need to define one of the key signs of a lawyer's disciplinary misconduct is the negative consequences for the client and/or the institution of advocacy as a whole in their broad sense, which will protect lawyers from disciplinary liability in particular for making mistakes, including technical ones that do not indicate improper performance one's duties and neglecting the norms of the law.

The peculiarities of the processes of realization and change of the scope of legal personality of a lawyer within the framework of disciplinary proceedings are determined: 1) the primary basis for the implementation of the corresponding

scope of legal personality in terms of specific procedural rights and obligations within the scope of disciplinary proceedings is the "legal personality of a lawyer", which acts as the main qualitative characteristic that determines the possibility and ability of a lawyer as a "subject of law" to transform into a "subject of disciplinary legal relations", acting as one of the prerequisites for their occurrence along with the norms of the Law of Ukraine "On the Bar and Legal Practice" and a legal fact, in the absence of for which disciplinary legal relations would not arise - by making a decision to initiate a disciplinary case; 2) the occurrence of legal consequences in the form of a change in the scope of legal personality of a lawyer within the framework of the disciplinary proceedings procedure is possible only at the stage of making a decision in a disciplinary case, and the legal fact that affects the change in the scope of legal personality is the decision to bring the lawyer to disciplinary responsibility for committing disciplinary offense and the application of disciplinary sanctions to it.

Taking into account the practice of the European Court of Human Rights, it is substantiated that the qualification and disciplinary commission of the bar has the characteristics of a "court" in the sense of the European Convention on Human Rights and acts as a quasi-judicial body, the basis of which is the principles of independence and impartiality, as well as the principles of "fair trial consideration". It has been proven that the consideration of a disciplinary case against a lawyer, as well as the entire procedure of disciplinary proceedings, must comply with international standards and principles established by Article 6 of the European Convention on Human Rights, taking into account the established approaches of the European Court of Human Rights regarding the understanding of the components of the concept of "fair trial", which in particular include competition, equality of parties (including procedural and technical), access to justice (including the right to legal assistance), reasonableness of terms, publicity and openness, propriety and impartiality of the procedure.

In order to ensure compliance of the disciplinary proceedings against the lawyer with the principles and standards promulgated in the European Convention

on Human Rights, in particular with the aim of ensuring the implementation of the principles of equality and competition, it is substantiated and proposed:

- amendments and additions to the Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice» regarding the legislative consolidation of the right to familiarize with the materials of disciplinary proceedings and the possibility to request the postponement of the consideration of the disciplinary case in case of impossibility for valid reasons to participate in the meeting both for the lawyer and for the person who initiated the issue of the lawyer's disciplinary responsibility;

- application in disciplinary proceedings against a lawyer by analogy with the Model Rules on Disciplinary Responsibility of Lawyers of the American Bar Association of the standard of proof "clear and convincing evidence" ("clear and convincing evidence"), which is an intermediate standard between the highest standard "outside reasonable doubt" and the "balance of probabilities" standard, which will allow to protect lawyers from abuses of the right to initiate the question of disciplinary responsibility of a lawyer by unscrupulous complainants, to a certain extent narrow and delineate the limits of the discretionary powers of disciplinary bodies in order to avoid abuses, to form a certain level of predictability of proof.

It is proposed to differentiate the lawyer's disciplinary offenses and penalties for them depending on the degree of severity: 1) for a minor disciplinary offense, which, although it has signs of violation of the requirements of the legislation on advocacy and advocacy / the Rules of Advocate Ethics, but by its nature/consequences is insignificant, one-time, a non-continuous violation that does not/cannot cause significant harm to the legally protected rights and interests of the participants in the relationship between the lawyer and the client, the court and other participants in the legal proceedings, other bodies and persons, the authority of the legal profession as a whole - a disciplinary sanction in the form of a warning should be applied; 2) for a disciplinary offense of medium severity, a disciplinary penalty shall be applied in the form of suspension of the right to practice law for a period of one month to one year or a fine.

The main types of sanctions that are most often proposed to supplement and expand the existing scale of disciplinary sanctions for lawyers are analyzed:

- it was emphasized that the practical expediency of expanding the range of disciplinary penalties for a lawyer by adding such types of disciplinary measures as "reprimand", "listening to the explanations of a lawyer who has committed a disciplinary offense at a meeting of the self-government bodies of the bar", "discussion of a disciplinary offense at the bar general" etc. with the warning already provided for by the law, it seems doubtful, given that all the listed types of measures are exclusively moral and psychological in nature and essentially do not have any rights-limiting effect on the person of the offender, that is, they duplicate each other in nature and content;

- the rationality of supplementing the existing system of basic disciplinary sanctions with such additional measures of disciplinary influence as "a ban on working in the governing bodies of the bar self-government for a period of 1 to 3 years" and "a ban on the training of trainee lawyers" appears to be groundless in view of the provisions of the Law of Ukraine "On the Bar and Legal Practice" and the Regulation on the organization and procedure of internship for a person to obtain a certificate of the right to practice law, which provide that a lawyer cannot participate in the work of the legal self-government bodies and be the manager of an internship in connection with the application of disciplinary measures to him penalties in the form of suspension or deprivation of the right to practice law. That is, based on the norms of the current legislation, such additional measures of disciplinary influence can be applied only together with a warning as the main penalty, which raises a legitimate question about the proportionality of the sanctions to the nature of the committed violation, since the warning should be applied only for minor one-time violations;

- in relation to supplementing the existing list of disciplinary penalties for a lawyer with material compensation for damage caused by a lawyer as a result of improper performance of professional duties, in our opinion, such cases go beyond disciplinary proceedings and are the sphere of civil legal relations;

- in fact, the only rational option is to supplement the system of disciplinary sanctions with a fine. At the same time, in connection with the adoption of the Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Justice)" on June 2, 2016, according to which, in particular, the Constitution was supplemented by Article 131-2, disciplinary action in the form of suspension of the right to practice law today has quite significant consequences on the financial situation of the lawyer in respect of whom it was applied. In view of the above, it is considered that a fine can be defined as the main type of disciplinary penalty, supplementing the range of disciplinary penalties of a lawyer with a fine as an additional disciplinary penalty is considered excessive.

It is substantiated that the leading countries of Europe and the world have a much wider mechanism of disciplinary influence on lawyers of violators than in Ukraine. The above statement can be confirmed by the presence of a greater number of disciplinary penalties and additional restrictive measures provided for in the legal norms of European and Western countries, which can be applied to a lawyer, and which differ in the severity of the impact on the offender.

It has been proven that the improvement of the administrative and legal regulation of disciplinary proceedings against a lawyer should be aimed at: changing the obligation to raise the professional level of lawyers as a basis for conducting disciplinary proceedings against a lawyer; improving the functioning of the Register of disciplinary proceedings in the direction of integration with the Unified State Register of Advocates for automatic updating of information on disciplinary sanctions; - reducing the excessive workload of the qualification and disciplinary commissions of the bar and the Higher Qualification and Disciplinary Commission of the bar by increasing their composition; - increasing the term of bringing lawyers to disciplinary responsibility with a balance of compliance with the principle of reasonableness of terms.

Key words: disciplinary liability, lawyer, lawyer activity, disciplinary proceedings, administrative-legal status, disciplinary offense, administrative-legal regulation, penalty, principles, guarantees of lawyer activity, disciplinary case,

Unified State Register of Lawyers, administrative legal personality, Higher qualification - disciplinary commission.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації :

1 Зуєва А. І. Дисциплінарна відповідальність адвоката як складова юридичної відповідальності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2023. № 5. С. 105-109. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.5.18>.

2 Зуєва А. І. Теоретико-правова характеристика дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *KELM.* 2023. № 7 (59). С. 123-128. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.19>.

3 Зуєва А. І. Щодо питання про правосуб'єктність адвоката відносно якого порушено дисциплінарну справу. *Юридичний бюлетень.* 2023. № 31. С. 50-56. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.31.07>

4 Зуєва А. І. Дисциплінарні стягнення щодо адвоката: питання сьогодення. *Наукові Записки. Серія: Право.* 2021. Вип. 10. Спецвипуск. С. 252-258.

5 Зуєва А. І. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: правова природа та характерні ознаки. *Право та державне управління.* 2023. № 4. С. 66-70. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.9>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

6 Зуєва А. І. Деякі питання юридичної відповідальності адвоката: питання сьогодення. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 01 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 34-35.

7 Зуєва А. І. Дослідження питання стадій дисциплінарного провадження стосовно адвоката: питання сьогодення. *Захист та дотримання*

прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: наук.-практич. конф. (Вінниця, 07 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 234-236.

8 Зуєва А. І. Дослідження дисциплінарної відповідальності адвоката як складова юридичної відповідальності. *Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Кропивницький, 15 квітня 2021 р.). Частина 1. Кропивницький, 2021. С. 61-64.

9. Зуєва А. І. Дисциплінарний проступок як підстава притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Кропивницький, 10 листопада 2020 р.). Частина 1. Кропивницький, 2020. С. 122-12.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО АДВОКАТА ...	27
1.1. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: поняття, правова природа та характерні ознаки.....	27
1.2. Правове регулювання, завдання та принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката.....	45
1.3. Адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження.....	67
Висновки до розділу 1.....	88
РОЗДІЛ 2. ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	95
2.1. Поняття та особливості дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.....	95
2.2. Правосуб'єктність адвоката відносно якого відкрито дисциплінарне провадження.....	119
2.3. Особливості розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката.....	136
2.4. Види і порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвоката....	161
Висновки до розділу 2.....	183
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО АДВОКАТА	197
3.1. Міжнародний досвід здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката та можливість його адаптації до національної правової системи.....	197

3.2. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката.....	218
Висновки до розділу 3.....	236
ВИСНОВКИ.....	239
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	247
ДОДАТКИ.....	280

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Інститут адвокатури є одним із важливих складових правоохоронної системи, а адвокати – це саме ті фахівці, які надають правничу допомогу громадянам і юридичним особам. Адвокати в своїй діяльності зобов'язані дотримуватися професійної етики та виконувати свої обов'язки відповідно до норм чинного законодавства. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката є важливим елементом системи забезпечення незалежності адвокатури та дотримання адвокатами своїх професійних обов'язків, адже воно спрямоване на забезпечення дотримання адвокатами вимог законодавства, професійної етики та правил адвокатської діяльності. Тому визначення чіткої процедурної складової притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката є на сьогодні вельми актуальним та своєчасним, оскільки з одного боку є дієвою гарантією від свавілля з боку адвокатської спільноти по відношенню до своїх клієнтів, з іншого інструментом захисту репутаційної та іміджевої складової статусу адвоката від різного роду зловживань, а з іншого контролем держави за інститутом адвокатури в цілому тощо. Отже, дослідження зазначеного питання з позиції адміністративно-правової науки є на сьогодні беззаперечним тощо.

Окремі аспекти організації та функціонування інституту адвокатури знайшли своє відображення в наукових працях таких вчених, як: Є.Ю. Бова, О. І. Безпалова, С. В. Вилков, П. Валко, О. В. Джафарова, О. Ю. Дрозд, А.В. Іванцова, В.С. Личко, А.В. Біцай С.С. Калинюк, В.В. Заборовський, В. В. Нікітченко, М.В. Стаматіна, В.С. Личко, М. Ю. Єфіменко, С.С. Калинюк, І.Д. Файнгольд, С.О. Шатрава та інші. Наголосимо, що існуючі на сьогодні наукові праці з питань дисциплінарного провадження відносно адвокатів мають не системний характер про що свідчать поодинокі наукові публікації з даної тематики. Тому назріла потреба в комплексному

системному дослідженню питань, пов'язаних з процедурною складовою здійснення дисциплінарного провадження відносно адвоката. Саме тому, теоретична розробленість обраної теми, її наукова новизна, значущість та актуальність у нових реаліях сьогодення набувають особливого змісту та значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження спрямовано на реалізацію основних положень законів України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 № 5076-VI, Указу Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» від 11 червня 2021 року № 231/2021, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21, а також плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає у визначенні правової природи дисциплінарного провадження відносно адвоката, його завдань, принципів та особливостей здійснення та наданні науково-обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення матеріальної та процесуальної складових останнього.

Для досягнення визначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі основні *завдання*:

– визначити правову природу дисциплінарного провадження стосовно адвоката та окреслити його особливості;

– з'ясувати зміст правового регулювання, визначити завдання та принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката;

– охарактеризувати адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження;

– визначити поняття та особливості дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності;

– розкрити зміст правосуб'єктності адвоката, відносно якого відкрито дисциплінарне провадження;

– окреслити особливості розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката;

– з'ясувати види і порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвоката;

– розкрити міжнародний досвід здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката та можливість його адаптації до національної правової системи;

– сформулювати шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката.

Об'єктом дослідження є публічно-правові відносини, які виникають в процесі організації та функціонування інституту адвокатури.

Предметом дослідження є дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект.

Методи дослідження. Методологічною основою є поєднання загальнофілософських, наукових та спеціальних методів наукового пізнання, що дало змогу розглянути визначенні питання комплексно та системно. Структурно-функціональний метод став у нагоді при визначенні правової природи дисциплінарного провадження стосовно адвоката та окресленні його особливостей (підрозділ 1.1). З'ясовуючи зміст правового регулювання, а також коло завдань та принципів дисциплінарного провадження стосовно адвоката, було використано логіко-семантичний метод (підрозділ 1.2). Саме використання структурно-функціонального методу надало можливість охарактеризувати адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-

дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження (підрозділ 1.3). Нормативно-догматичний метод уможливив визначення поняття та особливостей дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (підрозділ 2.1).

Саме використання герменевтичного підходу дозволило розкрити зміст правосуб'єктності адвоката, відносно якого відкрито дисциплінарне провадження (підрозділ 2.2). Окреслення особливостей розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката та видів і порядку застосування дисциплінарних стягнень до останнього стало можливим за допомогою аксіоматичного методу та методу моделювання (підрозділи 2.3 та 2.4).

Розкриття міжнародного досвіду здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката та можливість його адаптації до національної правової системи, а також формулювання шляхів вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката стало можливим завдяки використанню методів групування та емпіричних узагальнень (розділ 3).

Науково-теоретичне підґрунтя наукової кваліфікаційної праці є наукові напрацювання фахівців у галузі загальної теорії держави і права, адміністративного права та процесу, інших галузевих правових наук. *Нормативною основою* дослідження є Конституція України, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також нормативно-правові акти, які регламентують правовідносини щодо організації та функціонування адвокатури, правові акти, що приймаються органами адвокатського самоврядування. *Інформаційну та емпіричну основу* дисертації становлять дані з Єдиного Реєстру адвокатів, Реєстру дисциплінарних проваджень, статистичні дані, довідки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що представлена наукова праця є сучасним поглядом на правову природу дисциплінарного провадження відносно адвоката, його завдань, принципів та особливостей здійснення, що дозволило обґрунтувати низку нових положень

і висновків, надати практичні рекомендації та пропозиції з досліджуваних питань.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

вперше:

– з позиції комплексно-онтологічного підходу сформовано правову природу дисциплінарного провадження стосовно адвоката як передумови для застосування дисциплінарної відповідальності до спеціального суб'єкта права (адвоката) в разі порушення норм спеціального законодавства або вимог професійної етики, з метою гарантування професійності цілого самоврядного інституту (адвокатури) та захисту прав і законних інтересів окремих осіб, суспільства та держави;

– виявлено спеціальні новітні характеристики адміністративно-правового статусу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження, до яких віднесено: 1) спеціальний порядок набуття адміністративної правосуб'єктності в межах діяльності суб'єктів адвокатського самоврядування; 2) виділення правового становища через наділення повноваженнями щодо розгляду дисциплінарних справ стосовно адвокатів, що робить кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури ключовим елементом системи адвокатського самоврядування; 3) функціональною спрямованістю статусу є не лише функція покарання, але захисна стосовно забезпечення прав та інтересів адвокатів;

– обґрунтовано необхідність визначення однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому у широкому їх розумінні, що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та нехтування нормами права;

– доведено, що існування такого виду дисциплінарного проступку адвоката як «порушення присяги адвоката України» не повинно розглядатися у якості самостійної підстави дисциплінарної відповідальності адвоката та потребує виключення із Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою уникнення надмірної дискреції повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та дублювання з іншими підставами дисциплінарної відповідальності адвоката;

удосконалено:

– підхід до визначення «дисциплінарного проступку адвоката» як винну, протиправну дію або бездіяльність адвоката під час здійснення ним професійної діяльності, а також іншої соціально-публічної діяльності (громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет), що полягає у порушенні встановлених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними органами, а також суспільством загалом, що призвело чи може призвести до настання негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому, за яку законодавством передбачено дисциплінарну відповідальність;

– наукове трактування принципів дисциплінарного провадження стосовно адвоката як системи основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають суть, спрямованість, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії прийняття рішень у дисциплінарних справах, з метою забезпечення законності та професійності адвокатської діяльності, та гарантування суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів;

– наукова думка, що окрім правосуб'єктності, іншими передумовами виникнення дисциплінарних правовідносин одночасно виступають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичний факт, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини –

прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи. Отже зміст і обсяг «правосуб'єктності адвоката» залишається сталим, а от реалізація відповідного обсягу правосуб'єктності може залежати від різних факторів – фактичних обставин (юридичних фактів), правової волі адвоката як «суб'єкта права» тощо;

– наукову думку з приводу того що з метою забезпечення дієвості гарантій адвокатської діяльності та формування визначеного рівня передбачуваності доказування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката обґрунтовано доцільність впровадження стандарту доказування «чіткі та переконливі докази», що виступає важливим елементом реалізації принципу змагальності процедури дисциплінарного провадження як встановлений критерій достатності та достовірності доказів для прийняття рішення про те, що факт є встановленим та доведеним, а тягар доказування виконаним;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

– визначення особливості процесів реалізації та зміни обсягу правосуб'єктності адвоката в межах процедури дисциплінарного провадження: 1) першоосновою реалізації відповідного обсягу правосуб'єктності в аспекті специфічних процедурних прав та обов'язків у межах дисциплінарного провадження є «правосуб'єктність адвоката», яка виступає головною якісною характеристикою, яка визначає можливість та здатність адвоката як «суб'єкта права» трансформуватися у «суб'єкта дисциплінарних правовідносин», виступаючи однією з передумов їх виникнення поряд із нормами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичним фактом, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини – прийняттям рішення про порушення дисциплінарної справи; 2) настання правових наслідків у вигляді зміни обсягу правосуб'єктності адвоката в межах процедури дисциплінарного провадження можливе лише на стадії прийняття рішення у дисциплінарній справі, а юридичним фактом, що впливає на зміну обсягу

правосуб'єктності виступає рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення;

– можливих напрямів адаптації досвіду ряду європейських країн в національну правову систему з приводу удосконалення процесуальної складової притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності;

– напрямки вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката щодо змінення обов'язку підвищення професійного рівня, вдосконалення функціонування Реєстру дисциплінарних проваджень, зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів з балансом дотримання принципу розумності строків.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані:

– у науково-дослідницькій сфері – для подальших наукових досліджень питань організації та функціонування інституту адвокатури в цілому та питань притягнення до дисциплінарної відповідальності адвоката зокрема (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ від 11.01.2024 р.);

– у правотворчій сфері – висновки та пропозиції отриманні під час дослідження проблемних питань притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів можуть бути використані при підготовці проектів законів про внесення змін та доповнень до чинних законодавчих актів з метою вдосконалення механізму притягнення до відповідальності адвокатів;

– у правозастосовній діяльності – для вдосконалення процедурної складової здійснення дисциплінарного провадження відносно адвоката з метою дотримання гарантій адвокатської діяльності щодо притягнення

останнього до дисциплінарної відповідальності (акт впровадження в практичну діяльність адвокатського бюро «Юрія Кричуна» від 04.02.2024 р.);

– у освітньому процесі – положення і висновки дисертації можуть бути використані при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Судові та правоохоронні органи України», під час підготовки лекцій і навчальних посібників з даної тематики (акт впровадження в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ від 10.01.2024 р.).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення і висновки було оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 10 листопада 2020 р.), «Актуальні проблеми національного законодавства» (м. Кропивницький, 15 квітня 2021 р.), «Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави» (м. Вінниця, 01 грудня 2023 р.), «Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану» (м. Вінниця, 07 грудня 2023 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, одну – в іноземному науковому виданні, а також у чотирьох тезах наукових повідомлень на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 285 сторінок. Список використаних джерел містить 263 найменування і займає 33 сторінки, додатки займають 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО АДВОКАТА

1.1. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: поняття, правова природа та характерні ознаки

Якість роботи адвокатів є найважливішим критерієм оцінки результативності діяльності адвокатури. Тому одним із завдань сучасної адвокатури як важливого інституту громадянського суспільства є прагнення до постійного вдосконалення якості надання кваліфікованої правової допомоги з метою підвищення правової захищеності громадян і реалізації їх конституційних прав, свобод та законних інтересів. У свою чергу, дієвим механізмом захисту як прав осіб, які звернулися по правову допомогу до адвокатів, так і репутації адвокатури України є інститут дисциплінарної відповідальності адвоката. Саме тому актуальність дослідження питань дисциплінарного провадження щодо адвоката є очевидною і зумовлена необхідністю детального аналізу цієї проблематики [27].

Дослідження дисциплінарного провадження стосовно адвоката є важливим завданням для науковців, оскільки дозволяє глибше зрозуміти його правову природу та характерні ознаки. Таке дослідження має важливе значення для вдосконалення законодавства про адвокатуру та підвищення ефективності захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, які користуються правовою допомогою адвоката. Правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката є складною і багатогранною. З одного боку, воно є формою реалізації державної влади, оскільки здійснюється органами адвокатської палати та підконтрольне державі. З іншого боку, дисциплінарне провадження є формою

саморегулювання адвокатури, оскільки здійснюється колегіально органами адвокатської палати.

Характеризуючи поняття та природу дисциплінарного провадження, слід для початку визначитися з поняттям «відповідальність». Проблема відповідальності на сьогоднішній день по стає центральною в обговоренні низки питань, пов'язаних із розвитком сучасного суспільства, процесами індустріалізації та глобалізації, ролі «людського чинника» у розв'язанні глобальних проблем людства. Одночасно кілька новітніх наукових напрямків підкреслюють важливість високого рівня відповідальності для виживання людства: це і менеджмент, або теорія управління, й екологія, і соціологія, й організаційна психологія. Останнім часом значення відповідальності зростає, особливо у її соціальній проекції (групова взаємодія, масові заходи тощо). Не зважаючи на важливість самого поняття відповідальності та його місця у психологічній теорії особистості, не існує його загальноприйнятого визначення, у т. ч. змістової та обсягової чіткості [105, с. 61–74].

Оксфордський словник визначає поняття «відповідальність» у кількох значеннях: – обов'язок мати справу з кимось/щось або піклуватися про них, щоб вас могли звинуватити, якщо щось піде не так; – звинувачувати в тому, що сталося погане; – моральний обов'язок зробити щось або допомогти або піклуватися про когось через вашу роботу, посаду тощо [259].

В термін «відповідальність» подекуди вкладається різний зміст, але найбільш часто маються на увазі обов'язок та покарання. В першому випадку мова йде про активний аспект відповідальності, в якому вона виступає як усвідомлення особою свого місця в суспільстві, своєї ролі в суспільному прогресі, особистої участі в справах держави. Відповідальність в цьому змісті є своєрідним моральним й політичним регулятором поведінки. Інтерес до цього аспекту відповідальності набув особливого звучання, коли стало можливим юридично виправдати навіть жорстокий і нелюдський злочин [31, с. 41–45]. В другому випадку відповідальність розглядається в ретроспективному аспекті – як відповідальність за діяння, що мало місце в

минулому. В цьому разі вона полягає, з одного боку, у розумінні особою несприятливих наслідків своєї поведінки, а з другого – у завданні цій особі певних позбавлень та обмежень, адекватній негативній реакції суспільства на її вчинок. Деякі вчені взагалі вважають, що про юридичну відповідальність можна говорити лише в плані покарання (в широкому розумінні цього слова). Так чи інакше, юридична відповідальність нерозривно пов'язана з державою, що накладає серйозний відбиток на її зміст. Це виявляється в тому, що органи державної влади вимагають від певної особи відповіді за скоєний нею проступок, а головне – ця особа повинна зазнати позбавлень, передбачених правовими санкціями. В результаті, відповідно, юридична відповідальність знаходить свій вираз в реалізації санкції [31, с. 41–45].

Г. Ложкін та О. Лазорко визначили, що відповідальність – це передусім якісна характеристика особистості, особлива форма саморегуляції, самодетермінації та контролю вчинків зрілої людини. Відповідальність виявляється у низці якостей та умінь особистості, щонайперше як чесність, справедливість, принциповість, готовність відповідати за наслідки своїх дій. Відповідально зорієнтовані якості не можуть успішно реалізуватися, якщо у людини не розвинуті емоційні риси: здатність до співчуття, чуйність стосовно інших людей; до того ж виконання будь-якого обов'язку вимагає прояву інших вольових якостей – наполегливості, стійкості, витримки. Із психологічного погляду відповідальність, поряд із скромністю, сміливістю та іншими пристойностями, хоч і є властивістю характеру особистості все ж виявляється у єдності з найрізноманітнішими психоформами – почуттями, сприйняттям, усвідомленням, світоглядом, поведінковими схемами тощо. Відповідальність у високорозвиткових формах – інтегральна якість, котра характеризує соціальну типовість особистості (інтерналі та екстернали) й самоствердно функціонує у вчинках людини упродовж життя [105, с. 61–74].

Згідно позиції теоретиків права М. Кельмана та О. Мурашина, у позитивному значенні юридична відповідальність є абсолютним відношенням, яке являє собою добросовісне виконання своїх обов'язків

перед громадянським суспільством, правовою державою, колективом людей і окремою особою. Іншими словами – це відповідальне ставлення до виконання обов’язку. Ретроспективна відповідальність настає саме в силу того, що суб’єкт своїми діями порушує відносини юридичної відповідальності, чинить безвідповідально. Тому ретроспективна юридична відповідальність – це теж правові відносини, але конкретні, індивідуалізовані. Інститут юридичної відповідальності перш за все здійснює функцію загального попередження правопорушень. І саме завдяки цьому інститут права бере участь в охороні правопорядку, в реалізації охоронної функції права. Факти правопорушення спонукають інститут відповідальності до активної дії, приводячи в рух відповідну норму відповідальності. А це означає, що безпосередня мета даного інституту у випадку скоєння правопорушення полягає в покаранні правопорушника. Тому і безпосередньою функцією інституту, який розглядається, є функція каральна. Кінцева мета (ціль) інституту юридичної відповідальності – це ліквідація правопорушень в державі. І її не може бути досягнуто тільки з огляду, оскільки правовий порядок в державі, який базується на страху перед покаранням, ніколи не може стати стійким, стабільним та надійним. Запорукою істинного правопорядку може бути тільки єдність об’єктивно правомірної поведінки всіх членів суспільства з їх глибокою внутрішньою повагою до права, з потребою людей дотримуватись приписів юридичних норм, що виражають суспільно корисні інтереси [78, с. 450, 459].

А. Липка вказує, що сама відповідальність, пронизуючи всі сфери життя – від особистої до політичної, – це завжди надскладне психосоціальне явище. Окрім того, відповідальність - одна із інтегральних властивостей особистості, результат синергії усіх її психічних функцій та суб’єктивного сприйняття нею себе, інших, довкілля загалом. Водночас це також і моральна риса особи, котра постає унаслідок цілеспрямованого виховання, концентрує у собі усвідомлені обов’язок, зобов’язання, наполегливість, принциповість, свободу, рефлексію, добросовісність і буденно виявляється у відповідальній

поведінці та сумлінних учинках. Відповідальність як основоположна властивість людини, універсальний мотив її життя, процес самоздійснення, самовчинення, самоосягнення дає змогу їй виявляти цілеспрямовану особистісну активність, здійснювати своєчасний та оптимальний життєвий вибір через екзистенційну свободу та самореалізацію свого кращого потенціалу й можливостей на шляху до становлення повноцінно функціональної особистості, а відтак повноформатного розвитку та зростання, що суголосне гуманістичному спрямуванню у психології. Як регулятор внутрішніх дій, поведінки, вчинення відповідальність є фактором інтелектуального, вольового й морального розвитку особистості, що формує її ціннісно-смісловий стрижень зобов'язань, наполегливості, принциповості, необхідності, справедливості, рефлексивності тощо [104, с. 226–232].

Т. Грек визначає, що юридична відповідальність є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, сутність якого полягає в цілеспрямованому впливі на поведінку індивідів за допомогою юридичних засобів. Завдяки цьому комплексному впливу стає можливим гідне впорядкування суспільних відносин, надання їм певної системності та стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, максимально можливе втілення принципів соціальної справедливості. Існування права як регулятора суспільних відносин в усі часи обумовлене саме необхідністю підтримувати правопорядок у неоднорідному, сповненому внутрішніх протиріч суспільстві задля запобігання будь-яким небажаним відхиленням від встановлених правил поведінки [31, с. 41–45].

Положення юридичної відповідальності локалізуються в різних галузях права. Це, в свою чергу, призвело до поділу юридичної відповідальності на види. Тому розрізняють такі види юридичної відповідальності: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова, дисциплінарна, матеріальна та конституційна. Кримінальна відповідальність – різновид ретроспективної відповідальності, що полягає у застосуванні до винної у вчиненні злочину фізичної особи виду й міри кримінального покарання. Адміністративна

відповідальність – накладення на винних фізичних (юридичних) осіб, які порушили правила поведінки, адміністративних стягнень, що створюють для цих осіб (колективів) несприятливі наслідки особистого, майнового, морального та іншого характеру. Цивільно-правова відповідальність – накладення цивільно-правових стягнень (неустойки, штрафу, пені і відшкодування збитків) на фізичну чи юридичну особу за невиконання або неналежне виконання зобов'язань або за заподіяння позадоговірної майнової шкоди, а також за порушення деяких особистих немайнових прав (честь, гідність особи та ін.). Дисциплінарна відповідальність – різновид ретроспективної юридичної відповідальності особи за порушення норм права, що регулюють відповідну дисципліну, і застосування до порушника дисциплінарних стягнень. Розрізняють такі види дисциплінарної відповідальності: державну, трудову, військову, навчальну та ін. Матеріальна відповідальність працівників – різновид ретроспективної юридичної відповідальності працівника за майнову (матеріальну) шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на нього трудових обов'язків. Конституційно-правова відповідальність – різновид юридичної відповідальності, що має складний політико-правовий характер. Її суб'єктами можуть бути органи державної влади (насамперед вищі органи держави та їх посадові особи), а також фізичні особи. Відомо, що виконання приписів конституційного права забезпечується практично всіма видами юридичної відповідальності. З цього погляду конституційна відповідальність може трактуватися як юридична відповідальність взагалі. Проте існує і власне конституційна відповідальність з притаманними лише їй конкретними формами та механізмами, колом суб'єктів і санкціями [78, с. 451].

При цьому, вченими по різному трактуються спільні риси відповідальності. Зокрема, спільними ознаками адміністративних та дисциплінарних правопорушень є: не злочинність цих правопорушень; їх розслідування, застосування санкцій за їх скоєння здійснюється у процесі

виконавчо-розпорядчої діяльності; рівнозначний ступінь їх суспільної небезпеки; винність, протиправність, караність. Відмінність між ними полягає у тому, що вони мають різну правову природу; регулюються різними нормами права. Дисциплінарний проступок – завжди порушення встановленої в організації дисципліни, адміністративне ж правопорушення полягає у порушенні загальнообов'язкових правил, встановлених для всіх громадян; за дисциплінарні проступки санкції до винного застосовуються керівником того колективу, членом якого є правопорушник (директором підприємства, ректором вузу, командиром частини), або вищим керівником, за адміністративні правопорушення стягнення накладаються суб'єктом функціональної влади; за дисциплінарні проступки накладаються дисциплінарні стягнення, за адміністративні – адміністративні стягнення. Дисциплінарна та цивільна відповідальність якісно відрізняються одна від одної. Дисциплінарна відповідальність санкціонується державою, застосовується у публічно-правових відносинах, не передбачає майнових санкцій, характерні відносини «влади – підпорядкування», відбувається без рішення суду. Від кримінальної відповідальності дисциплінарна відрізняється тим, що перша застосовується за діяння, які визнаються суспільно небезпечними. При цьому необхідно враховувати елементи суспільної небезпеки: її ступінь (обсяг), а також кількісний фактор (повторюваність, рецидив). Трудова і дисциплінарна відповідальність мають багато спільних рис, наразі трудова відповідальність містить частково ознаки дисциплінарної відповідальності і частково ознаки матеріальної відповідальності [45, с. 31–34].

У своєму науковому дослідженні В. В. Серeda слушно зазначає, що як правило, дисциплінарна відповідальність розглядається у двох аспектах [189, с. 19]: 1) як певна реакція на дисциплінарний проступок у сфері трудових відносин, можливість застосування до порушника заходів дисциплінарного стягнення, визначених у трудовому законодавстві; 2) як наслідок невиконання чи неналежного виконання трудових обов'язків конкретним

працівником із застосуванням санкцій за порушення трудової дисципліни. У цьому аспекті дисциплінарна відповідальність полягає в обов'язковій порушника відповісти за вчинений дисциплінарний проступок і зазнати негативних наслідків у вигляді обмежень особистого, організаційного чи майнового порядку. Зі сторони роботодавця реакція на дисциплінарний проступок полягає в тому, щоб зажадати пояснення від порушника трудової дисципліни; застосування до працівника санкцій у порядку, визначеному трудовим законодавством [189, с. 19]. Слушною є думка О. М. Перунової, яка зазначає, що дисциплінарна відповідальність полягає в обов'язку працівника відповідати перед власником або уповноваженим ним органом за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права. Тобто у трудових правовідносинах працівник несе дисциплінарну відповідальність тільки перед власником, а не перед державою, як це має місце при адміністративній та кримінальній відповідальності, а власник має дисциплінарну відповідальність щодо працівника [125]. А. Ю. Подорожній вказує, що мета дисциплінарної відповідальності має два головні аспекти: перший полягає в забезпеченні належної дисципліни праці для подальшого забезпечення ефективного функціонування підприємства (організації, установи тощо), а тому її наявність виступає важливим превентивним заходом вчинення дисциплінарних проступків. Другий аспект полягає у застосуванні до порушника негативних заходів, що, в свою чергу, дозволяє поновлювати порушені трудові (серед іншого і службові) права та уникати негативних наслідків вчинення правопорушення, забезпечувати виховання працівника в дусі дотримання законності і дисципліни праці [128, с. 14–15].

Отже, дисциплінарна відповідальність, на відміну від інших видів юридичної відповідальності, володіє унікальною філософською природою, що поєднує в собі аспекти свободи, відповідальності, авторитету та справедливості. Дисциплінарна відповідальність виникає в контексті вільного вибору індивіда (наприклад, трудового колективу, свідочтва на

право зайняття адвокатською діяльністю тощо), тобто індивіди вступають до неї вільно, приймаючи на себе правила та норми поведінки. Відповідно, правила таких правовідносин ґрунтуються на принципах справедливості та етики, а їх порушення тягне за собою дисциплінарну відповідальність. Дисциплінарна відповідальність несе в більшій мірі не лише каральний, а й виховний аспект. Її мета – не просто покарати за проступок, а й запобігти його повторенню в майбутньому, стимулювати при цьому особистісний розвиток, самодисципліну та відповідальне ставлення до правил.

Визначивши мету дисциплінарної відповідальності, необхідно визначити взаємозв'язок дисциплінарної відповідальності та дисциплінарного провадження. Дисциплінарна відповідальність може бути застосована лише за результатами дисциплінарного провадження, та виступає цінною метою дисциплінарного провадження. Фактично, дисциплінарне провадження є передумовою для застосування дисциплінарної відповідальності, яка є результатом відповідного дисциплінарного провадження..

Історичні витоки дисциплінарного провадження та поняття службової дисципліни на території нашої країни сягають часів Київської Русі. «З плином часу розвивалась, змінювалась держава, закони, юридична наука, так само відбувався розвиток та становлення дисциплінарної відповідальності та дисциплінарного провадження. Хоча поняття дисциплінарного провадження є, як відносно новим для українського законодавства (лише невелика кількість нормативних актів містять його визначення), так і не досить ґрунтовно дослідженим для науки, але воно має давні історичні корені і на нашу думку, потребує більш детального вивчення» [108].

У часи здобуття Україною незалежності дисциплінарна відповідальність адвокатів України спочатку була врегульована Законом України «Про адвокатуру» 1992 року [145], який передбачив формування дисциплінарної палати в складі кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної

відповідальності приймалося відкритим голосуванням двома третинами голосів від загальної кількості членів палати. На теперішній час особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів урегульовано Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI [144].

Досліджуючи правову природу дисциплінарного провадження стосовно адвоката, необхідно зрозуміти, що ж собою являє термін «дисциплінарне провадження». Для цього проаналізуємо думки науковців, в тому числі із суміжних із адвокатурою сферах зайнятості. Як правило, питання дисциплінарного провадження розглядаються в рамках дослідження внутрішньо-організаційної діяльності правоохоронних органів. Наведемо відповідні визначення. Цікавою є думка, що дисциплінарне провадження в органах Національної поліції розуміють як вид адміністративно-юрисдикційної діяльності, що здійснюється в порядку, встановленому законодавством для вирішення дисциплінарної справи і застосування до винної особи дисциплінарних заходів з метою зміцнення та забезпечення службової дисципліни [97]. В цілому погоджуючись з позицією, яка була висловлена науковцями, вважаємо, що остання має дискусійні положення. Так, пропонуючи саме таке визначення, в зміст останнього закладається «негативний підхід», який полягає в тому, що відразу у визначенні закладений підхід, що кінцевим результатом вирішення дисциплінарної справи є застосування до винної особи дисциплінарних заходів з метою зміцнення та забезпечення службової дисципліни. Але як бути, якщо в процесі розгляду справи буде доведено, що в діях особи не буде виявлено ознак порушення службової дисципліни? Наведемо позицію А. П. Сахно, який звертає увагу на те, що в науковій літературі сформувалась усталена концепція щодо розуміння дисциплінарного провадження в якості юрисдикційної процедури в рамках адміністративного процесу, наслідками якої є притягнення особи до дисциплінарної відповідальності [187]. Деяко подібним є визначення запропоноване Н. В. Медведенко [109]. Наведені та

ряд інших визначень дисциплінарного провадження свідчать, що більшість мають саме такий підхід, що на наше особисте переконання не відповідає меті дисциплінарного провадження як явища, що є гарантією дотримання прав і свобод працівника, що проходить публічну службу тощо.

Цікавою є думка, що запропонована видатними вченими адміністративістами О. М. Бандуркою та М. М. Тищенко, які виходячи із розуміння адміністративного провадження та адміністративного процесу, під дисциплінарним провадженням розуміють сукупність юридичних норм, що регламентують суспільні відносини у зв'язку з правозастосовною діяльністю щодо вирішення питання про дисциплінарну відповідальність за допущене правопорушення [9, с. 157]. Наведене визначення найбільш повно розкриває зміст останнього, порівняно з іншими, оскільки робиться акцент про вирішення питання про «дисциплінарну відповідальність». Тобто вирішення питання про дисциплінарну відповідальність передбачає відповідь винна особа чи ні.

Аналізуючи бачення вчених, можемо сформулювати своє власне визначення терміну «дисциплінарне провадження», під яким необхідно розуміти врегульовану законодавством діяльність уповноважених посадових осіб, спрямована на всебічне, повне та об'єктивне встановлення обставин дисциплінарного проступку, виявлення його причин та умов, прийняття законного та обґрунтованого рішення щодо притягнення винної особи до дисциплінарної відповідальності або звільнення від неї, а також на виховання у працівників дисциплінованості та відповідальності.

Поряд з цим, можна виділити характерні ознаки дисциплінарного провадження, до яких можна віднести: 1) є видом юрисдикційної процедури, в рамках якої уповноважені суб'єкти наділені владними повноваженнями щодо вирішення питання про дисциплінарну відповідальність; 2) має на меті всебічне, повне та об'єктивне встановлення обставин дисциплінарного проступку; 3) має не лише каральний, але й виховний аспект, спрямований на попередження нових порушень; 4) регламентується нормами законодавства,

що визначають його порядок, підстави та строки проведення, а також види дисциплінарних стягнень.

Таким чином, дисциплінарне провадження є важливою складовою правового регулювання службових відносин, що забезпечує дотримання службової дисципліни, законності та відповідальності працівників.

Актуальним під час розгляду правової природи дисциплінарної відповідальності адвоката залишається питання про процедуру притягнення його до такої відповідальності, зокрема і такої початкової стадії цієї процедури, як перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката. На стадії перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката ще немає винної особи, а тому на цій стадії вирішується питання не про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, а про наявність у його діяннях ознак дисциплінарного проступку [55].

Варта уваги думка Н. М. Бакаянної, яка відзначила, що особливістю правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні є те, що закон врегульовує її лише загальною. Багато питань регламентовано підзаконними актами Ради адвокатів України. З урахуванням важливості питання дисциплінарної відповідальності для забезпечення незалежності адвоката, слід визнати таке унормування процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності неприйнятним [8, с. 180].

Деякі вчені зазначають, що адвокатура України має систему дисциплінарного провадження, що виникає з власних традицій, історичного розвитку адвокатури, проте, дисциплінарне провадження в адвокатурі базується також на загальноновизнаних принципах, які відображують роль професії адвоката у суспільстві та цінності, властиві юридичній професії. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, прийнята Радою асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи 24 листопада 2006 р., встановила: «Існують засадничі принципи, які є загальними для всіх європейських адвокатів, хоча ці принципи і формуються дещо по-різному в різних країнах. Основоположні принципи закріплені в різних національних і

міжнародних кодексах, що регулюють поведінку адвокатів. Європейські адвокати сповідують ці принципи, які необхідні для належного відправлення правосуддя, забезпечення доступу до правосуддя та права на справедливий суд відповідно до вимог Європейської конвенції з прав людини [8; 222].

Відповідно до профільного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав, передбачених цим Законом. Саме ж дисциплінарне провадження – це процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку, яке здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України [144].

При цьому, стаття 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, який може виражатися у: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом [144].

Не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правничої допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку [144].

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження;

2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України. Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку [144].

Можемо визначити, що дисциплінарне провадження стосовно адвоката – це процес визначення порушень етичних та професійних стандартів адвоката, які можуть призвести до застосування дисциплінарних заходів або покарань, який здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури з метою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

За своїм змістом дисциплінарне провадження стосовно адвоката є:

- формою реалізації державної влади та саморегулювання адвокатури;
- способом забезпечення дотримання адвокатами вимог законодавства, професійної етики та правил адвокатської діяльності;
- формою захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, які користуються правовою допомогою адвоката;
- формою забезпечення незалежності адвокатури.

Як зазначають деякі автори, під метою дисциплінарного провадження слід розуміти складові юридичного та соціального результатів, на досягнення яких воно спрямоване. Юридично вони не закріплені, проте побічно впливають з норм, що закріплюють наслідки вчинення дисциплінарного проступку у вигляді застосування заходів дисциплінарної відповідальності. В свою чергу, метою дисциплінарного провадження щодо конкретного дисциплінарного проступку адвоката є встановлення самої події дисциплінарного правопорушення, з'ясування обставин його вчинення, прийняття рішення у дисциплінарній справі та забезпечення його виконання. Проте, є ще й перспективна мета дисциплінарного провадження. Загалом, під

нею автори розуміють дотримання кожним членом професійної спільноти прийнятих цією спільнотою правил поведінки з метою створення умов нормального функціонування організації та підтримки престижу професії. Також зазначається, що з метою дисциплінарного провадження тісно пов'язані завдання, під якими слід розуміти проблемні ситуації, вирішення яких необхідно для досягнення заданої мети. Як правило, завдання встановлюються кодексами, законами або іншими актами, що регулюють дисциплінарну відповідальність.

Таким чином, автори виділяють три основні завдання дисциплінарного провадження: 1) всебічне, повне, об'єктивне та своєчасне дослідження обставин вчинення дисциплінарного проступку; 2) забезпечення виконання прийнятого рішення; 3) виявлення і усунення причин та умов, що сприяли скоєнню дисциплінарного правопорушення [235].

В свою чергу, Н. М. Бакаянова підкреслила, що особливістю правового регулювання дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні є те, що Закон врегульовує її лише загальною. Багато питань регламентовано підзаконними актами Ради адвокатів України. З урахуванням важливості питання дисциплінарної відповідальності для забезпечення незалежності адвоката, слід визнати таке унормування процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності неприйнятним [8, с. 180]. О.В. Щербанюк та Л. А. Остафійчук досліджуючи дисциплінарну відповідальність адвокатів, у своїй праці дійшли висновків, що до принципів дисциплінарного провадження щодо адвокатів можна віднести наступні: 1) незалежності; 2) неупередженості; 3) повного та об'єктивного дослідження обставин справи; 4) змагальності; 5) територіальності; 6) конфіденційності; 7) колегіальності прийняття рішень; 8) права на правову допомогу; 9) пропорційності дисциплінарного стягнення дисциплінарному проступку адвоката; 10) оскарження рішення у дисциплінарній справі [235]. Вчені О. Дроздов, М. Христова та В. Вовнюк зазначають, що аналіз відповідних положень статей Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

з урахуванням практики Європейського суду з прав людини дає підстави стверджувати, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (далі – КДКА) за своєю правовою природою є «квазісудовим органом», а дисциплінарне провадження у КДКА має відповідати таким організаційним вимогам, як незалежність і неупередженість [43].

Таким чином, правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката полягає в тому, що це є спеціальний вид юридичної відповідальності, який застосовується до адвокатів за порушення ними вимог професійної етики та законодавства, що регулює адвокатську діяльність. Дисциплінарне провадження є видом позасудової відповідальності, оскільки його розгляд здійснюється не судом, а спеціально уповноваженим органом - кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

Дисциплінарне провадження має на меті захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави, забезпечення належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків.

Правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката може визначатися такими його особливостями:

– суб'єктами дисциплінарного провадження є адвокати, які є членами адвокатської палати, а також особи, які ініціювали питання про дисциплінарну відповідальність адвоката;

– предметом дисциплінарного провадження є порушення адвокатом вимог професійної етики та законодавства, що регулює адвокатську діяльність; – метою дисциплінарного провадження є забезпечення належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків, а також захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави;

– дисциплінарне провадження здійснюється у формі провадження, яке розглядається дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; – наслідком притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є застосування до нього одного з дисциплінарних стягнень, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Усе вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки щодо поняття та правової природи дисциплінарного провадження стосовно адвоката:

– правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката є складною і багатогранною. З одного боку, воно є формою реалізації державної влади, оскільки здійснюється органами адвокатської палати та підконтрольне державі. З іншого боку, дисциплінарне провадження є формою саморегулювання адвокатури, оскільки здійснюється колегіально органами адвокатської палати;

– дисциплінарна відповідальність, на відміну від інших видів юридичної відповідальності, володіє унікальною філософською природою, що поєднує в собі аспекти свободи, відповідальності, авторитету та справедливості. Дисциплінарна відповідальність виникає в контексті вільного вибору індивіда (наприклад, трудового колективу, свідoctва на право зайняття адвокатською діяльністю тощо), тобто індивіди вступають до неї вільно, приймаючи на себе правила та норми поведінки. Відповідно, правила таких правовідносин ґрунтуються на принципах справедливості та етики, а їх порушення тягне за собою дисциплінарну відповідальність. Дисциплінарна відповідальність несе в більшій мірі не лише каральний, а й виховний аспект. Її мета – не просто покарати за проступок, а й запобігти його повторенню в майбутньому, стимулювати при цьому особистісний розвиток, самодисципліну та відповідальне ставлення до правил;

– дисциплінарна відповідальність може бути застосована лише за результатами дисциплінарного провадження, та виступає цінною метою дисциплінарного провадження. Фактично, дисциплінарне провадження є передумовою для застосування дисциплінарної відповідальності, яка є результатом відповідного дисциплінарного провадження;

– під терміном «дисциплінарне провадження» необхідно розуміти врегульовану законодавством діяльність уповноважених посадових осіб, спрямована на всебічне, повне та об'єктивне встановлення обставин дисциплінарного проступку, виявлення його причин та умов, прийняття

законного та обґрунтованого рішення щодо притягнення винної особи до дисциплінарної відповідальності або звільнення від неї, а також на виховання у працівників дисциплінованості та відповідальності;

– можна виділити характерні ознаки дисциплінарного провадження, до яких можна віднести: 1) є видом юрисдикційної процедури, в рамках якої уповноважені суб'єкти наділені владними повноваженнями щодо вирішення питання про дисциплінарну відповідальність; 2) має на меті всебічне, повне та об'єктивне встановлення обставин дисциплінарного проступку; 3) має не лише каральний, але й виховний аспект, спрямований на попередження нових порушень; 4) регламентується нормами законодавства, що визначають його порядок, підстави та строки проведення, а також види дисциплінарних стягнень;

– дисциплінарне провадження є важливою складовою правового регулювання службових відносин, що забезпечує дотримання службової дисципліни, законності та відповідальності працівників;

– правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката полягає в тому, що це є спеціальний вид юридичної відповідальності, який застосовується до адвокатів за порушення ними вимог професійної етики та законодавства, що регулює адвокатську діяльність. Дисциплінарне провадження є видом позасудової відповідальності, оскільки його розгляд здійснюється не судом, а спеціально уповноваженим органом – кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури;

– дисциплінарне провадження має на меті захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави, забезпечення належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків;

– правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката може визначатися такими його особливостями: 1) суб'єктами дисциплінарного провадження є адвокати, які є членами адвокатської палати, а також особи, які ініціювали питання про дисциплінарну відповідальність адвоката; 2) предметом дисциплінарного провадження є порушення

адвокатом вимог професійної етики та законодавства, що регулює адвокатську діяльність; 3) метою дисциплінарного провадження є забезпечення належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків, а також захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави; 4) дисциплінарне провадження здійснюється у формі провадження, яке розглядається дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; 5) наслідком притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є застосування до нього одного з дисциплінарних стягнень, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

Отже, дисциплінарне провадження стосовно адвоката – це процес визначення порушень етичних та професійних стандартів адвоката, які можуть призвести до застосування дисциплінарних заходів або покарань, який здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури з метою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. За своїм змістом дисциплінарне провадження стосовно адвоката є: 1) формою реалізації державної влади та саморегулювання адвокатури; 2) способом забезпечення дотримання адвокатами вимог законодавства, професійної етики та правил адвокатської діяльності; 3) формою захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, які користуються правовою допомогою адвоката; 4) формою забезпечення незалежності адвокатури.

1.2. Правове регулювання, завдання та принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката

Діяльність людей у різних сферах суспільних відносин врегульована численними нормами та правовими стандартами. Певні вимоги до людської діяльності дають змогу не тільки визначити рівень відповідності тієї чи іншої професійної активності вимогам, що ставляться до такої діяльності, але і

визначити ступінь відповідальності особи при порушенні загальних вимог до результатів чи процесу спеціалізованої діяльності. Не є винятком і діяльність адвокатури. Її якісне функціонування неможливе без належно організованого правового регулювання. Змістом такого регулювання є упорядкованість суспільних відносин, їх охорона, закріплення, розвиток та стимулювання. Термін «регулювання» походить від латинського слова *regulo* «правило» і означає впорядкування, налагодження, приведення чого-небудь у відповідність до чого-небудь. Ознаками правового регулювання є такі: правове регулювання є різновидом соціального регулювання; за його допомогою відносини між суб'єктами набувають певної правової форми; правове регулювання має конкретний характер, тому що завжди пов'язане з реальними відносинами; воно має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення законних інтересів суб'єктів права; правове регулювання здійснюється за допомогою правових засобів, які забезпечують його ефективність; правове регулювання гарантує доведення норм права до їх виконання [117, с. 100–105; 206, с. 529–530].

Регулюючий вплив права на суспільні відносини полягає у тому, що воно в своїх нормах конструює модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин. Це знаходить свій вираз у наданні одним суб'єктам суспільних відносин певних прав і в накладанні на інших певних обов'язків, пов'язуючи їх тим самим взаємними правами і обов'язками. При цьому можливості права в регулюванні суспільних відносин не свавільні й не безмежні. Правове регулювання обумовлено деякими об'єктивними та суб'єктивними чинниками, до яких можна віднести: а) рівень економічного розвитку суспільства; б) його соціальну структуру; в) рівень зрілості, стійкості суспільних відносин; г) рівень правової культури громадян і посадових осіб; д) рівень визначеності предмета, засобів і методів правового регулювання [78, с. 511–512].

Юридичне регулювання суспільних відносин передбачає не будь-яку владну діяльність уповноважених на те органів і посадових осіб, а лише ту,

яка має безпосередньою метою спрямування на встановлення і реалізацію певних моделей суспільного розвитку. Таке регулювання надає суспільним відносинам визначеності та усталеності. Адже встановлене правило, з одного боку, вказує на найбільш доцільну поведінку суб'єктів за даних обставин, а з іншого – це правило гарантується сприянням, підтримкою та охороною держави з метою безумовного досягнення бажаного результату у врегульованих правом суспільних відносинах. Саме в такому аспекті юридичне регулювання визначається як специфічна діяльність держави, її органів, посадових осіб і уповноважених на те громадських організацій щодо впорядкування суспільних відносин шляхом встановлення юридичних норм і прийняття в необхідних випадках індивідуальних рішень у відповідності з цими нормами, вирішення юридично значимих питань, що виникають у межах таких відносин. Держава в особі її уповноважених органів відповідно до закономірностей розвитку і потреб суспільного життя встановлює загальні засади (принципи, цілі, завдання, межі) і розробляє основні засоби правового регулювання. Це робиться передусім шляхом формування системи законодавчих та інших нормативних правових актів з відповідних питань. Держава засновує юридичні установи правозастосовного, правоохоронного та іншого профілю, що беруть безпосередню участь в організації і здійсненні правового регулювання, координує їх діяльність, застосовує в разі необхідності державний примус до порушників правового порядку. Важливе значення мають державні заходи, спрямовані на ознайомлення населення з положеннями чинного законодавства, юридичними механізмами задоволення та захисту його інтересів. Завдяки всьому цьому правове регулювання набуває таких не завжди характерних іншим видам соціального регулювання рис як все загальність, обов'язковість, конкретність, державна примусовість, стабільність і прогнозованість [35, с. 19–23].

Юридичні засоби беруть участь у правовому регулюванні й правовому впливі. Якщо правове регулювання, зазвичай, визначають як здійснюваний всією системою юридичних засобів вплив на суспільні відносини з метою їх

упорядкування, то правовий вплив – як взятий в єдності й різноманітності весь процес впливу права на суспільне життя, свідомість і поведінку людей. Між правовим регулюванням і правовим впливом є різниця. Правовий вплив ширший за обсягом, ніж правове регулювання. Змістом правового впливу є взятий в єдності і різноманітності весь процес впливу права на політичні, економічні та інші суспільні відносини, які безпосередньо правом не врегульовані, але на які вони впливають. За головними особливостями свого змісту правовий вплив є не специфічно правовим, а загальним, у якому діє не право як сукупність правових норм, а «дух», ідея права, простежується вплив права на систему суспільних відносин, на її правову свідомість і культуру. Визначаючи взаємозв'язок правового впливу та правового регулювання, теоретики права визначають, що правове регулювання – форма владного юридичного впливу на суспільні відносини, що здійснюється державою за допомогою всіх правових засобів з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [78, с. 511–512].

Різноманітність визначень правового регулювання у теоретичних джерелах обумовлена різноманітністю підходів до праворозуміння. При цьому кожен з цих підходів має своє обґрунтування, свій понятійно-логічний апарат, а вибір одного з них врешті-решт залежить від дослідника і обумовлений специфікою та завданнями певного дослідження. Виділення ж найбільш загальних закономірностей кожного підходу дозволяє розглянути феномен правового регулювання у наступних аспектах. І. Шопіна вважає, що правове регулювання – нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини, що здійснюється за як за допомогою спеціальних правових засобів, так і завдяки іншим правовим явищам, до яких належать правосвідомість, правова культура, принципи права. В інституційному аспекті правове регулювання – це процес, наслідками якого є здійснення цілеспрямованого правового впливу держави на суспільні відносини. У нормативно-юридичному аспекті правове регулювання – це здійснюване за допомогою спеціальних юридичних засобів упорядкування суспільних

відносин, що включає їх юридичне закріплення, охорону, контроль за їх стабільністю та відновлення у випадку порушення. У діяльнісному аспекті правове регулювання – це діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників з метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві [233, с. 1061]. В свою чергу О. Куракін визначив правове регулювання як юридичного явища – це система дій та операцій, що здійснюються органами державної влади у встановлених процесуальних формах за допомогою відповідних методів та з використанням при цьому юридичних засобів, спрямованих на встановлення й реалізацію певних моделей суспільного розвитку [101, с. 15].

Правове регулювання діяльності адвокатури України, з позиції В. Нікітченко, включає: національні акти законодавства; правові позиції Конституційного Суду України; міжнародно-правові акти ратифіковані Верховною Радою України; статuti адвокатських об'єднань; локальні нормативно-правові акти [117, с. 100–105].

Отже, на наш погляд, правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це специфічна система правових норм, прецедентів та організаційних правил, що визначає підстави, порядок та умови порушення, розгляду та оскарження дисциплінарних справ стосовно адвокатів, та встановлює види дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвокатів, задля забезпечення законності, відповідальності та професійної етики в адвокатській діяльності. Правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката захищає принципи адвокатури, дозволяє адвокатському самоврядуванню вживати заходів реагування на випадки недобросовісної поведінки адвокатів, сприяє підвищенню рівня професійної відповідальності адвокатів, забезпечує захист професійної честі та гідності адвокатів.

Далі більш детально розкриємо складові правового регулювання. Інститут адвокатури завдяки забезпеченню ефективного комплексного захисту прав і свобод людини і громадянина посідає провідне місце в правозахисній системі громадянського суспільства в Україні. Результатом вже розробленої нормативно-правової бази, злагодженої роботи всіх інститутів держави, правозахисних інститутів громадянського суспільства може бути забезпечена ефективність функціонування правозахисної системи як гаранта охорони і захисту прав і свобод людини і громадянина. Україна, ставши на шлях незалежності, зіткнулася зі складною проблемою формування і вдосконалення національного законодавства, з одного боку, на основі національних правових традицій а з іншого – згідно з міжнародно-правовими стандартами, виробленими на міжнародному та регіональному рівнях [5, с. 192].

Конституція України гарантує, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується. Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом. Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена [91].

Сьогодні головні аспекти (світовий досвід) у сфері регулювання юридичної системи (системи професійної діяльності адвокатів і правничої (правової) допомоги) були комплексно узагальнені, отримали нормативне обґрунтування і висвітлені у міжнародно-правових документах, серед яких основними є: 1) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та протоколами до неї (підписана в Римі 04.11.1950 р.), зокрема, передбачає, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має

щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача [5] (Ратифікація Конвенції відбулася на підставі Закону України № 475/97 ВР від 17.07.1997 р.; Конвенція набула чинності для України 11.09.1997 р. [233]); 2) Основні принципи, що стосуються ролі юристів (прийняті VIII (Восьмим) Конгресом Організації Об'єднаних Націй (надалі – ООН) по запобіганню злочинам та поведженню з правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 р. у м. Гавані) [101]; 3) Основні положення про роль адвокатів (прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р.) [33]; 4) Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (прийнято делегацією дванадцяти країн учасниць на пленарному засіданні в жовтні 1988 р. у Страсбурзі) [206]; 5) Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу здійснення професійної діяльності адвокатів (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25.10.2000 р.) [117]. Тут доцільно відмітити, що міжнародне визнання України, як однієї із держав членів Ради Європи відбулося у 1995 р., коли було підписано Акт цього визнання. Окрім того, 17.07.1997 р. відбулася ратифікація Україною Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» [5] внаслідок прийняття Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4,

7 та 11 до Конвенції» [233]. Основна відмінність Конвенції Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» [5] від інших міжнародних документів, якими передбачається дотримання прав людини полягає у тому, що тут наявний захист прав Європейським судом з прав людини. У цьому суді розглядаються особисті претензії щодо порушення норм Конвенції [5] і приймаються рішення, що обов'язкові до виконання державою членом [3, с. 46–55].

Основним у сфері адвокатури є Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», що визначає правові засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні [144].

Розділ VI Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» має назву «Дисциплінарна відповідальність адвоката» та визначає: загальні умови дисциплінарної відповідальності адвоката (Адвоката може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав, передбачених законом. Дисциплінарне провадження – процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України); підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; види дисциплінарних стягнень, строк застосування дисциплінарних стягнень; ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката; стадії дисциплінарного провадження; перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката; порушення дисциплінарної справи; розгляд дисциплінарної справи; прийняття рішення у дисциплінарній справі; оскарження рішення у дисциплінарній справі [144].

Отже, Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» відіграє ключову роль у регулюванні дисциплінарного провадження стосовно адвокатів, та забезпечує справедливість, прозорість, захист прав та інтересів

усіх учасників процесу, а також сприяє підвищенню авторитету адвокатури. Унікальність та неповторність Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» полягає в його комплексному підході до регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів, врахуванні специфіки їхньої професії та забезпеченні балансу між захистом прав адвокатів та інтересами суспільства.

Також важливим є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу» від 2 червня 2011 року № 3460-VI, що відповідно до Конституції України визначає зміст права на безоплатну правничу допомогу, порядок реалізації цього права, суб'єктів, підстави та порядок надання безоплатної правничої допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правничої допомоги [146].

Щодо підзаконного регулювання щодо дисциплінарного провадження стосовно адвоката, то важливими є наступні акти:

– Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, що затверджено рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 року № 120, та розроблено відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закону України «Про звернення громадян», Правил адвокатської етики, Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону та інших актів законодавства України і Національної асоціації адвокатів України, з метою офіційного тлумачення відповідності поведінки адвокатів вимогам законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність та етичним стандартам, а також регламентації дисциплінарного провадження стосовно адвокатів [133].

– Правила адвокатської етики, що затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 року та мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загально визнаних

деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві. Правила слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні своїх багатоманітних, іноді суперечливих професійних прав та обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури і принципів її діяльності, визначених Конституцією України, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими законодавчими актами, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката [142].

– Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, що затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року № 268 та визначає порядок роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі з реалізації повноважень, наданих Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також процедуру розгляду питань, віднесених до її компетенції законом, іншими актами, що регулюють діяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій. Регламент визначає: права, обов'язки, встановлює повноваження та порядок припинення повноважень Голови КДКА, заступників голови КДКА – голів кваліфікаційної та дисциплінарної палат КДКА, їх заступників, секретаря КДКА, секретарів палат та членів КДКА; регулює порядок вирішення питань процедурної діяльності КДКА, що віднесені до її компетенції, організації проведення засідань КДКА, порядок прийняття рішень КДКА. У Регламенті визначені процедура підготовки, розгляду та прийняття КДКА рішень з питань, що належать до її повноважень, та інші процедурні питання діяльності КДКА [164].

Надзвичайне значення адвокатури в механізмах правозахисту вимагає від адвокатів організовувати свою діяльність на високих етичних стандартах поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, які покладені на адвокатуру, передбачають необхідність збалансування основ

служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права [5, с. 212].

Тому, справді особливе місце серед спеціальних актів, спрямованих на регулювання етичної сторони адвокатської діяльності в Україні, займає корпоративний акт Правила адвокатської етики, прийнятий в червні 2017 р. Він являє собою звід вимог, що висуваються до особистості адвоката і його поведінки при виконанні своїх професійних функцій у взаєминах адвоката з клієнтом, судом та іншими державними органами, колегами та ін. [5, с. 212].

Таким чином, правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката включає в себе:

- Конституцію України;
- спеціальний Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»;
- інші законодавчі акти України;
- міжнародні договори та практика міжнародних судів;
- підзаконні акти України;
- акти та правила органів адвокатського самоврядування.

Відносно завдання дисциплінарного провадження стосовно адвоката, то це є комплексною категорією.

Завдання дисциплінарного провадження стосовно адвоката направлені на:

1. Забезпечення законності та справедливості: дисциплінарне провадження слугує інструментом для забезпечення законності у сфері адвокатської діяльності; є механізмом для реагування на порушення правил адвокатської етики та норм професійної поведінки; дисциплінарне провадження захищає права та інтереси учасників судових процесів, а також авторитет адвокатури в судочинстві.

2. Гарантування відповідальності: дисциплінарне провадження виявляє випадки порушення адвокатами законодавства та внутрішніх правил адвокатської етики.

3. Виховання адвокатів та профілактику порушення законодавства: дисциплінарне провадження виховує у адвокатів повагу до закону, правил адвокатської етики та норм професійної поведінки. За своїм змістом є профілактичним механізмом, який запобігає вчиненню адвокатами дисциплінарних проступків у майбутньому. Дисциплінарне провадження підвищує рівень правової свідомості адвокатів та формує культуру відповідальної поведінки.

4. Захист авторитету адвокатури: дисциплінарне провадження захищає авторитет адвокатури та довіру до неї з боку суспільства, що гарантує, що адвокатська діяльність здійснюється на високому професійному рівні.

5. Забезпечення права на захист адвокатів: дисциплінарне провадження має бути справедливим та об'єктивним, що забезпечує право адвоката на захист своїх прав та інтересів.

Адвокатура України, що є професійно-правовим правозахисним інститутом, являє собою системо утворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини. Адвокатура є основою, фундаментом правової держави та громадянського суспільства, без професійної діяльності якої, насамперед на засадах абсолютної незалежності, взагалі ставиться під сумнів їх існування. Рівень розвитку адвокатури безпосередньо вказує на рівень демократії в суспільстві. Важливість здійснення трудової діяльності адвокатами обумовлює необхідність забезпечення особливого підходу до регулювання їх праці. Разом із тим, слід вказати, що функціонування інституту адвокатури також відбувається у відповідності до цілої системи вихідних закономірностей, але особливого, юридичного характеру, які в юридичній літературі прийнято називати принципами [96].

Необхідною умовою послідовного здійснення та системного розвитку правового регулювання є побудова чіткого уявлення про його принципи, тобто про ідеологічні засади, покладені в його основу. Принципи правового регулювання детермінують розвиток адміністративного права на всіх рівнях

його об'єктивізації. Вони задають концептуальні рамки правотворчої діяльності, визначають зміст правових норм. На їх основі заповнюються лакуни законодавства, провадиться дискреція. Будучи найважливішими фундаментальними положеннями, принципи правового регулювання втілюють загальні вимоги суспільства до регуляторної діяльності держави. Зрештою, принципи правового регулювання мають велике наукове значення. Вони визначають вектори розвитку галузевої науки, котра завжди орієнтується на потреби юридичної практики та реалії правового регулювання, а відтак обов'язково враховує їх тенденції, принципи і закономірності [33, с. 48].

Теоретики права визначають, що принципи права – це керівні ідеї, які характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві. З одного боку, вони виражають закономірності права, а з іншого – найбільш загальні норми, які діють у всій сфері правового регулювання і поширюються на всі суб'єкти. Ці норми або чітко сформульовані в законі, або виводяться з загального змісту законів. Принципи права виступають в якості своєїрідної конструкції, на якій базуються і реалізуються не тільки окремі норми права, інститути і галузі права, а й вся система права. Вони служать основним орієнтиром всієї правотворчої, правозастосовчої і правоохоронної діяльності державних органів. Від ступеня їх дотримання в прямій залежності знаходиться рівень складності, стабільності й ефективності правової системи. Маючи загальнообов'язковий характер, принципи права сприяють зміцненню внутрішньої єдності та взаємодії різних галузей і інститутів права, норм права і правових відносин, суб'єктивного й об'єктивного права [78, с. 283–287].

Принципи права є не тільки орієнтиром у формуванні права, а й керівними засадами при розв'язанні конкретних юридичних справ, особливо при застосуванні аналогії закону у випадках наявності прогалин у законодавстві. Принципи права об'єктивно обумовлені економічним і соціально-політичним устроєм суспільства, який існує в тій чи іншій країні,

соціальною природою держави і права, характером пануючого в країні політичного і державного режиму, основними принципами побудови і функціонування політичної системи того чи іншого суспільства [78, с. 283–287].

С. Іваницький визначив, що принципи адвокатури – це соціально обумовлені, найстабільніші, базисні положення, закріплені в праві, які системно й в найбільш загальному вигляді визначають організацію та/або діяльність адвокатури. До переліку ознак принципу адвокатури мають входити: соціальна обумовленість, нормативна закріпленість, базисність, підвищена стабільність, високий рівень узагальнення, спрямованість на забезпечення організації та/або діяльності адвокатури, системна єдність. Принципи адвокатури належать до міжгалузевих принципів. Лінія розподілу між принципами й нормами та правилами, проходить у площині таких притаманних принципам основних ознак як високий рівень узагальнення, базисність і підвищена стабільність. Взяті в сукупності, специфічні ознаки принципу дозволяють відрізнити його від менш значущих й універсальних правових категорій нижчого рівня (презумпції, фікції тощо) [75, с. 140].

О. Крайз вважає, що принципи правового регулювання праці адвокатів – це система основоположних, базових, вихідних ідей, абстрактних юридичних положень найвищого рівня імперативності, які уособлюють в собі суспільне усвідомлення про право в цілому, а також належний та правильний механізм правового регулювання суспільних відносин, зокрема тих, що виникають в сфері трудової діяльності адвокатів [96].

На основі вище викладеного, на наш погляд, принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це система основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають суть, спрямованість, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії прийняття рішень у дисциплінарних справах, з метою забезпечення законності та професійності адвокатської діяльності, та гарантування суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів.

До спеціально-юридичних принципів, як правило, відносять такі основні засади сучасних правових систем чи їх вихідні положення: 1. Принцип загальнообов'язковості правових норм для всього населення країни і пріоритет цих норм над всіма іншими соціальними нормами. 2. Принцип несуперечності правових норм, які складають діючу правову систему держави, і пріоритет закону над іншими нормативно-правовими актами. 3. Принцип відповідності між об'єктивним і суб'єктивним правом, між правовими нормами і правовими відносинами, між правом і його виконанням. 4. Принцип поділу правової системи держави на самостійні галузі та інститути. 5. Принцип соціальної свободи, який виражений в системі суб'єктивних прав суб'єктів суспільних відносин, рівність перед законом і судом. 6. Принцип законності і юридичної гарантованості прав і свобод особи, зафіксованих в законі, пов'язаність нормами законодавства діяльності всіх посадових осіб державних органів. 7. Принцип справедливості, який виражає загальносоціальну сутність права, прагнення до пошуку компромісу між учасниками правових зв'язків, між особою і суспільством, громадянином і державою. Справедливість вимагає відповідності між діями та їх соціальними наслідками. 8. Принцип юридичної відповідальності тільки за винну, протиправну поведінку. 9. Принцип презумпції невинності особи (особа вважається невинною доти, доки її вину у вчиненні правопорушення не встановлено судом або іншими компетентними органами держави у визначеному законом порядку). 10. Принцип неприпустимості зворотної дії законів. 11. Принцип правосуддя виражає гарантованість захисту суб'єктивних прав у судовому порядку. 12. Принцип рівності означає перш за все рівність усіх перед законом, тобто рівність прав та обов'язків [78, с. 283–287].

Згідно Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів. Адвокат України здійснює адвокатську діяльність на всій території

України та за її межами, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або законодавством іноземної держави. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (організаційні форми адвокатської діяльності). Адвокат іноземної держави здійснює адвокатську діяльність на території України відповідно до закону, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [144].

С. Іваницький визначив, що до системи основних принципів адвокатури, що покладені в основу її організації та діяльності в сучасному світі, слід відносити: незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів, територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізацію, корпоративне самоврядування, професійну компетентність, доступність, мультидисциплінарність, розумну винагороду, ефективність. До переліку включено два принципи, що не є властивими українській адвокатурі (обумовленість судоустроєм, мультидисциплінарність), проте мають значне поширення в світі, тому становлять інтерес як можливі альтернативи реформування національної моделі організації адвокатури. Залежно від сфери поширення принципи адвокатури можуть бути класифіковані на основоположні принципи (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів), принципи організації (територіальність, обумовленість судоустроєм, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність) й принципи діяльності (ефективність, мультидисциплінарність, розумна винагорода). Залежно від способу закріплення в українському праві можна виділити принципи адвокатури, що отримали пряме текстуальне вираження (незалежність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) або непряме змістовне закріплення (професійна компетентність, територіальність, спеціалізація, корпоративне самоврядування, доступність, ефективність, розумна винагорода).

Поєднуючи різнопорядкові засоби правового регулювання в окрему галузь законодавства, принципи адвокатури забезпечують концептуальну узгодженість, міцність й стабільність нормативної основи функціонування адвокатського співтовариства, виступають дороговказом його розвитку, фундаментом системної та збалансованої організації адвокатури. До основних функцій принципів адвокатури слід віднести програмну (ідеолого-орієнтувальну), регулятивно-охоронну, системо утворювальну, інтерпретувальну. В основі взаємодії принципів адвокатури лежать вертикальні й горизонтальні зв'язки. Субординаційні відносини між принципами зумовлені їх диференціацією на основоположні (незалежність, професійна компетентність, конфіденційність, уникнення конфлікту інтересів) та інші принципи адвокатури. Оскільки перші мають пріоритетний, «материнський» характер, виступають ядром системи принципів, остільки інші принципи повинні бути зорієнтованими на першочергову реалізацію основоположних принципів. Фактичне визнання основоположних принципів адвокатури та забезпечення їх провідної ролі засвідчує наявність мінімальних стандартів для належного функціонування адвокатури у відповідній країні світу, прагнення влади побудувати адвокатську корпорацію на демократичній, фаховій основі [75, с. 140–142].

Дисциплінарна відповідальність адвоката є окремим видом його професійної відповідальності, що полягає у застосуванні до адвоката в порядку, визначеному законодавством, дисциплінарного стягнення за вчинення ним дисциплінарного проступку. Міжнародні принципи дисциплінарної процедури щодо адвокатів відображені у законодавстві України про адвокатуру та адвокатську діяльність, хоча й не закріплені у вигляді самостійного переліку. Н. М. Бакаянова виокремлює принципи дисциплінарного провадження щодо адвокатів, які впливають з міжнародних актів адвокатури: 1) незалежності дисциплінарної процедури; 2) неупередженості при розгляді дисциплінарної справи; 3) повного та об'єктивного дослідження обставин справи; 4) змагальності;

5) територіальності; 6) конфіденційності; 7) колегіальності прийняття рішень; 8) права на правову допомогу; 9) пропорційності дисциплінарного стягнення дисциплінарному проступку адвоката; 10) оскарження рішення у дисциплінарній справі [8, с. 179–183].

Т. Коваленко визначено принципи дисциплінарного провадження у справах про дисциплінарні правопорушення адвокатів, а саме: законність, змагальність, презумпція невинуватості, здійснення провадження державною мовою, письмовий характер провадження, право на захист і забезпечення оскарження рішень дисциплінарних органів адвокатури [84, с. 14].

Аналізуючи норми чинного законодавства та позиції науковців, можна зробити висновок, що принципами дисциплінарного провадження стосовно адвоката є:

1. Принцип законності: – норм чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правил адвокатської етики, Положення про дисциплінарні палати адвокатури регіонів та Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури; - суворе дотримання процесуальних норм при розгляді дисциплінарної справи; - забезпечення права адвоката на захист та справедливий розгляд справи.

2. Принцип незалежності: - незалежність членів дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від будь-якого впливу, тиску чи втручання; - самостійність у прийнятті рішень щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; - об'єктивність та неупередженість при розгляді дисциплінарної справи.

3. Принцип гласності: - відкритість та доступність інформації про дисциплінарне провадження, за винятком випадків, передбачених законом; - оприлюднення рішень дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - можливість для зацікавлених осіб ознайомитися з матеріалами дисциплінарної справи.

4. Принцип співрозмірності: - відповідність санкції, застосованої до адвоката, тяжкості вчиненого ним дисциплінарного проступку; -

застосування заходів дисциплінарного впливу, необхідних для запобігання подібним порушенням у майбутньому; - врахування всіх обставин справи, особистості адвоката та його попередньої поведінки.

5. Принцип поваги до честі, гідності та ділової репутації адвоката: - дотримання презумпції невинуватості адвоката; - забезпечення права адвоката на захист своєї честі, гідності та ділової репутації; - заборона на публічні звинувачення адвоката без доказів його вини.

6. Принцип гуманізму: - застосування заходів дисциплінарного впливу з урахуванням особистості адвоката, його сімейного стану, майнового становища та інших обставин, що можуть мати значення для справи; - надання адвокату можливості виправити свою поведінку та відновити свою репутацію; - застосування заходів виховного характеру, окрім випадків, коли це неможливо.

7. Принцип професіоналізму: - високий рівень кваліфікації та компетентності членів дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - дотримання етичних норм та правил адвокатської професії при розгляді дисциплінарної справи; - об'єктивність та неупередженість при оцінці дій адвоката.

8. Принцип ефективності: - своєчасне та оперативне розслідування дисциплінарних проступків; - прийняття законних та обґрунтованих рішень щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; - забезпечення превентивного впливу дисциплінарного провадження на адвокатів.

9. Принцип єдиної практики: - застосування однакових критеріїв оцінки дій адвокатів при розгляді дисциплінарних справ; - узагальнення практики дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - видача роз'яснень з питань застосування законодавства про дисциплінарну відповідальність адвокатів.

Усе вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки щодо правового регулювання, завдання та принципів дисциплінарного провадження стосовно адвоката:

– Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» відіграє ключову роль у регулюванні дисциплінарного провадження стосовно адвокатів, та забезпечує справедливість, прозорість, захист прав та інтересів усіх учасників процесу, а також сприяє підвищенню авторитету адвокатури. Унікальність та неповторність Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» полягає в його комплексному підході до регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів, врахуванні специфіки їхньої професії та забезпеченні балансу між захистом прав адвокатів та інтересами суспільства;

– правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката включає в себе: – Конституцію України; – спеціальний Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»; – інші законодавчі акти України; – міжнародні договори та практика міжнародних судів; – підзаконні акти України; – акти та правила органів адвокатського самоврядування;

– завдання дисциплінарного провадження стосовно адвоката, то це є комплексною категорією. Завдання дисциплінарного провадження стосовно адвоката направлені на: 1. Забезпечення законності та справедливості: дисциплінарне провадження слугує інструментом для забезпечення законності у сфері адвокатської діяльності; є механізмом для реагування на порушення правил адвокатської етики та норм професійної поведінки; дисциплінарне провадження захищає права та інтереси учасників судових процесів, а також авторитет адвокатури в судочинстві. 2. Гарантування відповідальності: дисциплінарне провадження виявляє випадки порушення адвокатами законодавства та внутрішніх правил адвокатської етики. 3. Виховання адвокатів та профілактику порушення законодавства: дисциплінарне провадження виховує у адвокатів повагу до закону, правил адвокатської етики та норм професійної поведінки. За своїм змістом є

профілактичним механізмом, який запобігає вчиненню адвокатами дисциплінарних проступків у майбутньому. Дисциплінарне провадження підвищує рівень правової свідомості адвокатів та формує культуру відповідальної поведінки. 4. Захист авторитету адвокатури: дисциплінарне провадження захищає авторитет адвокатури та довіру до неї з боку суспільства, що гарантує, що адвокатська діяльність здійснюється на високому професійному рівні. 5. Забезпечення права на захист адвокатів: дисциплінарне провадження має бути справедливим та об'єктивним, що забезпечує право адвоката на захист своїх прав та інтересів;

– принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це система основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають суть, спрямованість, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії прийняття рішень у дисциплінарних справах, з метою забезпечення законності та професійності адвокатської діяльності, та гарантування суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів;

– принципами дисциплінарного провадження стосовно адвоката є:

1. Принцип законності: - дотримання норм чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правил адвокатської етики, Положення про дисциплінарні палати адвокатури регіонів та Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури; - суворе дотримання процесуальних норм при розгляді дисциплінарної справи; - забезпечення права адвоката на захист та справедливий розгляд справи.
2. Принцип незалежності: - незалежність членів дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від будь-якого впливу, тиску чи втручання; - самостійність у прийнятті рішень щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; - об'єктивність та неупередженість при розгляді дисциплінарної справи.
3. Принцип гласності: - відкритість та доступність інформації про дисциплінарне провадження, за винятком випадків, передбачених законом; - оприлюднення рішень дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури; - можливість для зацікавлених осіб ознайомитися з матеріалами дисциплінарної справи. 4. Принцип співрозмірності: - відповідність санкції, застосованої до адвоката, тяжкості вчиненого ним дисциплінарного проступку; - застосування заходів дисциплінарного впливу, необхідних для запобігання подібним порушенням у майбутньому; - врахування всіх обставин справи, особистості адвоката та його попередньої поведінки. 5. Принцип поваги до честі, гідності та ділової репутації адвоката: - дотримання презумпції невинуватості адвоката; - забезпечення права адвоката на захист своєї честі, гідності та ділової репутації; - заборона на публічні звинувачення адвоката без доказів його вини. 6. Принцип гуманізму: - застосування заходів дисциплінарного впливу з урахуванням особистості адвоката, його сімейного стану, майнового становища та інших обставин, що можуть мати значення для справи; - надання адвокату можливості виправити свою поведінку та відновити свою репутацію; - застосування заходів виховного характеру, окрім випадків, коли це неможливо. 7. Принцип професіоналізму: - високий рівень кваліфікації та компетентності членів дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - дотримання етичних норм та правил адвокатської професії при розгляді дисциплінарної справи; - об'єктивність та неупередженість при оцінці дій адвоката. 8. Принцип ефективності: - своєчасне та оперативне розслідування дисциплінарних проступків; - прийняття законних та обґрунтованих рішень щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; - забезпечення превентивного впливу дисциплінарного провадження на адвокатів. 9. Принцип єдиної практики: - застосування однакових критеріїв оцінки дій адвокатів при розгляді дисциплінарних справ; - узагальнення практики дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - видача роз'яснень з питань застосування законодавства про дисциплінарну відповідальність адвокатів.

Отже, правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це специфічна система правових норм, прецедентів та

організаційних правил, що визначає підстави, порядок та умови порушення, розгляду та оскарження дисциплінарних справ стосовно адвокатів, та встановлює види дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвокатів, задля забезпечення законності, відповідальності та професійної етики в адвокатській діяльності. Правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката захищає принципи адвокатури, дозволяє адвокатському самоврядуванню вживати заходів реагування на випадки недобросовісної поведінки адвокатів, сприяє підвищенню рівня професійної відповідальності адвокатів, забезпечує захист професійної честі та гідності адвокатів.

1.3. Адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження

Конституція України закріплює право кожного на професійну правничу допомогу, делегуючи цю функцію інституту адвокатури. Для формування високоморальних та професійних представників адвокатської спільноти має суттєве значення забезпечення законності, прозорості, відкритості, рівності всіма суб'єктами та на всіх етапах доступу до адвокатської діяльності [23, с. 38; 5].

Питання удосконалення адміністративно-правового статусу органів адвокатського самоврядування, на думку В. Гвоздій, має дуже велике значення в умовах зміцнення в Україні демократичних відносин та підвищення ролі недержавних суб'єктів правозахисної сфери. На думку автора, це пояснюється наступним: по-перше, якщо в адміністративно-правовому статусі будь-якого суб'єкта адміністративно-правових відносин мають місце певні недоліки, які звичайно проявляються у вигляді прогалин

та суперечностей в законодавчому закріпленні його прав, обов'язків, гарантій та відповідальності, то такі недоліки обов'язково негативно позначаються на правозастосовній практиці; по-друге, будь-які невизначеності в законодавчому закріпленні адміністративно-правового статусу сприяють збільшенню кількості спорів у порядку адміністративного судочинства, метою яких є відновлення порушених прав суб'єкта адміністративно-правових відносин, відшкодування спричиненої порушенням вказаних прав шкоди тощо. Не є виключенням і органи адвокатського самоврядування. Однак для характеристики їх адміністративно-правового статусу і його впливу на ефективність діяльності адвокатів та їх органів самоврядування слід зупинити увагу ще на одній особливості. Якщо зусилля адвокатської спільноти спрямовані на подолання колізій правозастосовної практики внаслідок не визначених законами України та підзаконними правовими актами особливостей адміністративно-правового статусу органів адвокатського самоврядування, то члени адвокатських спільноти вимушені неефективно розподіляти свою активність, спрямовуючи її не скільки на досягнення визначених законом про адвокатуру та адвокатську діяльність цілей, яких вони досягають в процесі здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту, скільки на захист свого правового становища у конкретних ситуаціях правозастосування. [28; 113].

Адвокатура та дисциплінарне провадження є важливими аспектами правової системи. Розгляд дисциплінарних справ може включати різноманітні питання, такі як етичні порушення, недбале виконання професійних обов'язків, конфлікти інтересів тощо, а тому дослідження адміністративно-правового статусу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може допомогти вдосконалити процедури розгляду дисциплінарних справ, визначити ефективність цього механізму, а також забезпечити захист прав та інтересів адвокатів. Адекватна система дисциплінарної відповідальності сприятиме підтримці високих стандартів професійної поведінки та довіри до правової системи в цілому.

Адвокатура є специфічним суб'єктом, дотримання загальних та спеціальних принципів адвокатури займаються суб'єкти адвокатського самоврядування, які наділені різними, за функціональною спрямованістю, повноваженнями. Одним із таких суб'єктів є кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури.

При цьому, на жаль, не зважаючи на важливість досконалого регулювання адміністративно-правового статусу самоврядних організацій, у науці адміністративного права ще не сформовано його теоретико-методологічні засади, а акти адміністративного законодавства в означеній сфері характеризуються значним рівнем недосконалості. Проблема визначення та удосконалення правового статусу самоврядних (саморегульованих) організацій, в тому числі, у сфері адвокатури, безумовно, потребують змін, опорою для яких має стати досвід держав Європейського Союзу [28, с. 83].

Важливим принципом адвокатського самоврядування є обов'язковість виконання рішень органів адвокатського самоврядування усіма адвокатами, що характеризується необхідністю виконання адвокатами норм, що встановлюються адвокатським самоврядуванням. За своєю природою цей різновид самоврядування вчені визначають (зокрема, В. Решота) як корпоративний, що об'єднує всіх адвокатів у єдину систему, єдину корпорацію зі спеціальними правилами поведінки, положеннями та нормами, які повинні виконуватись та дотримуватись усіма адвокатами. Адже через виборність формування органів адвокатського самоврядування їм делегуються відповідні повноваження і в подальшому адвокати зобов'язуються виконувати норми, що створюються такими органами. Попри принцип обов'язковості виконання рішень органів адвокатського самоврядування адвокати залишаються самостійними у своїй діяльності і такі органи не мають право втручатись у професійну діяльність адвокатів, що є ще одним важливим принципом адвокатури в Україні. Завданням адвокатського самоврядування є представництво та допомога усім адвокатам,

однак це не означає, що вони стають контрольними органами, що мають право втручатись у професійну діяльність адвокатів, у конкретні справи, які ведуть адвокати [166, с. 266-270].

На сьогодні створено розгалужену систему органів адвокатського самоврядування як на регіональному, так й на загальнодержавному рівні, що мають на меті представництво інтересів усіх адвокатів, формування норм та правил, що повинні дотримуватись усіма адвокатами України. Така система адвокатського самоврядування покликана на створення окремої незалежної від держави системи самоорганізації та самоуправління усіх адвокатів України. А це у свою чергу повинно згуртувати усіх адвокатів, зумовлювати постійне підвищення їх кваліфікації, діяти як єдиний суб'єкт з метою охорони і захисту прав громадян [166, с. 266-270].

Одним із таких суб'єктів є кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (далі – КДКА), що згідно законодавства України, утворюється з метою визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право на заняття адвокатською діяльністю, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна та підзвітна конференції адвокатів регіону [144].

Розкриваючи більш детально правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження слід визначити загальну категорію «статус» та, на основі такого аналізу, сформулювати відповідний адміністративно-правовий статус.

Значення адміністративно-правового статусу для з'ясування особливостей діяльності будь-якого суб'єкта адміністративно-правових відносин важко переоцінити. Роль адміністративно-правового статусу в процесі побудови правової держави та зміцнення адміністративно-правових відносин обумовлена необхідністю чіткого визначення компетенції суб'єктів, які беруть участь у вказаних відносинах, з тим, щоб не створювати умов для

порушення правових приписів, і, одночасно, сприяти задоволенню інтересів учасників адміністративно-правових відносин [126, с. 100-108].

В теоретичному розумінні відсутній єдиний підхід серед науковців у визначенні правового статусу, а існуюча багатоаспектність поглядів в основному зводиться до визначення його елементів. У правничій літературі правовий статус суб'єкта як правило визначається через систему закріплених в нормативних актах прав та обов'язків (повноважень), а також його відповідальності [113; 160].

Теоретики М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та інші вважають, що правовий статус суб'єктів права – це сукупність усіх прав, обов'язків і законних інтересів суб'єктів права. Правовий статус кожної особи є індивідуальним (наприклад, чоловік не може мати відпустки за пологами, а кожна людина має право на власне ім'я). Крім того, слід розрізняти конституційний і спеціальний статуси громадян. Конституційний статус у всіх громадян є однаковим: основні права і свободи однаковою мірою належать усім громадянам. А спеціальний статус суб'єктів пов'язаний з різними природними і правовими чинниками, які зумовлюють їх певні особливості. Так, спеціальний статус мають особи, які обіймають певну посаду або займаються певним видом діяльності, наприклад, статус державного службовця, статус студента, статус особи [59, с. 342].

В свою чергу, М. С. Кельман, О. Г. Мурашин зазначають, що у правовій системі суспільства її місце і роль характеризуються через правовий статус, що дає можливість розглянути фактичне та юридичне становище людини в громадянському суспільстві. Правовий статус — це юридичне закріплене становище людини в суспільстві. Розрізняють загальний, спеціальний (родовий) та індивідуальний правовий статус. Загальний правовий статус включає елементи: а) відповідні правові норми; б) правосуб'єктність; в) загальні для всіх суб'єктивні права, свободи й обов'язки; г) законні інтереси; д) громадянство; е) юридичну відповідальність; є) правові принципи; ж) правовідносини (загального)

статусного характеру. Ядром (серцевиною) загального правового статусу є суб'єктивні права, свободи, законні інтереси та обов'язки особи. Конституція України закріплює основні права і свободи людини і громадянина, що становлять основу будь-яких інших прав і свобод. До них належать: громадянські; політичні; економічні; соціальні; екологічні; сімейні; культурні; особисті права; гарантії; основні обов'язки [78, с. 64].

Підґрунтям адміністративно-правового статусу суб'єктів права є норми адміністративного права, зовнішнім виразом яких є джерела адміністративного права, що визначають правосуб'єктність, адміністративні обов'язки, права та адміністративну відповідальність суб'єктів права [30, с. 6].

Н. Пушкарьова сформувала, що загальний адміністративно-правовий статус притаманний усім особам, в той час як спеціальний адміністративно-правовий статус охоплює коло тих людей, які наділені спеціальними правами та обов'язками у певній сфері публічного управління. Ці спеціальні права та обов'язки виникають на підставі зайняття певної посади (наприклад, адміністративно-правовий статус поліцейського, державного службовця, військовослужбовця) або у разі волевиявлення громадянина та спеціального дозволу (дозвіл на носіння вогнепальної зброї, дозвіл на мисливство. Для виникнення спеціального адміністративно-правового статусу потрібна воля державного органу на те, щоб присвоїти конкретній людині або групі людей такий адміністративно-правовий статус. Подекуди для одержання спеціального адміністративно-правового статусу воля людини не є обов'язковою, зокрема це стосується адміністративно-правового статус осіб, які проживають на територіях з особливим правовим режимом, він набувається за відсутності волі людини – жителя даної території на отримання спеціального адміністративно-правового статусу. Наявність спеціального адміністративно-правового статусу не тільки може розширювати права носія такого статусу, але й звужувати їх, наприклад це стосується жителів територій з особливим правовим режимом [160].

М. Горбач визначила, що адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права як правова категорія – це система однорідних адміністративно-правових норм, які засвідчують факт формально-юридичного існування суб'єкта адміністративного права, а також здійснюють визначення їх правового становища у взаємодії з іншими суб'єктами права, державою та суспільством загалом [30, с. 13]. В. Гвоздій сформував, що адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування уявляє собою закріплене на загальному законодавчому та локальному рівні їх положення у державі та суспільстві, виступає правовим фундаментом їх функціонування в якості суб'єктів адміністративно-правових відносин і складається з прав, обов'язків, особливості юридичної відповідальності та гарантій діяльності вказаних органів [28, с. 138].

На наш погляд, адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури – це комплекс юридичних повноважень, гарантій, інструментарію та спеціальних властивостей, які сукупно формують правову основу для функціонування комісії в системі адвокатського самоврядування.

Далі слід спеціально охарактеризувати статус КДКА. Спеціальний правовий статус голови та членів КДКА передбачає наділення їх відповідно до закону та інших нормативних актів спеціальними, додатковими правами і обов'язками. Спеціальний правовий статус голови та членів КДКА є визначальним по відношенню до загального [92, с. 120-128].

Голова та члени кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обираються конференцією адвокатів регіону з числа адвокатів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років та адреса робочого місця яких знаходиться відповідно в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві, місті Севастополі і відомості про яких включено до Єдиного реєстру адвокатів України, строком на п'ять років. Одна й та сама особа не може бути головою або членом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більше ніж два строки підряд. Голова кваліфікаційно-

дисциплінарної комісії адвокатури організовує і забезпечує ведення діловодства кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Голова, член кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути достроково відкликаний з посади за рішенням конференції адвокатів регіону, яка обрала його на посаду [144].

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури діє у складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат. Кваліфікаційна палата утворюється у складі не більше дев'яти членів, дисциплінарна – не більше одинадцяти членів палати. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є повноважною за умови обрання не менше двох третин від кількісного складу кожної з її палат, затвердженого конференцією адвокатів регіону. Кожна палата на своєму першому засіданні шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів палати обирає з числа членів палати голову та секретаря палати. Голова палати за посадою є заступником голови кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Голова палати, секретар палати за рішенням відповідної палати може бути достроково відкликаний з посади. Голова, заступник голови, секретар палати, член кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не можуть одночасно входити до складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, ревізійної комісії адвокатів регіону, Вищої ревізійної комісії адвокатури, ради адвокатів регіону, Ради адвокатів України, комісії з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правничої допомоги [144].

Поряд з цим, слід звернути увагу, що в Україні функціонує Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (далі – ВКДКА) як колегіальний орган, що діє у системі органів Національної асоціації адвокатів України та є національним органом адвокатського самоврядування, на який Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» покладено завдання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Повноваження, порядок формування та діяльності ВКДКА визначаються Законом України «Про адвокатуру і

адвокатську діяльність», Статутом Національної асоціації адвокатів України (НААУ), рішеннями з'їзду адвокатів України, Ради адвокатів України та Положенням про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури підконтрольна і підзвітна з'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України. Положення про ВКДКА є установчим документом ВКДКА, що затверджується установчим з'їздом адвокатів України. Зміни та доповнення до Положення про ВКДКА вносяться з'їздом адвокатів України. Основна діяльність ВКДКА як органу НААУ є некомерційна діяльність з реалізації своїх цілей та завдань, а також виконання функцій, що не передбачає отримання прибутку [130].

Повертаючись до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, пропонуємо розглянути її повноваження, до яких належать: 1) організація та проведення кваліфікаційних іспитів; 2) прийняття рішень щодо видачі свідоцтва про складення кваліфікаційного іспиту; 3) прийняття рішень про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю; 4) здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвокатів; 5) вирішення інших питань, віднесених до повноважень кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури законом, рішеннями конференції адвокатів регіону, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Ради адвокатів України, з'їзду адвокатів України [144].

Засідання кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури вважається правомочним, якщо на ньому присутні більше половини членів її палат. Засідання палати вважається правомочним, якщо на ньому присутні більше половини її членів. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури приймається шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості членів її палат. Рішення палати приймається шляхом голосування більшістю голосів від загальної кількості її членів, крім випадків, передбачених законом. Рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури може бути оскаржено протягом тридцяти днів з дня його прийняття до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або

до суду. Голова, заступник голови, секретар палати та члени кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури можуть отримувати винагороду за свою роботу, розмір та порядок виплати якої встановлюються конференцією адвокатів регіону [4].

Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є юридичною особою і діє відповідно до законів України та положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури. Установчим документом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури є положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яке затверджується Радою адвокатів України [144].

На наш погляд, за своїм змістом, адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури включає:

1) сукупність повноважень, закріплених за КДКА нормами адміністративного права, та визначають роль та місце КДКА в системі органів адвокатського самоврядування, а також її можливості щодо впливу на адвокатську діяльність;

2) юридичну основу для функціонування КДКА (порядок формування та діяльності КДКА, її компетенцію, принципи роботи, гарантії незалежності та відповідальності);

3) інструментарій забезпечення законності та дисципліни в адвокатській діяльності (завдяки адміністративно-правовому статусу КДКА може вживати заходів реагування на порушення адвокатами правил адвокатської етики та законодавства);

4) гарантії захисту прав та законних інтересів адвокатів (адміністративно-правовий статус КДКА встановлює чіткий порядок розгляду скарг на дії адвокатів, що забезпечує справедливе та неупереджене ставлення до них);

5) спеціальні властивості (адміністративно-правовий статус КДКА робить її частиною публічної адміністрації, підпорядковуючи її загальним принципам та правилам адміністративного права. Поєднання публічних та

приватних функцій КДКА з одного боку, як органу адвокатського самоврядування, а з іншого – щодо виконання публічних функцій з контролю за адвокатською діяльністю. Адміністративно-правовий статус КДКА є динамічним поняттям, яке може змінюватися з часом пов'язано з реформуванням адвокатської діяльності, змінами в законодавстві та правозастосовній практиці).

Адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження включає загальні та спеціальні характеристики адміністративно-правового статусу. Зокрема, до загальних характеристик належить те, що: 1) КДКА є колегіальним органом адвокатського самоврядування та не входить до системи органів державної влади, а формується та діє на основі принципів самоорганізації адвокатської спільноти; 2) КДКА діє у межах компетенції, визначеної законом, та може розглядати лише ті дисциплінарні справи, які віднесені до її компетенції; 3) КДКА є юридичною особою, та має самостійну правоздатність, може набувати прав та обов'язків.

До спеціальних характеристик належить те, що: 1) КДКА формується конференцією адвокатів регіону, а її члени мають спеціальний правовий статус; 2) КДКА забезпечує специфічну процедуру розгляду дисциплінарних справ та є, відповідно, єдиним органом, який має повноваження розглядати дисциплінарні справи стосовно адвокатів, що робить КДКА ключовим елементом системи адвокатського самоврядування; 3) КДКА є не лише органом, який розглядає дисциплінарні справи, але й органом, який захищає права та інтереси адвокатів. КДКА повинна забезпечувати справедливе та неупереджене розгляд дисциплінарних справ, а також сприяти дотриманню адвокатами правил адвокатської етики.

Якщо ж розглядати адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження стосовно адвоката, то слід вказати, що в Україні діє Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки

адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затверджений Рішенням Ради адвокатів України №120 від 30.08.2014 року (далі – Положення). У відповідності із вищевказаним Положенням, Голова дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше трьох днів з дня надходження заяви (скарги) на дії адвоката, доручає одному із членів дисциплінарної палати провести перевірку відомостей, викладених у заяві (скарзі). Член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури за дорученням голови палати проводить перевірку відомостей, викладених у заяві (скарзі), та за результатами перевірки складає довідку, яка має містити викладення обставин, виявлених під час перевірки, з урахуванням, зокрема тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, наслідків для клієнта тощо, висновки та пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи [133].

Член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, який проводить перевірку, протягом трьох днів з дати отримання ним доручення голови палати, звертається до адвоката з повідомленням про проведення щодо нього перевірки для отримання письмового пояснення адвоката по суті порушених питань із зазначенням строку його надання. До повідомлення додається копія заяви (скарги) та копії всіх документів, приєднаних до неї. Належним повідомленням адвоката є надіслання листа поштою рекомендованим відправленням за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України, або надіслання листа на адресу електронної пошти адвоката, зазначену в Єдиному реєстрі адвокатів України. Адвокат, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження, та/або його представник мають право ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження та виготовляти копії документів цього провадження із застосуванням власних технічних засобів, за виключенням копій документів, що містять інформацію, яка є предметом адвокатської таємниці. У разі ненадання адвокатом пояснення по суті порушених питань на запит члена дисциплінарної палати, який проводить перевірку, в межах

визначеного строку, справа розглядається за наявними в ній матеріалами [133].

Під час проведення перевірки член дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури має право опитувати осіб, яким відомі обставини вчинення діяння, що має ознаки дисциплінарного проступку, отримувати за письмовим запитом від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань, фізичних осіб необхідну для проведення перевірки інформацію. Орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, фізичні особи, яким надіслано запит члена дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, зобов'язані не пізніше десяти робочих днів з дня отримання запиту надати відповідну інформацію, копії документів. Відмова в наданні інформації на запит члена дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, копій документів, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом [133].

З вищевказаного, можна зробити висновок, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури при проведенні перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката має ряд особливостей, зокрема: – перевірка розпочинається не пізніше трьох днів з дня надходження заяви (скарги) на дії адвоката; – Голова дисциплінарної палати доручає одному із членів палати провести перевірку; – член палати вивчає відомості, викладені у заяві (скарзі); – член палати може опитувати осіб, яким відомі обставини вчинення діяння, що має ознаки дисциплінарного проступку; – член палати має право отримувати за письмовим запитом інформацію від органів влади, підприємств, організацій та громадян; – член палати проводить перевірку протягом трьох днів з дати отримання доручення; – у разі ненадання

пояснень адвокатом, справа може розглядатися КДКА за наявними матеріалами; – відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом.

Таким чином, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має широкі повноваження щодо проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката. Ці повноваження необхідні для забезпечення законності та об'єктивності розгляду скарг на дії адвокатів.

За результатами розгляду заяви (скарги) про дисциплінарний проступок адвоката, довідки та матеріалів перевірки дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше тридцяти днів з дня отримання матеріалів перевірки більшістю голосів членів палати, які беруть участь у її засіданні, вирішує питання про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката. Перевищення зазначеного строку допускається виключно у виняткових випадках. Під час прийняття рішення ніхто не має права перебувати в приміщенні, у якому приймається таке рішення («нарадча кімната»), крім складу дисциплінарної палати КДКА, який приймає таке рішення, Голови КДКА, який бере участь у засіданні палати, і працівників Секретаріату КДКА. Члени дисциплінарної палати КДКА, Голова КДКА, секретар КДКА та працівники Секретаріату КДКА не мають права розголошувати хід обговорення та прийняття рішення в приміщенні, у якому ухвалювалося таке рішення («таємниця нарадчої кімнати»). Виключенням з правила, встановленого у цій статті Положення, становить необхідність захисту Головою та членами дисциплінарної палати КДКА, Головою КДКА, секретарем КДКА і працівниками Секретаріату КДКА своїх прав та інтересів. У разі відкликання скарги заявником (скаржником) до прийняття рішення дисциплінарною палатою КДКА про порушення дисциплінарної справи, палата приймає протокольне рішення про залишення заяви (скарги) без розгляду. Дисциплінарна справа стосовно

адвоката порушується за наявності в діях адвоката ознак дисциплінарного проступку [133].

Дисциплінарна справа стосовно адвоката має бути розглянута дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше тридцяти днів з дня її порушення. До строку розгляду дисциплінарної справи не включається і перебіг строків зупиняється на термін хвороби чи відпустки адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарне провадження, а також термін, на який розгляд справи було зупинено. Рішення про зупинення розгляду справи приймається простою більшістю голосів присутніх членів дисциплінарної палати та заноситься до протоколу засідання палати [133].

Розгляд питання, справи, віднесених до порядку денного засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, може бути відкладений або зупинений у разі: 1) неявки на засідання учасників; 2) необхідності витребування нових матеріалів (доказів); 3) необхідності проведення додаткової комісійної перевірки; 4) залучення до участі у розгляді питання інших заінтересованих осіб; 5) відсутності кворуму після задоволення відводу (самовідводу) члена (членів) палати; 6) з інших підстав, за рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури [133].

В. В. Заборовський у своїй праці зазначає, що досліджуючи питання про процедуру притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, зокрема щодо ініціювання такої відповідальності, ми доходили висновку про необхідність існування вичерпного переліку приводів для порушення дисциплінарного провадження стосовно адвоката (заяви скарги) як клієнта адвоката або його представника, так інших адвокатів, адвокатських об'єднань або адвокатських бюро; подання ради адвокатів регіону або її членів, голови КДКА або її членів; окрема ухвала судів, а також заяви (скарги) центрів із надання безоплатної вторинної правової допомоги або особи, якій адвокат неправомірно відмовив у наданні такої допомоги) [54; 56]. Аналізуючи

сутність початкової стадії дисциплінарного провадження щодо адвоката (перевірка відомостей про дисциплінарний проступок), В. В. Заборовський звертає увагу на наявність недоліків її проведення, якими, насамперед, є відсутність як особливої процедури її проведення (колегіально, у складі трьох членів КДКА), так і чітко врегульованої процедури отримання саме письмового пояснення адвоката по суті порушених питань. Крім цього, автор зазначає, що на цій стадії член дисциплінарної палати має, зокрема, лише встановлювати наявність у діяннях адвоката ознак дисциплінарного проступку, а не вирішувати питання про притягнення його до відповідальності та в обов'язковому порядку складати довідку, яка має містити, насамперед, висновки та пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи [55].

Розгляд дисциплінарної справи здійснюється на засадах змагальності. Під час розгляду справи дисциплінарна палата заслуховує повідомлення члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, про результати перевірки, пояснення адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, та пояснення осіб, яким відомі будь-які відомості, що мають значення для дисциплінарної справи. Адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, повідомляються про проведення засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше як за п'ять днів до дня його проведення, та мають право брати участь у засіданні, надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правовою допомогою адвоката [133].

Належним повідомленням адвоката є надіслання листа поштою рекомендованим відправленням за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України, або надіслання листа на

адресу електронної пошти адвоката, зазначену в Єдиному реєстрі адвокатів України. Належним повідомленням особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, є надіслання листа поштою рекомендованим відправленням за адресою, зазначеною в заяві (скарзі), або надіслання листа на адресу електронної пошти такої особи, зазначену у скарзі. Адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, у разі наявності технічної можливості, мають право взяти участь у засіданні дистанційно - у режимі відео конференції. Такі учасники засідання повинні за два дні до початку засідання письмово повідомити КДКА регіону про бажання взяти участь у засіданні дистанційно в режимі відео конференції, направивши на адресу електронної пошти КДКА регіону відповідне клопотання та документи, що підтверджують особу учасника, та, у разі наявності, особу представника, а також документи, що підтверджують повноваження такого представника, передбачені пунктом 6 статті 14 даного Положення. Таке клопотання та документи повинні бути підписані за допомогою електронного цифрового підпису [133].

Розгляд справи про дисциплінарну відповідальність адвоката проводиться гласно і відкрито. У випадках необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи, або, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської чи іншої захищеної законом конфіденційної інформації, та з інших причин, визнаних поважними, проводиться закрите засідання. Рішення про проведення закритого засідання приймається простою більшістю голосів її членів, які беруть участь у засіданні. За результатами розгляду дисциплінарної справи дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури приймає рішення про: 1) притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення; 2) закриття дисциплінарної справи. Рішення про закриття

дисциплінарної справи приймається у разі: а) відсутності в діях адвоката дисциплінарного проступку; б) закінчення строку притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, у разі встановлення дисциплінарного проступку у діях адвоката) відкликання заяви (скарги) заявником (скаржником). г) на дату прийняття рішення, за результатами розгляду скарги, адвоката позбавлено права на заняття адвокатською діяльністю [133].

Аналізуючи вищевказане, можна виділити певні характерні ознаки для стадії розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката, якими, зокрема є: - розгляд справи ґрунтується на змагальності сторін; - дисциплінарна палата заслуховує члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, адвоката, стосовно якого порушено справу та особу, яка ініціювала справу; - адвокату та особі, яка ініціювала справу надається право брати участь у засіданні, надавати пояснення, ставити питання, висловлювати заперечення, подавати докази, заявляти клопотання. Також позитивною особливістю, на нашу думку, є право адвокат та особи, яка ініціювала справу, взяти участь у засіданні дистанційному режимі відеоконференції, для чого їм необхідно за два дні до початку засідання письмово повідомити КДКА регіону про бажання взяти участь дистанційно. Узагальнюючи, можна констатувати, що розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката має свої особливості, які гарантують змагальність, гласність, відкритість, а також право на захист та справедливе судочинство.

Усе вищевикладене дозволяє сформулювати наступні висновки щодо особливостей адміністративно-правового статусу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження:

– адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури – це комплекс юридичних повноважень, гарантій, інструментарію та спеціальних властивостей, які сукупно формують правову основу для функціонування комісії в системі адвокатського самоврядування;

– за своїм змістом, адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури включає: 1) сукупність повноважень, закріплених за КДКА нормами адміністративного права, та визначають роль та місце КДКА в системі органів адвокатського самоврядування, а також її можливості щодо впливу на адвокатську діяльність; 2) юридичну основу для функціонування КДКА (порядок формування та діяльності КДКА, її компетенцію, принципи роботи, гарантії незалежності та відповідальності); 3) інструментарій забезпечення законності та дисципліни в адвокатській діяльності (завдяки адміністративно-правовому статусу КДКА може вживати заходів реагування на порушення адвокатами правил адвокатської етики та законодавства); 4) гарантії захисту прав та законних інтересів адвокатів (адміністративно-правовий статус КДКА встановлює чіткий порядок розгляду скарг на дії адвокатів, що забезпечує справедливе та неупереджене ставлення до них); 5) спеціальні властивості (адміністративно-правовий статус КДКА робить її частиною публічної адміністрації, підпорядковуючи її загальним принципам та правилам адміністративного права. Поєднання публічних та приватних функцій КДКА з одного боку, як органу адвокатського самоврядування, а з іншого – щодо виконання публічних функцій з контролю за адвокатською діяльністю. Адміністративно-правовий статус КДКА є динамічним поняттям, яке може змінюватися з часом пов'язано з реформуванням адвокатської діяльності, змінами в законодавстві та правозастосовній практиці);

– адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури як суб'єкта розгляду дисциплінарного провадження включає загальні та спеціальні характеристики адміністративно-правового статусу. Зокрема, до загальних характеристик належить те, що: 1) КДКА є колегіальним органом адвокатського самоврядування та не входить до системи органів державної влади, а формується та діє на основі принципів самоорганізації адвокатської спільноти; 2) КДКА діє у межах компетенції, визначеної законом, та може розглядати лише ті дисциплінарні справи, які

віднесені до її компетенції; 3) КДКА є юридичною особою, та має самостійну правоздатність, може набувати прав та обов'язків. До спеціальних характеристик належить те, що: 1) КДКА формується конференцією адвокатів регіону, а її члени мають спеціальний правовий статус; 2) КДКА забезпечує специфічну процедуру розгляду дисциплінарних справ та є, відповідно, єдиним органом, який має повноваження розглядати дисциплінарні справи стосовно адвокатів, що робить КДКА ключовим елементом системи адвокатського самоврядування; 3) КДКА є не лише органом, який розглядає дисциплінарні справи, але й органом, який захищає права та інтереси адвокатів. КДКА повинна забезпечувати справедливе та неупереджене розгляд дисциплінарних справ, а також сприяти дотриманню адвокатами правил адвокатської етики;

– кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури при проведенні перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката має ряд особливостей, зокрема: - перевірка розпочинається не пізніше трьох днів з дня надходження заяви (скарги) на дії адвоката; - Голова дисциплінарної палати доручає одному із членів палати провести перевірку; - член палати вивчає відомості, викладені у заяві (скарзі); - член палати може опитувати осіб, яким відомі обставини вчинення діяння, що має ознаки дисциплінарного проступку; - член палати має право отримувати за письмовим запитом інформацію від органів влади, підприємств, організацій та громадян; - член палати проводить перевірку протягом трьох днів з дати отримання доручення; - у разі ненадання пояснень адвокатом, справа може розглядатися КДКА за наявними матеріалами; - відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, тягнуть за собою відповідальність, передбачену законом. Таким чином, кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має широкі повноваження щодо проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката. Ці повноваження необхідні для забезпечення законності та об'єктивності розгляду скарг на дії адвокатів;

– характерними ознаками для стадії розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката, якими, зокрема є: 1) розгляд справи ґрунтується на змагальності сторін; 2) дисциплінарна палата заслуховує члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, адвоката, стосовно якого порушено справу та особу, яка ініціювала справу; 3) адвокату та особі, яка ініціювала справу надається право брати участь у засіданні, надавати пояснення, ставити питання, висловлювати заперечення, подавати докази, заявляти клопотання. Також позитивною особливістю, на нашу думку, є право адвокат та особи, яка ініціювала справу, взяти участь у засіданні дистанційно у режимі відеоконференції, для чого їм необхідно за два дні до початку засідання письмово повідомити КДКА регіону про бажання взяти участь дистанційно. Узагальнюючи, можна констатувати, що розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката має свої особливості, які гарантують змагальність, гласність, відкритість, а також право на захист та справедливе судочинство.

Загалом, адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури – це комплекс юридичних повноважень, гарантій, інструментарію та спеціальних властивостей, які сукупно формують правову основу для функціонування комісії в системі адвокатського самоврядування, визначаючи її роль у забезпеченні високих стандартів професійної етики та кваліфікації адвокатів, а також регулювання дисциплінарних питань з метою забезпечення надійності та довіри до адвокатської гільдії, законності та дисципліни в адвокатській діяльності, а також захисту прав та законних інтересів адвокатів.

Висновки до розділу 1

Дослідження теоретико-правових засад дослідження дисциплінарного провадження стосовно адвоката дозволило отримати наступні висновки.

1. Визначено, що правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката є складною і багатогранною. З одного боку, воно є формою реалізації державної влади, оскільки здійснюється органами адвокатської палати та підконтрольне державі. З іншого боку, дисциплінарне провадження є формою саморегулювання адвокатури, оскільки здійснюється колегіально органами адвокатської палати.

2. Підкреслено, що дисциплінарна відповідальність, на відміну від інших видів юридичної відповідальності, володіє унікальною філософською природою, що поєднує в собі аспекти свободи, відповідальності, авторитету та справедливості. Дисциплінарна відповідальність виникає в контексті вільного вибору індивіда (наприклад, трудового колективу, свідoctва на право зайняття адвокатською діяльністю тощо), тобто індивіди вступають до неї вільно, приймаючи на себе правила та норми поведінки. Відповідно, правила таких правовідносин ґрунтуються на принципах справедливості та етики, а їх порушення тягне за собою дисциплінарну відповідальність. Дисциплінарна відповідальність несе в більшій мірі не лише каральний, а й виховний аспект. Її мета – не просто покарати за проступок, а й запобігти його повторенню в майбутньому, стимулювати при цьому особистісний розвиток, самодисципліну та відповідальне ставлення до правил.

3. Дисциплінарна відповідальність може бути застосована лише за результатами дисциплінарного провадження, та виступає цінною метою дисциплінарного провадження. Фактично, дисциплінарне провадження є передумовою для застосування дисциплінарної відповідальності, яка є результатом відповідного дисциплінарного провадження.

4. Під терміном «дисциплінарне провадження» необхідно розуміти врегульовану законодавством діяльність уповноважених посадових осіб, спрямована на всебічне, повне та об'єктивне встановлення обставин дисциплінарного проступку, виявлення його причин та умов, прийняття законного та обґрунтованого рішення щодо притягнення винної особи до дисциплінарної відповідальності або звільнення від неї, а також на виховання у працівників дисциплінованості та відповідальності.

5. Виділено характерні ознаки дисциплінарного провадження, до яких можна віднести: - є видом юрисдикційної процедури, в рамках якої уповноважені суб'єкти наділені владними повноваженнями щодо вирішення питання про дисциплінарну відповідальність; - має на меті всебічне, повне та об'єктивне встановлення обставин дисциплінарного проступку; - має не лише каральний, але й виховний аспект, спрямований на попередження нових порушень; - регламентується нормами законодавства, що визначають його порядок, підстави та строки проведення, а також види дисциплінарних стягнень.

6. Сформовано, що правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката полягає в тому, що це є спеціальний вид юридичної відповідальності, який застосовується до адвокатів за порушення ними вимог професійної етики та законодавства, що регулює адвокатську діяльність. Дисциплінарне провадження є видом позасудової відповідальності, оскільки його розгляд здійснюється не судом, а спеціально уповноваженим органом - кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури.

7. Визначено, що правова природа дисциплінарного провадження стосовно адвоката може визначатися такими його особливостями: - суб'єктами дисциплінарного провадження є адвокати, які є членами адвокатської палати, а також особи, які ініціювали питання про дисциплінарну відповідальність адвоката; - предметом дисциплінарного провадження є порушення адвокатом вимог професійної етики та законодавства, що регулює адвокатську діяльність; - метою дисциплінарного

провадження є забезпечення належного виконання адвокатами своїх професійних обов'язків, а також захист прав і законних інтересів громадян, суспільства та держави; - дисциплінарне провадження здійснюється у формі провадження, яке розглядається дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.

8. Визначено, що Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» відіграє ключову роль у регулюванні дисциплінарного провадження стосовно адвокатів, та забезпечує справедливість, прозорість, захист прав та інтересів усіх учасників процесу, а також сприяє підвищенню авторитету адвокатури. Унікальність та неповторність Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» полягає в його комплексному підході до регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів, врахуванні специфіки їхньої професії та забезпеченні балансу між захистом прав адвокатів та інтересами суспільства.

9. Підкреслено, що правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката включає в себе: – Конституцію України; – спеціальний Закон України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»; – інші законодавчі акти України; – міжнародні договори та практика міжнародних судів; – підзаконні акти України; – акти та правила органів адвокатського самоврядування.

10. Сформовано, що завдання дисциплінарного провадження стосовно адвоката направлені на: 1. Забезпечення законності та справедливості: дисциплінарне провадження слугує інструментом для забезпечення законності у сфері адвокатської діяльності; є механізмом для реагування на порушення правил адвокатської етики та норм професійної поведінки; дисциплінарне провадження захищає права та інтереси учасників судових процесів, а також авторитет адвокатури в судочинстві. 2. Гарантування відповідальності: дисциплінарне провадження виявляє випадки порушення адвокатами законодавства та внутрішніх правил адвокатської етики. 3. Виховання адвокатів та профілактику порушення законодавства:

дисциплінарне провадження виховує у адвокатів повагу до закону, правил адвокатської етики та норм професійної поведінки. За своїм змістом є профілактичним механізмом, який запобігає вчиненню адвокатами дисциплінарних проступків у майбутньому. Дисциплінарне провадження підвищує рівень правової свідомості адвокатів та формує культуру відповідальності поведінки. 4. Захист авторитету адвокатури: дисциплінарне провадження захищає авторитет адвокатури та довіру до неї з боку суспільства, що гарантує, що адвокатська діяльність здійснюється на високому професійному рівні. 5. Забезпечення права на захист адвокатів: дисциплінарне провадження має бути справедливим та об'єктивним, що забезпечує право адвоката на захист своїх прав та інтересів.

11. Визначено, що принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це система основоположних ідей, правил та гарантій, що визначають суть, спрямованість, порядок ведення дисциплінарного провадження, а також критерії прийняття рішень у дисциплінарних справах, з метою забезпечення законності та професійності адвокатської діяльності, та гарантування суспільних цінностей щодо поведінки адвокатів.

12. Сформовано, що принципами дисциплінарного провадження стосовно адвоката є: 1. Принцип законності: - дотримання норм чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Правил адвокатської етики, Положення про дисциплінарні палати адвокатури регіонів та Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури; - суворе дотримання процесуальних норм при розгляді дисциплінарної справи; - забезпечення права адвоката на захист та справедливий розгляд справи. 2. Принцип незалежності: - незалежність членів дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від будь-якого впливу, тиску чи втручання; - самостійність у прийнятті рішень щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; - об'єктивність та неупередженість при розгляді дисциплінарної справи. 3. Принцип гласності: - відкритість та

доступність інформації про дисциплінарне провадження, за винятком випадків, передбачених законом; - оприлюднення рішень дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - можливість для зацікавлених осіб ознайомитися з матеріалами дисциплінарної справи.

4. Принцип співрозмірності: - відповідність санкції, застосованої до адвоката, тяжкості вчиненого ним дисциплінарного проступку; - застосування заходів дисциплінарного впливу, необхідних для запобігання подібним порушенням у майбутньому; - врахування всіх обставин справи, особистості адвоката та його попередньої поведінки.

5. Принцип поваги до честі, гідності та ділової репутації адвоката: - дотримання презумпції невинуватості адвоката; - забезпечення права адвоката на захист своєї честі, гідності та ділової репутації; - заборона на публічні звинувачення адвоката без доказів його вини.

6. Принцип гуманізму: - застосування заходів дисциплінарного впливу з урахуванням особистості адвоката, його сімейного стану, майнового становища та інших обставин, що можуть мати значення для справи; - надання адвокату можливості виправити свою поведінку та відновити свою репутацію; - застосування заходів виховного характеру, окрім випадків, коли це неможливо.

7. Принцип професіоналізму: - високий рівень кваліфікації та компетентності членів дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури; - дотримання етичних норм та правил адвокатської професії при розгляді дисциплінарної справи; - об'єктивність та неупередженість при оцінці дій адвоката.

8. Принцип ефективності: - своєчасне та оперативне розслідування дисциплінарних проступків; - прийняття законних та обґрунтованих рішень щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; - забезпечення превентивного впливу дисциплінарного провадження на адвокатів.

9. Принцип єдиної практики: - застосування однакових критеріїв оцінки дій адвокатів при розгляді дисциплінарних справ; - узагальнення практики дисциплінарних палат та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури; - видача роз'яснень з питань застосування законодавства про дисциплінарну відповідальність адвокатів.

13. Визначено, що адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури – це комплекс юридичних повноважень, гарантій, інструментарію та спеціальних властивостей, які сукупно формують правову основу для функціонування комісії в системі адвокатського самоврядування.

14. Розкрито, що за своїм змістом, адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури включає: 1) сукупність повноважень, закріплених за КДКА нормами адміністративного права, та визначають роль та місце КДКА в системі органів адвокатського самоврядування, а також її можливості щодо впливу на адвокатську діяльність; 2) юридичну основу для функціонування КДКА (порядок формування та діяльності КДКА, її компетенцію, принципи роботи, гарантії незалежності та відповідальності); 3) інструментарій забезпечення законності та дисципліни в адвокатській діяльності (завдяки адміністративно-правовому статусу КДКА може вживати заходів реагування на порушення адвокатами правил адвокатської етики та законодавства); 4) гарантії захисту прав та законних інтересів адвокатів (адміністративно-правовий статус КДКА встановлює чіткий порядок розгляду скарг на дії адвокатів, що забезпечує справедливе та неупереджене ставлення до них); 5) спеціальні властивості (адміністративно-правовий статус КДКА робить її частиною публічної адміністрації, підпорядковуючи її загальним принципам та правилам адміністративного права. Поєднання публічних та приватних функцій КДКА з одного боку, як органу адвокатського самоврядування, а з іншого – щодо виконання публічних функцій з контролю за адвокатською діяльністю. Адміністративно-правовий статус КДКА є динамічним поняттям, яке може змінюватися з часом пов'язано з реформуванням адвокатської діяльності, змінами в законодавстві та правозастосовній практиці).

15. Сформовано характерні ознаки для стадії розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката, якими, зокрема є: - розгляд справи ґрунтується на змагальності сторін; - дисциплінарна палата заслуховує члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, адвоката, стосовно якого порушено справу та особу, яка ініціювала справу; - адвокату та особі, яка ініціювала справу надається право брати участь у засіданні, надавати пояснення, ставити питання, висловлювати заперечення, подавати докази, заявляти клопотання. Також позитивною особливістю, на нашу думку, є право адвокат та особи, яка ініціювала справу, взяти участь у засіданні дистанційно у режимі відеоконференції, для чого їм необхідно за два дні до початку засідання письмово повідомити КДКА регіону про бажання взяти участь дистанційно. Узагальнюючи, можна констатувати, що розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката має свої особливості, які гарантують змагальність, гласність, відкритість, а також право на захист та справедливе судочинство.

РОЗДІЛ 2.

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРИТЯГНЕННЯ АДВОКАТА ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Поняття та особливості дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності

Інститут адвокатури має особливе функціональне призначення щодо захисту прав людини і громадянина, при цьому дисциплінарна відповідальність адвоката виступає однією з важливих умов належного функціонування адвокатури загалом як важливого правозахисного інституту громадянського суспільства.

Так згідно з Рекомендаціями № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів у випадках, коли адвокати не діють у відповідності з професійними стандартами, викладеними в кодексах професійної поведінки, які розроблені адвокатськими колегіями чи іншими професійними об'єднаннями адвокатів або встановлені законодавством, слід вживати належних заходів, включаючи дисциплінарне провадження [165].

Відповідно до ч. 1 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку [144]. Власне сама категорія «дисциплінарний проступок» є однією із ключових у питанні притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Водночас законодавець не надає визначення дисциплінарного проступку, обмежуючись окресленням переліку діянь, які визнаються такими, серед яких визначено: 1) порушення вимог несумісності;

2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом [144]. При цьому, враховуючи п. 7 ч. 2 ст. 34 Закону, наведений перелік підстав дисциплінарної відповідальності адвоката не є вичерпним.

Слід констатувати, що відсутність законодавчого закріплення поняття «дисциплінарний проступок адвоката» та невичерпний перелік підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є насамперед проблемою правозастосовного характеру, адже на практиці призводить до проблемних питань щодо кваліфікації дій адвоката саме як дисциплінарного проступку.

Зокрема Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 одним із напрямків удосконалення інституту адвокатури визначено саме конкретизацію підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [203], що підтверджує актуальність тематики дослідження.

Дослідженню питань дисциплінарної відповідальності адвоката в Україні присвячені наукові праці таких вітчизняних науковців як: Бакаянова Н., Божков В., Вовнюк В., Заборовський В., Коваленко Т., Ковальова Я., Колеснік Т., Овчаренко О., Остафійчук Л., Щербанюк О. тощо. Незважаючи на досить велику кількість наукових праць з різних аспектів дисциплінарної відповідальності адвоката, питання безпосередньо окреслені тематикою даного підрозділу розглядалися здебільшого фрагментарно, в межах наукових розвідок більш загального характеру, що свідчить про необхідність подальших наукових досліджень з метою удосконалення теоретико-правової характеристики категорії «дисциплінарний проступок адвоката» як підстави притягнення його до дисциплінарної відповідальності.

Дослідження та розкриття змісту дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності вбачається доцільним розпочати з окреслення змісту та ознак категорії «дисциплінарний проступок».

Традиційно в теорії права залежно від ступеня шкідливості та суспільної небезпеки правопорушення поділяють на злочини та проступки. Проступки – це «правопорушення менш небезпечні для суспільства, ніж злочини. Це суспільно шкідливі, винні, протиправні діяння, які характеризуються меншою, ніж злочини, суспільною небезпекою і тягнуть за собою не кримінальне, а адміністративне, дисциплінарне або цивільно-правове покарання» [25, с. 181]. При цьому класифікація та розмежування видів правопорушень мають безпосередньо прикладне значення в контексті забезпечення прав і свобод людини і громадянина та практичної реалізації основоположного принципу права – справедливості.

Слід відмітити, що поняття «дисциплінарного проступку» визначено лише на загальнотеоретичному рівні. Прокопенко В., Коваленко К. характеризують дисциплінарний проступок як винне невиконання або неналежне виконання працівником покладених на нього законодавством про працю, колективним і трудовим договорами трудових обов'язків [158, с. 413; 83, с. 233]. Андрушко А. в свою чергу наголошує, що таке визначення є недосконалим, оскільки не підкреслює усіх ознак дисциплінарного проступку – зокрема протиправності, суспільної шкоди [2, с. 373]. Колеснік Т. зауважує, що поняття дисциплінарного проступку необхідно розглядати у двох аспектах: як фактичну поведінку працівника та юридично значимі обставини, які дають можливість кваліфікувати дії чи бездіяльність працівника як підставу притягнення до дисциплінарної відповідальності [88, с. 56]. Іншин М., досліджуючи зміст дисциплінарного проступку державного службовця, зробив висновок, що під останнім слід розуміти свідоме (винне) невиконання або неналежне виконання державним службовцем своїх посадових обов'язків, яке може виявлятися у навмисному порушенні правил

службового розпорядку, посадових інструкцій, наказів начальників і керівників, морально-етичних вимог [76, с. 360–361].

Варто відмітити, що дисциплінарна відповідальність здебільшого пов'язується з трудовими чи службовими правовідносинами. Так у правничій літературі відмічається, що загальна дисциплінарна відповідальність застосовується до всіх працівників без винятку. Спеціальна дисциплінарна відповідальність – накладення на спеціального суб'єкта, винного в порушенні норм трудової дисципліни, заходів впливу, яке виражається в дисциплінарних санкціях, види та підстави застосування яких передбачено законами, статутами, положеннями. Невід'ємною частиною спеціальної дисциплінарної відповідальності є вичерпний перелік спеціальних суб'єктів, на яких поширюється відповідний статут, положення чи закон [18, с. 136]. Тобто характерною особливістю дисциплінарної відповідальності, як загальної, так і спеціальної, є наявність трудової або службової підпорядкованості між суб'єктом, що вчинив дисциплінарний проступок та суб'єктом, який має право застосовувати дисциплінарне стягнення. Водночас між адвокатом та кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури відсутня трудова, службова чи будь-яка інша підпорядкованість, оскільки адвокати здійснюють відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» незалежну професійну діяльність. Як цілком слушно відзначають Варфоломеева Т. та Гончаренко С., адвокати не є суб'єктами трудових правовідносин, з ними не укладається трудовий договір на здійснення адвокатської діяльності, адвокат не є службовцем, його не приймають на роботу і не звільняють, адже свій статус і повноваження він набуває з отриманням свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а втрачає їх з анулюванням цього свідоцтва [17, с. 64].

Разом з тим чинним законодавством України адвокатам не заборонено працювати на умовах трудового найму. В рішенні Ради адвокатів України «Про затвердження роз'яснення щодо можливості представництва юридичної особи адвокатом, який працює в ній за трудовим договором» від

16 листопада 2017 року № 254 зазначається, що адвокат має право поєднувати адвокатську діяльність із трудовими відносинами, якщо вони не стосуються випадків щодо несумісності, передбачених ч. 1 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [183].

У наведеному вище Рішенні також відзначається, що введення до штатного розпису посади «адвокат» можливе лише у адвокатському бюро та адвокатському об'єднанні, або у адвоката, як визначених законом формах здійснення адвокатської діяльності, а здійснення адвокатом адвокатської діяльності в межах виконання ним трудових обов'язків у державній установі чи іншому суб'єкті (окрім визначених законом форм здійснення адвокатської діяльності) суперечить чинному законодавству та принципам здійснення адвокатської діяльності і є недопустимим [183].

Коваленко Т., досліджуючи особливості дисциплінарної відповідальності адвоката, зазначає, що на окрему увагу заслуговують випадки порушення професійної дисципліни адвокатами – членами адвокатських фірм, контор або інших організацій, де вони працюють на умовах контракту у якості найманих працівників. Автор зазначає, що слід чітко розмежовувати правопорушення адвоката, які завдають шкоду лише організації, у якій він працює (наприклад, спізнення на роботу, неявка на роботу, невиконання законного розпорядження роботодавця), від тих, що завдають шкоду саме адвокатурі (розголошення професійної таємниці, порушення Правил адвокатської етики тощо) та повинні тягнути застосування особливих заходів, передбачених законодавством у галузі адвокатури. У першому випадку на думку автора видається доцільним притягнення адвоката, як будь-якого працівника, котрий порушив норми трудового законодавства, до дисциплінарної відповідальності на загальних підставах. В іншому разі поширювати загальні норми дисциплінарної відповідальності відносно адвокатів не вбачається можливим з огляду на специфіку статусу адвокатури та адвокатів [84, с. 68]. З наведеною позицією автора ми не можемо погодитися повною мірою, оскільки адвокат, тобто

фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність (як індивідуально, так і в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання) на підставах та в порядку, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (тобто), має спеціальний правовий статус, складовою якого, серед інших елементів, є дисциплінарна відповідальність адвоката, яка є специфічним різновидом спеціальної дисциплінарної відповідальності. Загальна дисциплінарна відповідальність є елементом правового статусу особи як найманого працівника. Тому на наш погляд некоректно говорити про *«притягнення адвоката, як будь-якого працівника, котрий порушив норми трудового законодавства, до дисциплінарної відповідальності на загальних підставах»*. У такому випадку особа буде нести загальну дисциплінарну відповідальність як найманий працівник, але не як адвокат. Адвокат, як особа зі спеціальним правовим статусом, що здійснює *«незалежну професійну діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту»* (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») не може бути суб'єктом загальної дисциплінарної відповідальності. Тобто адвокат є суб'єктом спеціальної дисциплінарної відповідальності, передбаченої Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», суб'єктом же загальної дисциплінарної відповідальності є найманий працівник.

Повертаючись до теоретико-правової характеристики дисциплінарного проступку адвоката, слід зазначити, що погляди науковців щодо визначення самого поняття дещо різняться. Так Коваленко Т. визначає дисциплінарний проступок адвоката як винне, протиправне порушення професійних обов'язків та/чи загальноновизнаних морально-етичних вимог адвокатської професії, яке призвело чи могло призвести до шкідливих наслідків [84, с. 11]. На думку Божкова В. – це протиправне, винне й каране діяння (дія або бездіяльність), яке вчиняється адвокатом під час здійснення професійної або іншої діяльності, виражається в порушенні законодавства України про

адвокатуру й адвокатську діяльність і/або Правил адвокатської етики, має наслідком завдання шкоди адвокатурі України загалом або честі й гідності адвоката/адвокатів [15, с. 89–90]. Щодо останнього визначення слід відмітити, що дисциплінарний проступок адвоката може завдати шкоди безпосередньо клієнту, а не лише інституту адвокатури. Тому на наш погляд більш слушним є визначення дисциплінарного проступку адвоката, що запропонував Заборовський В. – як винне діяння (дію або бездіяльність) адвоката, що вчиняється ним при здійсненні як професійної, так і іншої діяльності, яке виражається в порушенні вимог законодавства про адвокатуру і адвокатську діяльність та (або) норм Правил адвокатської етики, яким заподіюється шкода клієнту та (або) адвокатурі в цілому, шляхом приниження її авторитету, авторитету адвокатської професії та статусу адвоката [48, с. 118].

Специфіку дисциплінарного проступку адвоката, як і інших різновидів правопорушення, як більш загальної категорії, більш детально можливо характеризувати за допомогою розкриття його складу, тобто «кола спеціально-юридичних ознак правопорушення, що мають значення для юридичної оцінки діяння як правопорушення і є необхідною та достатньою підставою юридичної відповідальності (у вузькому значенні, оскільки у широкому значенні підставою юридичної відповідальності є наявність трьох підстав: нормативної, фактичної, процесуальної)» [206, с. 286].

Зокрема ч. 2 ст. 33 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що дисциплінарне провадження – процедура розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката *ознак дисциплінарного проступку*. Дисциплінарну справу стосовно адвоката не може бути порушено за заявою (скаргою), що не містить відомостей про *наявність ознак дисциплінарного проступку адвоката* (абз. 2 ч. 2 ст. 36 Закону) [144]. Традиційно в теорії права такими ознаками або елементами є об'єктивні ознаки – об'єкт та об'єктивна сторона, які характеризують

«зовнішню» сторону правопорушення та суб'єктивні ознаки – суб'єкт та суб'єктивна сторона, які характеризують «внутрішню» сторону.

У зв'язку з особливостями правового статусу адвокати належать до спеціальних суб'єктів дисциплінарної відповідальності. Суб'єктом дисциплінарного проступку адвоката відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених Законом), склала присягу адвоката України, отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (ст. 6 Закону), здійснює адвокатську діяльність (ч. 2 ст. 1 Закону) індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання (ч. 3 ст. 4 Закону).

Під об'єктом правопорушення розуміють певний спектр суспільних відносин, що охороняються нормами права і які порушуються внаслідок посягання. В юридичній літературі розглядають загальний, родовий (видовий) і безпосередній об'єкт [58, с. 170; 60, с. 355].

Загальним об'єктом дисциплінарних проступків на думку Коваленко В. та Середи В. виступає дисципліна – становище, за якого усі суб'єкти правовідносин влади і підпорядкування неухильно додержуються порядку і правил, встановлених законами, статутами, положеннями [83, с. 233]. Родовим об'єктом дисциплінарних проступків працівників є трудова дисципліна на підприємстві, тобто встановлений порядок, правовий режим трудової діяльності [190, с. 127].

В цьому контексті слід відмітити, що «дисципліна» у перекладі з латини (*disciplina*) означає суворий порядок, організацію. Вона виявляється у ретельному дотриманні соціальних принципів і норм поведінки, у звичці до порядку, додержанні законів, а також у підпорядкуванні власного інтересу

інтересам організації [4, с. 257]. Політологічний енциклопедичний словник визначає поняття «дисципліна» як певний стиль поведінки людей, який відповідає нормам права й моралі, що склалися в суспільстві, або вимогам певної організації. Завдяки їй поведінка індивідів набуває упорядкованого характеру, що забезпечує колективну діяльність і функціонування соціальної й політичної організації [129, с. 160]. Іншими словами, це порядок здійснення обов'язків, дотримання встановлених вимог, які визначають сутність того чи іншого виду дисципліни – трудової, службової, військової, професійної тощо.

Враховуючи наведене, слід більш детально зупинитися на обов'язках адвоката як спеціального суб'єкта дисциплінарного проступку. На наш погляд в найбільш узагальненому вигляді різновиди професійних обов'язків адвоката сформовано у Загальному кодексі правил адвокатів країн Європейського Співтовариства. Так у Кодексі наголошується, що на адвоката покладено цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру, які часто вступають у взаємну суперечність. Зобов'язання умовно поділяють на такі категорії [61]:

- перед клієнтом;
- перед судом та іншими органами влади, з якими адвокат контактує, виступаючи як довірена особа клієнта або від його імені;
- перед іншими представниками даної професії в цілому і перед будь-ким з колег зокрема;
- перед суспільством, для членів якого існування вільної незалежної професії поряд з додержанням правових норм є найважливішою гарантією захисту прав людини перед державною владою та іншими інтересами суспільства.

Слід відмітити, що хоча Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» безпосередньо регламентує виключно здійснення професійної діяльності адвоката, п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону визначено, що дотримання правил адвокатської етики є одним із професійних обов'язків адвоката. В свою чергу Правила адвокатської етики поширюються не тільки на професійну

діяльність адвоката, але й на громадську, наукову та публіцистичну діяльність адвоката (Розділ VII Правил) [142], а також на соціальну діяльність, зокрема спілкування в мережі Інтернет (Розділ VIII Правил) [142]. Ст. 12 Правил адвокатської етики визначено, що всією своєю діяльністю адвокат повинен стверджувати повагу до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві. Цього принципу адвокат зобов'язаний дотримуватись у всіх сферах діяльності: професійній, громадській, публіцистичній та інших. Ч. 1 ст. 54 Правил передбачено, що в своїй громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвокат повинен враховувати необхідність дотримання своїх професійних обов'язків, зокрема тих, що впливають з Правил адвокатської етики [142].

Тобто адвокат повинен дотримуватися вимог Правил адвокатської етики не лише в своїй професійній діяльності, а й в усіх сферах своєї діяльності. А тому неприйнятною повинна розцінюватися поведінка адвоката, який вчиняє аморальний проступок поза межами своєї професійної діяльності або ж використовує наданий йому статус адвоката в корисливих або ж особистих цілях (наприклад з метою неправомірного уникнення відповідальності за порушення правил дорожнього руху тощо) [48, с. 117].

Так наприклад Верховний Суд у постанові від 24 червня 2020 року у справі № 815/1830/18, яка стосувалась порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката за висловлювання в соціальних мережах, а саме у додатку Viber шкільної групи її дитини, які «носять образливий та агресивний характер, а інколи відверті погрози розправи завдяки своїм зв'язкам у кримінальному колі» в остаточному рішенні наголосив, що за змістом ст. 57 Правил адвокатської етики, адвокат під час спілкування в мережі Інтернет може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. При цьому Правила адвокатської етики поширюються не тільки на всі види адвокатської діяльності, але і на іншу діяльність (дії) адвоката, в тому числі і соціально-

публічну діяльність адвоката. Тому доводи позивачки, що вона «діяла як мати своєї дитини, а не як адвокат», були відхилені судом [139]. Тобто дії адвоката мають відповідати вимогам його професійного статусу фактично в усіх сферах його суспільного життя.

Виходячи з Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо дотримання адвокатами норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет, затвердженого Рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 1 жовтня 2021 року № Х-020/2021 форми використання мережі Інтернет можуть бути різноманітними: спілкування з іншими учасниками соціальних мереж; надання юридичних консультацій або професійних порад; коментування дописів інших учасників; розміщення чи поширення контенту; рекламування; публіцистична діяльність (розміщення статей, ведення блогів) тощо. При цьому слід враховувати, що на онлайн-спілкування повною мірою поширюється як обов'язок адвоката ствердження поваги до адвокатської професії, яку він уособлює, її сутності та громадського призначення, сприяти збереженню та підвищенню поваги до неї в суспільстві (ст. 12 Правил адвокатської етики), так і норми правил адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності (розділ VII Правил адвокатської етики) [209].

Екстраполюючи наведене на характеристику об'єкта дисциплінарного проступку адвоката, пропонуємо під загальним об'єктом такого проступку розуміти правовідносини, які становлять зміст професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, а також іншої соціально-публічної діяльності адвоката (зокрема громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет); родовим об'єктом – правовідносини, які формують зміст професійної дисципліни як сукупності професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед: клієнтами; судом та іншими державними органами; колегами та інститутом адвокатури в цілому; суспільством

загалом; безпосереднім об'єктом – визначені законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики конкретні обов'язки адвоката, встановлені вимоги та заборони.

Під об'єктивною стороною правопорушення зазвичай розуміють його зовнішню сторону, зовнішнє вираження або ж сукупність зовнішніх ознак, які його характеризують. Окремими авторами у визначеннях об'єктивної сторони слушно підкреслюється, що її характеризують не всі фактично присутні зовнішні елементи, а лише такі, що відображають посягання на певний об'єкт, що охороняється законом: «зовнішній акт суспільно небезпечного посягання на охоронюваний законом об'єкт, яким цьому об'єкту заподіюється шкода або створюється загроза її заподіяння» [115, с. 14; 228, с. 251].

Коваленко Т. до ознак об'єктивної сторони дисциплінарного правопорушення адвоката відносить такі: а) протиправність невиконання або неналежного виконання професійних обов'язків (протиправне діяння); б) шкода, яка настає внаслідок правопорушення; в) причинний зв'язок між невиконанням або неналежним виконанням професійних обов'язків і шкодою, яка настала у зв'язку з правопорушенням; г) місце, спосіб, час, обставини вчинення правопорушення [84, с. 68–69].

На наш погляд місце, спосіб, час, обставини вчинення дисциплінарного проступку адвоката слід віднести до факультативних ознак об'єктивної сторони, а не до обов'язкових. Наявність цих ознак переважно не впливає на вирішення питання про наявність чи відсутність складу дисциплінарного проступку адвоката. Наприклад, для встановлення складу дисциплінарного проступку в трудовому праві час та місце вчинення діяння є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони, оскільки відповідне діяння може вважатися порушенням трудової дисципліни лише за умови вчинення його на робочому місці у робочий час. Що стосується дисциплінарного проступку адвоката, як зазначалося вище, дії адвоката мають відповідати вимогам його професійного статусу не тільки в межах здійснення професійної діяльності з

надання правничої допомоги, а й в інших сферах суспільного життя, тобто час і місце вчинення дисциплінарного проступку адвоката не є кваліфікуючими ознаками.

Так Колегія суддів Касаційного адміністративного суду Верховного Суду у постанові від 4 вересня 2019 року (справа № 826/1520/15) зробила висновок, що приймаючи присягу, адвокат бере на себе зобов'язання неухильно дотримуватися Правил адвокатської етики, які, в свою чергу, регламентують підвищені, порівняно з пересічним громадянином, вимоги до її поведінки не тільки під час виконання безпосередньо професійних обов'язків, а й у приватному житті [140].

Водночас час, а саме дата вчинення дисциплінарного проступку адвоката має значення: 1) для дотримання вимоги забезпечення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку; 2) при правовій оцінці вчиненого діяння за п. 1 ч. 2 ст. 31 Закону – «повторне протягом року вчинення дисциплінарного проступку». Окрім того час вчинення дисциплінарного проступку (як певний часовий період або проміжок часу) має значення при обґрунтуванні обставин триваючого правопорушення (наприклад несплата щорічних внесків, невиконання обов'язку підвищення професійного рівня та кваліфікації).

Наявність наведених вище ознак здебільшого не впливає на кваліфікацію дисциплінарного проступку адвоката, але має бути врахована при прийнятті рішення у дисциплінарній справі. Так відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 41 «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» під час обрання виду дисциплінарного стягнення враховуються обставини вчинення проступку, його наслідки, особа адвоката та інші обставини. Тобто такі обставини повинні враховуватися і можуть виступати як обтяжуючі чи пом'якшуючі при визначенні дисциплінарного стягнення.

Враховуючи наведені вище положення Закону щодо наслідків вчинення проступку, які мають враховуватися під час обрання виду дисциплінарного стягнення, слід більш детально зупинитися на такій ознаці об'єктивної сторони як «шкідливі наслідки» дисциплінарного проступку адвоката, а саме проаналізувати чи є така ознака обов'язковою або ж факультативною.

Так Рішенням ВКДКА № IX-006/2017 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати КДКА Кіровоградської області від 29 травня 2017 року № 19 було встановлено, що адвокат, надаючи правову допомогу, допустила порушення вимог ст. 24 Закону щодо оформлення адвокатського запиту. Зокрема, ордер, на підставі якого запитувались документи, був виписаний адвокатом самим на себе. Оскільки адвокат не має права в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству або Правилам адвокатської етики (ч. 3 ст. 7), КДКА притягла адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосувала стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю. Переглядаючи за скаргою адвоката дану справу, у ВКДКА відзначили, що адвокат діяв в інтересах довірителя під час надання правової допомоги і врешті клієнт отримав позитивний результат. *З урахуванням обставин вчинення проступку, відсутності настання негативних наслідків та особи адвоката, ВКДКА вирішила скасувати рішення КДКА та застосувати до адвоката дисциплінарне стягнення у вигляді попередження [153; 180].*

В іншій справі ВКДКА, перевіривши доводи поданої скарги на недбалість адвоката при оформленні ордеру, наголошує, що неухважність під час підписання ордерів та направлення запитів тягне за собою дисциплінарну відповідальність. При цьому *відсутність негативних наслідків не звільняє адвоката від відповідальності, а лише враховується як обставина, що впливає на вибір дисциплінарного стягнення, оскільки відповідно до ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» неналежне*

виконання своїх професійних обов'язків є дисциплінарними проступками незалежно від наслідків, які вони спричинили [210].

Дійсно, якщо уважно проаналізувати Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема ст.ст. 31, 32, 34, 41 стає очевидним, що настання негативних наслідків не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони дисциплінарного проступку адвоката. Кваліфікуючою ознакою негативні наслідки виступають фактично лише з підстав позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, зокрема – *заподіяння* протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, *значної шкоди клієнту*, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили; систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що *підриває авторитет адвокатури України*.

Отже згідно чинного законодавства обов'язковою ознакою об'єктивної сторони дисциплінарного проступку адвоката виступає лише протиправність.

В науковій літературі відзначається, що діяння суб'єкта як елемент об'єктивної сторони дисциплінарного проступку полягає у невиконанні чи неналежному виконанні ним своїх трудових обов'язків [32, с. 135]. Водночас особливістю протиправності дії або бездіяльності адвоката, як ознаки дисциплінарного проступку, виступає те, що зміст протиправності дисциплінарного проступку адвоката безпосередньо відображений у ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а саме протиправним діянням є [144]: порушення вимог несумісності; порушення присяги адвоката України; порушення правил адвокатської етики; розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом.

Тобто протиправність, як ознака дисциплінарного проступку адвоката, є властивістю дії або бездіяльності адвоката, яка полягає у порушенні формально визначених законодавством про адвокатуру та адвокатську

діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними органами, а також суспільством загалом.

Слід відмітити, що питання щодо виокремлення негативних наслідків як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони є досить дискусійним моментом не тільки щодо дисциплінарного проступку адвоката, але й в межах визначення ознак дисциплінарного проступку судді, приватного виконавця, арбітражного керуючого.

Так Секретар Великої Палати Верховного Суду Рогач Л. під час консультацій з експертами Ради Європи з питань оптимізації дисциплінарного провадження щодо суддів відмічає, що спірним залишається запитання, чи є неодмінною складовою дисциплінарного проступку негативні наслідки і в чому вони мають полягати. Ці наслідки мають полягати в порушенні конкретного права заявника (ініціатора дисциплінарного провадження) чи в тому, що проступок викликає широкий суспільний резонанс і шкодить репутації судової системи в цілому. Від відповіді на це запитання залежить кваліфікація дій судді в дисциплінарному провадженні та міра дисциплінарного стягнення [37].

Власне в цілому дисциплінарна практика з цього питання не є однозначною. На відміну від рішень ВКДКА, наведених вище, КДКА Хмельницької області у рішенні від 3 вересня 2021 року № 20 визначила, що об'єктивну сторону характеризують такі елементи як протиправне діяння (бездіяльність), шкідливі наслідки (якщо їх настання передбачено законом), причинний зв'язок між наслідками та діянням. Об'єктивні ознаки дисциплінарного проступку проявляються у вчиненні діяння (дій чи бездіяльності), яке завдає, завдало або може завдати шкоди регульованим Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» відносинам. Зокрема, таке діяння виражається у порушенні норм чинного законодавства

про адвокатуру, внаслідок чого заподіюється шкода клієнту, адвокатурі в цілому – її авторитету, статусу адвокатури у суспільстві тощо [182].

В аспекті наведеного вважаємо за доцільне навести також декілька прикладів із практики ухвалення рішень щодо дисциплінарної відповідальності суддів. Так до Вищої ради правосуддя 27 лютого 2018 року з Вищої кваліфікаційної комісії суддів України надійшла скарга Албатова О. від 9 серпня 2016 року (вхідний № 1239/0/20-18) на дії суддів Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області Перекопського М., Бабія С. під час розгляду справи про стягнення аліментів (№ 185/4517/16-ц). Підставою для відкриття дисциплінарної справи слугували обставини, які свідчили про можливу наявність у діях суддів Перекопського М. та Бабія С. ознак дисциплінарних проступків, які полягали в істотному порушенні норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію наданих Албатову О. процесуальних прав, а саме неналежне повідомлення скаржника про судові засідання та розгляд справи за його відсутності без наявності встановлених процесуальним законодавством підстав. За результатом розгляду справи Друга Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя відмовила у притягненні судді Перекопського М. до дисциплінарної відповідальності, враховуючи позитивну характеристику судді, його навантаження, відсутність у нього непогашених дисциплінарних стягнень, а також *відсутність негативних наслідків* для відповідача [148].

В іншій справі при розгляді питання щодо відкриття дисциплінарної справи стосовно судді Харківського районного суду Харківської області Юдіна Є. за зверненням Івченко А. щодо винесення незаконних і необґрунтованих, на думку заявника, постанов за результатами розгляду кількох справ про адміністративне правопорушення, Вищою кваліфікаційною комісією суддів України під час перевірки виявлено ряд недоліків, логічних і технічних помилок у текстах судових рішень, частина яких обумовлена неналежним оформленням адміністративних матеріалів.

Разом з тим, *негативних наслідків* цих недоліків перевіркою *не виявлено*. У відкритті дисциплінарної справи було відмовлено, зважаючи на позитивну характеристику особи судді та у зв'язку з тим, що помилки та опечатки у текстах судових рішень відповідно до положень статей 83, 84 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не можуть бути достатньою підставою для розгляду питання про дисциплінарну відповідальність судді [156].

У Звіті Проєкту Європейського Союзу «PravoJustice» щодо аналізу практики дисциплінарного провадження щодо приватних виконавців наголошується, що розглядаючи питання притягнення приватного виконавця до дисциплінарної відповідальності Дисциплінарна комісія має виходити із загальновідомих положень теорії права щодо основних ознак дисциплінарного проступку, до яких, зокрема, належать і наявність негативних наслідків у широкому розумінні (соціальних, економічних та ін.) для держави (у сфері правосуддя), сторін та інших учасників виконавчого провадження, колег, суспільства [119, с. 41]. Відсутність негативних наслідків може повністю виключати відповідальність приватного виконавця.

Основним

критерієм у цьому випадку має бути результат: якщо в результаті дій приватного виконавця рішення у справі виконане у повному обсязі, права сторін не порушені, то навіть наявність певних неістотних й неумисних порушень в процесі виконання рішення суду не може служити підставою для дисциплінарної відповідальності приватного виконавця [119, с. 43]. Неістотні порушення законодавства, які не призвели до негативних наслідків, не вплинули на загальний результат, мають розцінюватися як обставини, що звільняють приватного виконавця від відповідальності. Також не повинні каратися у дисциплінарному провадженні технічні помилки й описки в процесуальних документах, які приватний виконавець усунув [119, с. 43].

Загалом залежно від наявності елемента вини, фахівці розрізняють поняття «професійна помилка» юриста та проступки, які є підставою для дисциплінарної відповідальності. Як зазначає Пшонка А., добросовісна

помилка являє собою юридичний казус (від лат. – casus), тобто випадок чи дію, що має зовнішні ознаки правопорушення, але позбавлена елемента вини, а отже, вона не є караною [161, с. 82; 106, с. 65].

В контексті наведеного слід проаналізувати суб'єктивну сторону дисциплінарного проступку, яку утворює вина, тобто психічне відношення до протиправного діяння, яке він вчиняє та причинно-обумовлений нею результат [84, с. 70].

Згідно ст. 70 Правил адвокатської етики при застосуванні дисциплінарних стягнень дисциплінарні органи адвокатури України мають виходити із загальних засад юридичної відповідальності, зокрема повинні застосовувати дисциплінарні стягнення лише за винні порушення. Адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному стягненню, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Щодо відносин дисциплінарної відповідальності адвокатів діє презумпція невинуватості [142].

В юридичній літературі виокремлюється два моменти, які характеризують суб'єктивну сторону юридичної відповідальності, – інтелектуальний та вольовий. У відповідності з ними правники розрізняють наступні форми вини: умисел (прямий або непрямий) та необережність (самовпевненість або недбалість) [106, с. 64]. Як відзначає Хуторян Н. інтелектуальний аспект характеризується усвідомленням шкідливого для іншої сторони характеру своїх діянь, вольовий – бажанням настання шкідливих наслідків чи або байдужим до них ставленням [227, с. 54].

Справедливою вбачається позиція, що особливістю суб'єктивної сторони дисциплінарного проступку є те, що для визнання його навмисним не є обов'язковим той факт, що особа бажала настання шкідливих наслідків своєї поведінки; достатньо, щоб вона свідомо допускала можливість їх

настання, або байдуже ставилася до цих наслідків. Для складу дисциплінарного правопорушення юриста достатньо, щоб особа усвідомлювала небезпечний характер своєї дії чи бездіяльності [193, с. 48].

Слушним в контексті нашого дослідження є висновки Маляренка А. щодо суб'єктивної сторони дисциплінарного проступку судді. Так науковець відзначає, що правопорушення, пов'язані з недбалістю, суддя може здійснювати в разі неуважного ставлення до своєї роботи, в якійсь мірі недотримання вимог закону, не в повній мірі виконання професійних обов'язків. Даний вид правопорушень межує з помилкою, але якщо в першому випадку особа могла б передбачити шкідливі наслідки своїх діянь при належній увазі, то в другому – не могла, адже перебувала у стані впевненості в істинності, справедливості і законності своїх дій (рішень). Якщо ж суддя усвідомлює протиправність свого діяння, передбачає можливість його негативних наслідків, проте легковажно сподівається на їх запобігання, у цьому випадку мова може йти про протиправну самовпевненість, яка не співвідноситься зі спеціальним статусом судді [106, с. 65]. Як зазначає Подкопаєв С., якщо особа передбачає суспільно шкідливі наслідки своєї дії і легковажно розраховує на їх запобігання, вона тим самим усвідомлює і порушення закону, тобто фактично навмисно його порушує [106, с. 65; 127, с. 262].

Аналіз практики притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності свідчить, що здебільшого для дисциплінарних проступків адвоката характерною є вина у формі умислу або недбалості. Що в цілому збігається з висновками науковців, які відзначають, що загалом для дисциплінарної відповідальності більш характерні недбалість, але може мати місце і непрямий умисел [106, с. 65].

З огляду на наведене вбачається за доцільне навести окремі положення рішення Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 28 жовтня 2020 року.

Так у рішенні наголошується, що прояви суддівського свавілля необхідно відрізнити від добросовісної суддівської помилки, тобто помилки без ознак умислу або грубої недбалості. Добросовісність вказує на те, що суддя діяв сумлінно – з належним ставленням до своїх обов'язків встановив фактичні обставини, які підлягають правовій оцінці, оцінив докази та тлумачив закон, але припустився помилки, яка не була настільки очевидною й однозначною. В ході розгляду справи Третьою Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя було визначено, що характер порушень норм процесуального права суддями Касаційного адміністративного суду дає підстави вважати, такі дії суддів виходять за межі простої суддівської помилки, оскільки свідчать про несумлінне виконання ними обов'язків судді під час розгляду справи та нехтування нормами процесуального права та вирішено притягнути суддів до дисциплінарної відповідальності [154].

Слід відмітити, що ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що дисциплінарна відповідальність може наставати за порушення допущені внаслідок умислу або недбалості [157], на наш погляд така норма є слушною.

В контексті наведеного слід погодитися, що правова система повинна допускати розбіжності у тлумаченні та застосуванні права, більш того, повинна ставитися терпимо до звичайних помилок, які неминуче допускаються будь-якими представниками правових професій – у т.ч. суддями, адвокатами, арбітражними керуючими [119]. А тому маємо погодитися із науковцями, зокрема Божковим В. [15], Заборовським В. [48], Коваленко Т. [84], які акцентують увагу на тому, що однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката має бути визначено наявність негативних наслідків у широкому їх розумінні. Що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та нехтування нормами права.

Водночас слід відмітити висновки Верховного Суду у справі № 818/1718/17, що порушенням правил адвокатської етики є не лише дії чи бездіяльність, які призвели до настання конкретних негативних наслідків для особи внаслідок наявного конфлікту інтересів, а й сама ймовірність такого настання [141].

Варто також звернути увагу, що ч. 3 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлено, що не є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку [144]. Як справедливо відмічає Заборовський В. «даною нормою закріплюється дисциплінарний різновид так званого індемнітету адвоката. Ця норма додатково підтверджує доцільність існування прив'язки про необхідність існування шкоди як обов'язкового елементу складу дисциплінарного проступку» [48, с. 117–118].

Окрім того не можуть бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності його висловлювання у справі, у тому числі ті, що відображають позицію клієнта, заяви у медіа, якщо при цьому не порушуються професійні обов'язки адвоката (п. 15 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [144].

Відповідно до ст. 43 Правил адвокатської етики, дотримуючись принципу законності, адвокат водночас має: бути наполегливим і принциповим у відстоюванні інтересів клієнта в суді, не поступатися своєю незалежністю у захисті й представництві прав та інтересів клієнта з метою не погіршити стосунків з суддями; у випадку вчинення судом тиску на адвоката – не йти на компроміси, що суперечать охоронюваним законом інтересам клієнта; послідовно дотримуватися принципу пріоритетності інтересів

клієнта перед всіма іншими інтересами й міркуваннями, що пов'язані з відносинами адвоката з судом [142].

Так під час розгляду в судовому засіданні, де була присутня значна кількість людей, журналісти, вільні слухачі, групи підтримки потерпілого та обвинуваченого, адвокат потерпілого звернулася до судової колегії із заявою про відвід головуючої по справі. У заяві адвокат зокрема зазначив, що звернувся зі скаргою на дії головуючої до Вищої ради правосуддя та Національного антикорупційного бюро України, а також звинуватив суддю в отриманні матеріальної винагороди від родини обвинуваченого за постановлення рішення про направлення справи на новий судовий розгляд та звільнення обвинуваченого з-під варті. Такі звинувачення суддя оцінила як безпідставні, такі, що підривають ділову репутацію судді серед громадян міста, області, країни, принижуючи її у такий спосіб. На цих підставах суддя поскаржилася до КДКА [177; 211].

У дисциплінарній палаті врахували позицію адвоката потерпілого про те, що суддя одноособово постановила ухвалу про залишення без руху її апеляційної скарги. Після усунення недоліків з дотриманням передбачених ухвалою термінів апеляційну скаргу скеровано адвокатом до суду. Але суддя повторно постановила ухвалу про повернення апеляційної скарги адвоката. Тож остання подала клопотання, в якому просила поновити строки на апеляційне оскарження вироку. Це клопотання суддя повернула адвокату листом, всупереч вимогам КПК. В подальшому адвокат повторно зверталась з клопотанням про поновлення строків на апеляційне оскарження вироку. Від свого клієнта адвокат дізналась, що родичі обвинуваченого збирають гроші для судді «для вирішення питання» про звільнення обвинуваченого з-під варті, оскільки вже є домовленість про скасування вироку. Проаналізувавши всі попередні дії родини обвинуваченого, дії судді щодо апеляційної скарги, адвокат прийшла до переконання про достовірність такої інформації. А тому, з метою захисту інтересів потерпілого, дотримуючись принципу пріоритетності інтересів клієнта перед всіма іншими інтересами та

міркуваннями, що пов'язані з відносинами адвоката з судом, вона, на вимогу потерпілого, подала заяву до Національного антикорупційного бюро України та скаргу до Вищої ради правосуддя. Крім того, адвокатом було подано заяву про відвід судді, яку колегія суддів задовольнила. З цих підстав дисциплінарна палата відмовила в порушенні дисциплінарної справи, у зв'язку з відсутністю в діях ознак дисциплінарного проступку. Таку позицію підтримала і ВКДКА [177; 211].

Узагальнюючи наведене, на підставі проведеного аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак, можемо визначити «дисциплінарний проступок адвоката» як винну, протиправну дію або бездіяльність адвоката під час здійснення ним професійної діяльності, а також іншої соціально-публічної діяльності (громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет), що полягає у порушенні встановлених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними органами, а також суспільством загалом, що призвело чи може призвести до настання негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому, за яку законодавством передбачено дисциплінарну відповідальність.

Отже можна виокремити такі змістовні ознаки дисциплінарного проступку адвоката:

- 1) наявність спеціального суб'єкта – адвоката;
- 2) загальним об'єктом дисциплінарного проступку адвоката є правовідносини, які становлять зміст професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, а також іншої соціально-публічної діяльності адвоката (зокрема громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет);
- 3) протиправність як ознака дисциплінарного проступку адвоката, що є властивістю дії або бездіяльності адвоката, яка полягає у порушенні

формально визначених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними органами, а також суспільством загалом;

4) наявність вини особи, яка вчинила дисциплінарний проступок, що здебільшого виражається у формі умислу або недбалості;

5) діяння призвело чи може призвести до настання негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому;

б) причинно-наслідковий зв'язок між протиправною дією (бездіяльністю) та заподіяними негативними наслідками.

2.2. Правосуб'єктність адвоката відносно якого відкрито дисциплінарне провадження.

Усі суб'єкти права, незважаючи на відмінності їх правового становища, наділені правосуб'єктністю як невід'ємним атрибутом. Така констатація у теорії права та галузевій юридичній науці поступово стала загальноприйнятою, досягнувши майже аксіоматичної форми існування [192, с. 146].

Специфіка правовідносин в межах дисциплінарного провадження щодо адвоката обумовлена особливостями його правового статусу як суб'єкта таких правовідносин. При цьому правова характеристика адвоката як потенційного суб'єкта дисциплінарного провадження безумовно стосується такої властивості як правосуб'єктність.

Тому слід погодитися з Костюк В., який слушно наголошує, що проблема формування ефективної моделі правосуб'єктності як найбільш концептуальної властивості суб'єктів права, за допомогою якої

забезпечується реалізація норм права, їх життєдіяльність, є однією з ключових проблем сучасної теорії права. Адже правосуб'єктність є умовою визнання учасника суспільних відносин суб'єктом права, а наслідком її реалізації – суб'єктом правовідносин [93, с. 14].

Слід зауважити, що проблематика правосуб'єктності адвоката здебільшого підіймалася або в межах аналізу питань щодо набуття правового статусу адвоката (Заборовський В.) або в межах дослідження питань щодо цивільної, адміністративної процесуальної правосуб'єктності адвоката (Шпак М., Байк О., Єфіменко М., Максимків О., Мартиник Л., Матківська І., Пожар В., Резворович К. тощо). Водночас є підстави констатувати, що проблематика правосуб'єктності адвоката щодо якого порушено дисциплінарну справу предметом наукового пошуку досі не була, хоча «правосуб'єктність» виступає однією з ключових теоретико-правових категорій, що дозволяє здійснити характеристику кожного суб'єкта права через висвітлення сукупного ресурсу його правових можливостей. При цьому категорія «правосуб'єктність» є не просто результатом теоретико-правового абстрагування, а й має нормативну фіксацію на рівні законодавства, в тому числі міжнародного. Так у ст. 6 Загальної декларації прав людини [57] та ст. 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [110] визначено, що «Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності». Ст. 92 Конституції України закріплено, що «правосуб'єктність громадян визначається виключно законами України» [91]. Отже, враховуючи наведене, тематика окреслена межами даного підрозділу є актуальною та такою, що потребує наукового дослідження.

Категорія «правосуб'єктність» у теорії права почала активно застосовуватися та досліджуватися відносно недавно, а саме починаючи з другої половини ХХ ст. Її введення в юриспруденцію мало галузеве джерело та відбулося в середині ХХ ст. через розповсюдження у актах міжнародного права німецького терміна «rechtssubjektivität» [205, с. 195]. Тогочасним завданням юридичної науки було теоретичне осмислення об'єктивних

процесів диференціації, ускладнення та масштабування явищ реальної правосуб'єктності, а його вирішення потребувало розробки адекватного категоріального інструментарію. Традиційні поняття «правоздатність» та «дієздатність» більше не створювали прийнятної можливості науково інтерпретувати приватно-публічну правову суб'єктність транснаціональних корпорацій та інших суб'єктів економічної діяльності, публічну правосуб'єктність (компетенцію) органів влади, міжнародну правосуб'єктність держав, об'єднаних у формі ООН, ЄС та інших міжнародних організацій [191, с. 31].

У правничій літературі відзначається, що правосуб'єктність – це не просто соціальна, а визначена соціально-юридична властивість. Правосуб'єктність означає, з одного боку, наділення суб'єкта певними соціально-правовими можливостями, а з іншого – установлення їх меж, кордонів [121, с. 59]. Пундор Ю. акцентує увагу, що правосуб'єктність як категорія юридичної науки слугує цілям визначення кола суб'єктів, що можуть бути учасниками суспільних відносин, врегульованих правовими нормами. Той, хто має правосуб'єктність, той і є суб'єктом права, тобто майбутнім чи актуальним учасником правовідносин. Властивість бути суб'єктом права не виникає стихійно, вона не становить природної якості людини. Тільки за допомогою законодавчо закріплених норм можливе встановлення і надання специфічної юридичної якості (правосуб'єктності), що дає змогу особі або організації бути суб'єктом права [159, с. 60].

На думку Донченко О., Грекул-Ковалик Т. правосуб'єктність є формальною властивістю суб'єкта права, як встановлена законодавством здатність особи бути суб'єктом права у всіх його проявах (не лише в частині здійснення прав і обов'язків) [39, с. 132]. Кузьменко О. тлумачить правосуб'єктність як якісну характеристику індивіда як суб'єкта права [99]. Кравчук В. дотримується схожої думки, зазначаючи, що правосуб'єктність пов'язується з характеристикою осіб (індивідуальних, колективних) як

суб'єктів права, є юридичною рисою, що визнається державою за суб'єктами, виходячи з наявності у них певних властивостей [95, с. 62].

Зайчук О. та Оніщенко Н. розглядають правосуб'єктність як одну з обов'язкових юридичних передумов правовідносин, можливістю чи здатністю особи бути суб'єктом права з усіма відповідними наслідками [207, с. 444]. Січевлюк В. в свою чергу наголошує, що категорія «правова суб'єктність» є тією найвищою за рівнем узагальнення теоретичною абстракцією, котрою позначається правовий потенціал, який надходить до абстрактного соціального суб'єкта із сфери об'єктивного права та який дозволяє останньому мати статус суб'єкта права, а також, відповідно, і всі інші похідні та більш локальні статуси та стани, включаючи статус учасника різноманітних галузевих правовідносин [191, с. 32].

Тобто до того, як особа стане суб'єктом права, законодавець адресує йому, а так само й іншим можливим суб'єктам права сукупність своїх нормативно-правових формальних вимог, дотримання яких забезпечить йому входження у правове співтовариство [39, с. 133]. Так відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [144]. Тобто для того, щоб набути правосуб'єктного стану, потенційний суб'єкт права повинен відповідати вимогам об'єктивного права, представленим до нього як до форми, у яку надходить та у якій закріплюється правосуб'єктність [191, с. 32].

Отже, з однієї сторони, через категорію «правосуб'єктність» розкривається якісна характеристика категорії «суб'єкт права», а з іншої сторони «правосуб'єктність», маючи потенційний характер, визначається

сукупністю формально визначених нормами права якостей (властивостей) суб'єкта, наявність яких обумовлює його можливість бути суб'єктом права та водночас виступає передумовою його участі у конкретних правовідносинах, що свідчить про нерозривний зв'язок категорій «правосуб'єктність» та «суб'єкт права».

Здебільшого у спеціальній літературі правосуб'єктність поділяють на такі види: 1) загальна – здатність особи бути учасником правових відносин взагалі; 2) галузева – здатність особи бути учасником відносин, які регулюються нормами тієї чи іншої галузі права; 3) спеціальна – здатність особи бути учасником певного кола правовідносин у межах даної галузі права [20; 234]. Тобто спеціальну правосуб'єктність можна схарактеризувати як потенційну спроможність мати специфічні права, обов'язки та можливості їх використання та виконання залежно від зовнішніх чинників. Обсяг спеціальної правосуб'єктності не є однаковим або сталим, він залежить від волі суб'єкта, його виду, характеристик тощо [1]. Тобто внутрішнє наповнення правосуб'єктності в залежності від суб'єкта відрізняється за змістом та обсягом.

При цьому Джафарова М. зауважує, що правосуб'єктність за своїм змістом у процесуальному праві не ототожнюється з правосуб'єктністю у матеріальному праві. Наприклад якщо правоздатність у матеріальному праві – це можливість мати відповідні матеріальні права та обов'язки (адміністративні, цивільні, трудові, сімейні тощо), то процесуальна правоздатність – це можливість мати процесуальні права та обов'язки, наприклад, бути стороною, позивачем, третьою особою [36, с. 140].

З огляду на наведене слід більш детально зупинитися на сутності дисциплінарного провадження щодо адвоката. Загалом на сьогодні в науковій літературі відсутній єдиний погляд на визначення поняття і сутності дисциплінарного провадження. Тракткування науковцями даного поняття здійснюється з урахуванням різних аспектів дисциплінарної відповідальності та підходів до характеру дій, що здійснюються в межах провадження.

На думку Богуцького В., Мартиновського В. провадження – це вид процесуальної діяльності, врегульований законом порядок вирішення певної групи справ [13]. Ківалов С. визначає дисциплінарне провадження як врегульовану законодавством діяльність уповноважених органів щодо застосування дисциплінарних стягнень при дотриманні прав і законних інтересів винних осіб [79, с. 48].

Пшонка А. акцентує увагу, що дисциплінарне провадження як комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій, вимагає високого ступеня правової і процедурно-процесуальної регламентації [162, с. 102]. Бородін І. дотримується схожої думки, зазначаючи, що у зв'язку з наявністю норм, які встановлюють санкції та інші несприятливі для порушника наслідки, що застосовуються при вчиненні дисциплінарного проступку, будь-яка правозастосовна діяльність потребує впорядкованості. Така необхідність зумовлює наявність процесуальних норм, об'єктом регулювання яких служать процедурні відносини, що складаються у сфері діяльності по застосуванню норм про дисциплінарну відповідальність, тобто в рамках особливого різновиду юридичної процесуальної форми – дисциплінарного провадження [16]. Подкопаєв С. розглядає дисциплінарне провадження як комплекс взаємопов'язаних і взаємозумовлених процесуальних дій суб'єктів дисциплінарної влади щодо розгляду й вирішення питання про дисциплінарні проступки [112, с. 283].

Бандурка О., Тищенко М. під дисциплінарним провадженням розуміють сукупність юридичних норм, що регламентують суспільні відносини у зв'язку з правозастосовною діяльністю щодо вирішення питання про дисциплінарну відповідальність за допущене правопорушення [9, с. 157]. Шатрава С. в свою чергу визначає дисциплінарне провадження в органах прокуратури як сукупність правових норм, що регламентують групу суспільних відносин у зв'язку з правозастосовною діяльністю щодо розв'язання питань про дисциплінарну відповідальність та застосування

заходів заохочення стосовно прокурорсько-слідчих працівників під час виконання покладених на прокуратуру функцій [230, с. 104].

Отже дисциплінарне провадження у правничій літературі розглядається з позиції: праввідносин, різновиду правозастосовної діяльності, сукупності правових норм тощо. При цьому не прослідковується також єдності щодо визначення процесуального або процедурного характеру цієї категорії. Власне у спеціальній літературі немає єдиного підходу і щодо співвідношення категорій «юридичний процес» та «юридична процедура».

На наш погляд досить ґрунтовне дослідження щодо співвідношення та розмежування наведених вище категорій провела Николина К. Так до спільних ознак юридичної процедури та юридичного процесу автор відносить їх юридичну природу та сутність, правову сферу існування, належність до правової дійсності. Вони здійснюються спеціальними суб'єктами, що мають відповідну освіту та фахові знання; мають інтелектуальний характер, оскільки засновуються на розумовій діяльності суб'єктів юридичної процедури або процесу; мають вольовий характер, що визначається особливим проявом свідомості та волі суб'єктів з метою здійснення повноважень або реалізації прав й законних інтересів; забезпечують реалізацію прав та законних інтересів суб'єктів права; здійснюються у відповідності до чітко встановленого порядку; реалізуються відповідно до системи прийомів, способів та засобів, які мають усталений, практично напрацьований характер [116].

Відмінні ознаки юридичної процедури та юридичного процесу науковець пропонує уявити у вигляді таких порівнянь: юридична процедура має організаційну сутність, оскільки націлена на організацію роботи відповідних суб'єктів в сфері права, а юридичний процес має процедурну сутність, оскільки складається з системи послідовних вироблених дій уповноважених суб'єктів; юридична процедура характеризує зміст, а юридичний процес характеризує форму юридичної діяльності; юридична процедура може бути закріплена як за допомогою правових норм, так і

традицій і звичаїв, а юридичний процес має правовий характер закріплення; юридична процедура становить певну систему, що складає зміст юридичного процесу, а юридичний процес є цілісним явищем, що складається із системи послідовних стадій; юридична процедура визначає зміст діяльності суб'єктів в сфері права, а юридичний процес забезпечує послідовність діяльності суб'єктів в сфері права [116].

Враховуючи в цілому спірний характер співвідношення категорій «юридичний процес» та «юридична процедура» у правничій літературі, вважаємо за доцільне в межах даного підрозділу відштовхуватися від нормативного визначення дисциплінарного провадження, що міститься у ч. 2 ст. 33 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», тобто процедури розгляду письмової скарги, яка містить відомості про наявність у діях адвоката ознак дисциплінарного проступку [144].

Отже адвокат у зв'язку з порушенням щодо нього дисциплінарної справи стає суб'єктом дисциплінарного провадження, маючи при цьому специфічні права. Зокрема Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу має право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правничою допомогою адвоката (п. 2 ч. 2 ст. 40) [144]. В Положенні про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 р. № 120 визначено також, що адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу у разі наявності технічної можливості, має право взяти участь у засіданні дистанційно – у режимі відеоконференції [133].

Що стосується обов'язків адвоката як суб'єкта дисциплінарного провадження, наведеними вище нормативними актами прямо вони не визначені. Водночас, виходячи зі змісту положень Закону України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» та Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, можна зробити висновок, що такими обов'язками зокрема є участь адвоката, стосовно якого розглядається справа у засіданні КДКА та обов'язок понести відповідальність у разі прийняття дисциплінарною палатою КДКА рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення. У той же час обов'язки адвоката як суб'єкта дисциплінарного провадження конкретизовано Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 року № 77. Зокрема п. 6.4.4 Регламенту визначено, що учасники засідання зобов'язані з'явитися на засідання; надавати відомості, необхідні для вирішення питання; завчасно (не пізніше ніж за 3 дні до дня засідання) письмово повідомити КДКА про неможливість явки та про причину неявки на засідання КДКА (палати), а також надати документи, що свідчать про поважні причини неявки [163].

Існування таких специфічних прав та обов'язків в межах дисциплінарного провадження свідчить про наявність правосуб'єктності суб'єкта. Виходячи з наведених вище видів правосуб'єктності, можна було б припустити, що мова має йти про процедурну правосуб'єктність адвоката як суб'єкта дисциплінарного провадження – тобто потенційну можливість мати та реалізовувати специфічні процедурні права та обов'язки в межах дисциплінарного провадження. Але чи можна розцінити існування таких специфічних прав та обов'язків адвоката в межах дисциплінарного провадження як наявності окремого виду «дисциплінарно-процедурної правосуб'єктності адвоката»? Або ж мова має йти про певну видозміну «правосуб'єктності адвоката» як більш загального поняття чи набуття нею якихось нових формальних ознак?

Як уже відзначалося нами раніше, спеціальна дисциплінарна відповідальність передбачена Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» характеризується наявністю спеціального суб'єкта – адвоката. Відповідно особу може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з підстав, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» лише якщо така особа має відповідний правовий статус.

У рішенні Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 74 надано роз'яснення, що особа має статус адвоката з часу отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і внесення відомостей про неї до Єдиного реєстру адвокатів України та до моменту припинення права на заняття адвокатською діяльністю і внесення про це відповідних відомостей до Єдиного реєстру [151].

На думку Баймуратова М., можливість користуватися в повному обсязі всіма правами та свободами прямо залежить від правового статусу [7, с. 89]. Разом з тим, як справедливо відзначає Пасальський М., існує відмінна властивість суб'єкта, що надає йому можливість при настанні передбачених правовими нормами юридичних фактів вступати у певні правові відносини, тобто свідчить про можливість бути суб'єктом (учасником) цих правовідносин. Безумовно, йдеться про правосуб'єктність як одну з найважливіших соціально-юридичних властивостей суб'єктів права, сучасне сприйняття якої базується на здійсненні суб'єктом усіх повноважень (прав та обов'язків), у тому числі тих, що розуміються. Будь-який суб'єкт не може виконувати свої функції, встановлені в законодавчому і договірному порядку, не будучи юридично спроможним діяти в правовому просторі, або, іншими словами, не маючи юридичної персональності [123, с. 28].

При цьому слід погодитися із науковцями, які відзначають, що правосуб'єктність не є елементом правового статусу особи, але у якості загального стану знаходиться у певній залежності від нього. Правосуб'єктність, будучи підставою користування правами, свободами і

обов'язками, пояснює процес реалізації прав, свобод і обов'язків особистості. Правосуб'єктність у відриві від правового статусу загалом не існує [51, с. 113].

Адвокат відносно якого відкрито дисциплінарне провадження є насамперед адвокатом, отже правосуб'єктність такої особи, по-перше, є залежною від наявності статусу адвоката, набуття якого свідчить і про можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності в особливому порядку та з підстав, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а по-друге, це дає підстави констатувати, що «правосуб'єктність адвоката відносно якого відкрито дисциплінарне провадження» є взаємозалежною із «правосуб'єктністю адвоката», тобто їх не слід розглядати відокремлено.

При цьому правосуб'єктність як комплексна категорія має свою структуру. Джафарова М. зазначає, що правосуб'єктність складається із міри нормативно окреслених та доступних суб'єкту правових можливостей (правоздатності) та міри можливостей суб'єкта власними діями реалізувати доступний йому правовий ресурс (дієздатності). Правоздатність та дієздатність суб'єкта права виступають правовими субстанціями, діалектично поєднаними в межах правосуб'єктності як єдиного цілого, та виступають проявами останньої [36, с. 138–139].

У Великому енциклопедичному юридичному словнику за редакцією Шемшученка Ю. термін «правосуб'єктність» розглядається як здатність фізичних і юридичних осіб у встановленому порядку бути суб'єктами права, тобто носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Правосуб'єктність фізичних осіб складається з їх правоздатності й дієздатності. В окремих випадках правосуб'єктність включає також деліктоздатність [20, с. 697].

Так Надьон В. відмічає, що у кримінальному праві ядро кримінальної правосуб'єктності громадян становить не правоздатність, а деліктоздатність. Правосуб'єктність і в кримінальному праві означає «здатність» осіб до участі

в кримінальних правовідносинах як носіїв прав та обов'язків. Але акцент правових можливостей тут зовсім інший: центр тяжіння перенесений на можливість притягнення особи до відповідальності за вчинення забороненого діяння, а не на набуття правових засобів задоволення інтересів особи [114, с. 307].

Що стосується виокремлення деліктоздатності як самостійного елементу правосуб'єктності, слід відмітити, що єдиної думки серед представників наукової спільноти немає. Серед представників цивілістичної науки панує думка, за якою деліктоздатність розглядається як складова частина, елемент дієздатності особи. Широке розуміння дієздатності виражається у тому, що вона розглядається як збірна категорія, що включає в себе здатність до вчинення правомірних юридичних дій (правочиноздатність), і здатність до відповідальності за правопорушення (деліктоздатність), тобто зазначені дві здатності розцінюються як структурні елементи єдиного поняття дієздатності [159, с. 61].

Цілком слушно звертає увагу Пасічник А., що відсутність дієздатності позбавляє особу можливості усвідомлювати свої дії і керувати ними, а відтак і деліктоздатність втрачає будь-який сенс. Дієздатність і деліктоздатність мають однаковий соціальний зміст – можливість здійснення вольової поведінки. Тому можна зробити висновок, що недієздатна особа у жодному разі не може бути деліктоздатною. Відповідно деліктоздатність є частиною дієздатності і абсолютно самостійного значення не має [124].

Заслуговує на увагу також позиція Зубрицької О., яка, досліджуючи адміністративну дієздатність особи як індивідуального суб'єкта адміністративного права, відмічає, що адміністративну деліктоздатність фізичних осіб можна розглядати як невід'ємний аспект адміністративної дієздатності з огляду на такі фактори: по-перше, фізичній особі властива воля та психологічна оцінка свого діяння. Маючи певний обсяг прав і обов'язків, особа пропорційно наділяється здатністю (обов'язком) нести відповідальність за протиправність свого діяння або за його невиконання у

випадках, встановлених законом; по-друге, здатність своїми діями набувати права та обов'язки є підставою для відповідальності за протиправність такого діяння [64, с. 40].

Погоджуючись з наведеними вище позиціями Пасічника А. та Зубрицької О. можемо констатувати, що безпосередньо в межах нашого дослідження у виокремленні деліктоздатності як самостійного елементу правосуб'єктності адвоката, а не складової його дієздатності, на наш погляд немає практичного значення.

Повертаючись до питання чи видозмінюється «правосуб'єктність адвоката» відносно якого відкрито дисциплінарне провадження слід більш детально зупинитися на стадіях процедури дисциплінарного провадження, якими відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є [144]:

- 1) проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката;
- 2) порушення дисциплінарної справи;
- 3) розгляд дисциплінарної справи;
- 4) прийняття рішення у дисциплінарній справі.

Як слушно відзначають Щербанюк О. та Остафійчук Л. основна функція дисциплінарного провадження полягає в тому, що будь-яке діяння (дія чи бездіяльність) адвоката, що містить в собі ознаки дисциплінарного правопорушення, має бути розглянуто відповідно до процедурних норм [34, с. 104].

Проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката є початковою стадією дисциплінарного провадження. Як відмічає Вовнюк В., проведення перевірки інформації має бути свого роду процесуальним фільтром, що відсіюватиме безпідставні скарги. У рамках існуючого порядку призначений член дисциплінарної палати для перевірки відомостей, викладених у заяві, може попросити у адвоката пояснень, зробити запити та отримувати додаткову інформацію, за підсумками чого

зробити власний висновок про наявність або відсутність ознак дисциплінарного проступку. Результати такої попередньої перевірки, викладені у довідці, разом із опрацьованою первинною скаргою та наявними матеріалами передаються на розгляд дисциплінарній палаті, яка ухвалює рішення про порушення справи або відмовляє у цьому [24, с. 173]. У довідці зокрема мають бути викладені обставини, виявлені під час перевірки, з урахуванням, зокрема тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, наслідків для клієнта тощо, висновки та пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи [133].

Відповідно на стадії порушення дисциплінарної справи за результатами розгляду заяви (скарги) про дисциплінарний проступок адвоката, довідки та матеріалів перевірки дисциплінарна палата КДКА більшістю голосів членів палати, які беруть участь у її засіданні, вирішує питання про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката [144].

Тобто загалом на стадії перевірки відомостей про дисциплінарний проступок з'ясовується формальна наявність чи відсутність ознак дисциплінарного проступку, на стадії порушення дисциплінарної справи вирішується питання про наявність чи відсутність підстав порушення дисциплінарної справи (тобто підтверджується або спростовується наявність ознак дисциплінарного проступку). У разі прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи розпочинається наступна стадія дисциплінарного провадження – розгляд дисциплінарної справи, яка за своєю сутністю є центральною стадією, на якій безпосередньо заслуховуються пояснення та доводи учасників справи, досліджуються докази та обставини справи на предмет підтвердження або спростування факту вчинення дисциплінарного проступку адвокатом, здійснюється їх правова оцінка, на підставі якої приймається рішення у дисциплінарній справі або а) про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення або б) про закриття дисциплінарної справи. Тобто сам факт вчинення дисциплінарного

проступку адвоката відповідно до визначеної Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» процедури може бути встановлений лише на останній стадії дисциплінарного провадження – прийняття рішення у дисциплінарній справі.

Так у рішенні ВКДКА від 30 травня 2014 року № III-016/2014 встановлено, що в оскаржуваному рішенні дисциплінарної палати КДКА міста Києва від 24 вересня 2013 року про порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката, дисциплінарна палата, оцінюючи пояснення адвоката, документи (відомості), отримані палатою на стадії перевірки, фактично робить висновок не про наявність ознак дисциплінарного проступку в діянні адвоката, відомості про які містяться у скарзі, а про наявність підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Виходячи з приписів ст. 40 Закону, оцінку усім обставинам, встановленим у ході дисциплінарного провадження, дисциплінарна палата викладає у рішенні, що приймається за наслідками розгляду дисциплінарної справи, а не за наслідками проведення перевірки по скарзі [178].

Голова ВКДКА Вилков С. в цьому аспекті наголошує, що коли вирішується питання про відкриття провадження, правова оцінка діям адвоката фактично не надається. До порушення справи з'ясовується лише наявність ознак складу дисциплінарного проступку. Бо саме ці ознаки є підставою для ухвалення відповідного рішення. А от правова кваліфікація того, що адвокату ставлять у провину, здійснюється на стадії розгляду та завершується прийняттям рішення по суті [204].

В свою чергу Рішенням ВКДКА від 27 червня 2022 року № VI-014/2022 визначено, що рішення про порушення дисциплінарної справи є проміжним та не створює для адвоката жодних юридичних наслідків, не впливає на обсяг його правоздатності і дієздатності, та не обмежує в здійсненні професійної адвокатської діяльності. Рішення про порушення дисциплінарної справи є процедурним рішенням, яке не відповідає критерію юридичної значимості, не створює для адвоката жодних правових наслідків у вигляді виникнення,

зміни або припинення його прав та не породжує для нього будь-яких обов'язків, оскільки правові наслідки для адвоката може створювати виключно рішення, прийняте за результатами розгляду дисциплінарної справи [179].

Отже в межах дисциплінарного провадження виключно рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення є тим юридичним фактом (юридичним актом), що є підставою настання правових наслідків у вигляді зміни обсягу правосуб'єктності адвоката.

Як відзначає Котенко В. правосуб'єктність особи необхідна як правова передумова, за якої конкретна особа може виступати суб'єктом відповідних правовідносин. Без правосуб'єктності жодна особа не може бути, по-перше, учасником правовідносин, по-друге, суб'єктом права [94, с. 73–74]. Отже реалізація відповідного обсягу «правосуб'єктності адвоката» в аспекті специфічних процедурних прав та обов'язків в межах дисциплінарного провадження відбувається за умови виникнення дисциплінарних правовідносин, що свідчить про необхідність розмежування категорій «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин».

Водночас у сучасній юридичній літературі поняття «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин» часто використовуються як синоніми. Але твердження про тотожність зазначених понять заперечуються навіть самою юридичною практикою застосування правових норм, тому що, беручи участь у правовідносинах якої-небудь галузі права, суб'єкт права реалізує в них не всі свої права та обов'язки, а лише якусь їх частину [186, с. 92; 223, с. 34; 237, с. 33]. Поняття «суб'єкт правовідносин» є більш вузькою формою визначення, ніж поняття «суб'єкт права», тому що носієм прав і обов'язків не завжди має бути учасник конкретного, індивідуалізованого правовідношення [223, с. 34].

Санжарук Т., аналізуючи відмінності між даними категоріями відзначає, що «суб'єкт права» – універсальна правова форма особи (фізичної та юридичної), яка з огляду на свою специфіку є носієм усіх своїх суб'єктивних прав та обов'язків, закріплених у правових нормах (об'єктивному праві). «Суб'єкт правовідносин» – це не тільки універсальна, а й унікальна і специфічна правова форма реалізації особами (суб'єктами права) своїх прав і обов'язків у певному правовідношенні [186, с. 93].

Сташків Б. вказує на такі узагальнені відмінності між даними категоріями: 1) конкретна особа як постійний суб'єкт права не може одночасно бути учасником всіх правовідносин; 2) недієздатні особи є суб'єктами права, але не є суб'єктами багатьох правовідносин; 3) правовідношення – не єдина форма реалізації права. Суб'єкт права – потенційний учасник правовідносин (може ним бути, але може і не бути). Суб'єкт правовідношення – це реальний учасник правовідносин [200, с. 427].

Колпаков В. і Кузьменко О. звертають увагу, що суб'єкт адміністративного права має потенційну здатність вступати в адміністративні правовідносини. У конкретному випадку він може і не бути учасником правовідносин. Якщо громадянин не чинить адміністративних правопорушень, то він не є суб'єктом адміністративно-деліктних відносин. Громадянин України, який перебуває за її межами, може теоретично ні в яких адміністративно-правових відносинах не брати участі, тобто не бути їх суб'єктом, однак суб'єктом адміністративного права він є, оскільки його як громадянина адміністративно-правові норми наділили комплексом прав і обов'язків. Суб'єкт адміністративних правовідносин є фактичний учасник правових зв'язків у сфері управління, тобто він обов'язково в них бере участь [89, с. 74–75].

Тобто правосуб'єктність виступає головною якісною характеристикою, яка визначає можливість та здатність суб'єкта права трансформуватися у суб'єкта конкретних правовідносин. В межах нашого дослідження «суб'єктом права» виступає адвокат, який є носієм усієї сумарної множини

суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, закріплених у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, в тому числі й специфічних процедурних прав та обов'язків адвоката в межах дисциплінарного провадження. Адвокат, як «суб'єкт права», є потенційним учасником дисциплінарних правовідносин. «Суб'єктом правовідносин», тобто фактичним учасником дисциплінарних правовідносин, відповідно, є адвокат щодо якого порушено дисциплінарну справу.

Отже «суб'єкт права» один і той же – адвокат, а тому саме «правосуб'єктність адвоката» є першоосною та передумовою, за якої адвокат стає «суб'єктом дисциплінарних правовідносин» зі специфічними процедурними правами та обов'язками. Але, як відомо, правосуб'єктність є не єдиною передумовою виникнення правовідносин. Одночасно такими передумовами виступають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичний факт, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини – прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи. Тобто зміст і обсяг «правосуб'єктності адвоката» залишається сталим, а от реалізація відповідного обсягу правосуб'єктності може залежати від різних факторів – фактичних обставин (юридичних фактів), правової волі адвоката як «суб'єкта права» тощо.

2.3. Особливості розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката.

Справедлива дисциплінарна система, що передбачає відповідальність адвокатів за порушення професійної етики, є важливим та необхідним засобом підтримки честі адвокатури, підвищення її незалежності та забезпечення справедливого здійснення правосуддя в умовах верховенства права [217].

Загальні засади дисциплінарного провадження визначено у Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів у розділі VI: 1) у випадках, коли адвокати не діють у відповідності з професійними стандартами, викладеними в кодексах професійної поведінки, які розроблені адвокатськими колегіями чи іншими професійними об'єднаннями адвокатів або встановлені законодавством, слід вживати належних заходів, включаючи дисциплінарне провадження; 2) адвокатські колегії та інші професійні об'єднання адвокатів слід наділити відповідальністю за здійснення дисциплінарного провадження щодо адвокатів або у належних випадках правом брати участь в такому провадженні; 3) дисциплінарне провадження має здійснюватися з повним додержанням принципів і норм, викладених у Європейській конвенції з прав людини, включаючи право адвоката брати участь у провадженні щодо нього і клопотати про перегляд прийнятого рішення в судовій інстанції; 4) при визначенні санкцій за дисциплінарні порушення адвокатів слід дотримуватися принципу пропорційності [165].

Безпосереднє звернення до дослідження Дроздова О., Христова М та Вовнюка В. вказує на те, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури може розглядатися як «квазісудовий орган» згідно з положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [8; 44, с. 10-12]. В той же час, дисциплінарне провадження щодо адвоката повинно узгоджуватися із стандартам належного процесу та гарантувати право на справедливе слухання, як це передбачено міжнародним законодавством з прав людини [8; 217].

Овчаренко О., Ковальова Я., також наголошують, що органи, які здійснюють накладення стягнень на адвокатів, мають ознаки «судів» у розумінні ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До таких органів за чинним законодавством належать: (а) суди – у разі застосування кримінального покарання і низки адміністративних стягнень щодо адвокатів; (б) органи дисциплінарної влади (кваліфікаційно-

дисциплінарні комісії адвокатури – у разі застосування дисциплінарних стягнень); (в) слідчі судді – у разі вирішення низки питань на досудових стадіях кримінального провадження або застосування запобіжних заходів відповідно до КПК України [118, с. 169].

Вищенаведене відповідає Основним принципам про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. Принцип 27 передбачає, що «звинувачення або скарги проти адвокатів у їхній професійній якості мають розглядатися невідкладно та справедливо відповідно до встановлених процедур. Адвокати мають право на справедливий розгляд, включаючи право на допомогу адвоката за їхнім вибором». Принцип 28 встановлює, що «дисциплінарне провадження проти адвокатів має розглядатися неупередженим дисциплінарним комітетом, створеним адвокатурою, незалежним органом, створеним законом, або судом та повинне відповідати принципу незалежного судового розгляду» [239].

В Рекомендаціях з дисциплінарного провадження для правничої професії європейських країн Ради адвокатів і юридичних товариств Європи (ССВЕ) одним із принципів дисциплінарної процедури щодо адвокатів також визначено, що дисциплінарне провадження повинно здійснюватися відповідно до принципів належного судочинства, як це передбачено Європейською конвенцією з прав людини, включаючи право на правову допомогу [240].

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини, дисциплінарне провадження стосовно адвоката (тією мірою, якою воно здатне призвести до зупинення чи припинення права на здійснення адвокатської діяльності) підпадає під дію цивільного аспекту п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини [90]. Зокрема, Європейський суд з прав людини встановив у цьому зв'язку, що: «прецедентна практика Суду вказує на те, що дисциплінарне провадження, у якому розглядається питання про продовження права займатися адвокатською практикою, призводить до виникнення «скарг» (спорів), пов'язаних з цивільними правами та

обов'язками... Суд нагадує, що ст. 6 поширюється лише на провадження, які стосуються «визначення» права «цивільного характеру». Тобто гарантії, передбачені п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, мають застосовуватися і до дисциплінарного провадження [21, с. 18].

Отже розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката дисциплінарною палатою КДКА, як і вся процедура дисциплінарного провадження, має відповідати міжнародним стандартам і принципам, закріпленим ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини з урахуванням усталених підходів Європейського суду з прав людини щодо розуміння компонентів концепції «справедливого судового розгляду», якими зокрема виступають змагальність, рівність сторін (в тому числі процесуальна та технічна), доступність правосуддя (в тому числі право на правничу допомогу), розумність строків, публічність та відкритість, належність та неупередженість процедури.

Власне однією із головних особливостей дисциплінарного провадження щодо адвоката, що відрізняє його від інших видів дисциплінарних проваджень, в першу чергу у трудовому праві, є те, що розгляд дисциплінарної справи відповідно до ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» здійснюється на засадах змагальності [144], що цілком відповідає принципам дисциплінарного провадження, визначеним у Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів, Рекомендаціях з дисциплінарного провадження для правничої професії європейських країн Ради адвокатів і юридичних товариств Європи (ССВЕ) та Основних принципах про роль адвокатів, прийнятих VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам, оскільки засада змагальності є одним із основоположних компонентів концепції «справедливого судового розгляду» у розумінні п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини.

Як ми уже звертали увагу в попередньому підрозділі, центральною стадією в дисциплінарному провадженні щодо адвоката є саме стадія

розгляду дисциплінарної справи. Відповідно до п. 4.8.2 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 року № 77 дисциплінарна палата КДКА вирішує питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, розглядає порушені з цих питань справи. При розгляді справ досліджує усі обставини вчинення адвокатом дій та/або бездіяльності, що можуть містити ознаки дисциплінарного проступку. Встановлює підстави, що можуть мати наслідком його дисциплінарну відповідальність з урахуванням, зокрема тактики, методів і прийомів адвокатської діяльності, наслідків для клієнта тощо. При наявності підстав приймає рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення, при відсутності – про закриття дисциплінарної справи [163]. Тобто головним завданням стадії розгляду дисциплінарної справи є з'ясування, дослідження та правова оцінка фактичних обставин дисциплінарної справи, за результатами чого приймається рішення про наявність чи відсутності складу дисциплінарного проступку та можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону встановлено, що формою роботи КДКА є засідання. Засідання кваліфікаційної та дисциплінарної палат КДКА скликаються головами відповідних палат або їх заступниками. Головуючим на засіданні палати КДКА є Голова палати або його заступник. У разі їх відсутності, засідання веде член палати, обраний головою більшістю голосів присутніх на засіданні членів палати КДКА [163].

Отже стадія розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката реалізується в організаційній формі засідання дисциплінарної палати КДКА. Тобто «розгляд дисциплінарної справи» і «засідання дисциплінарної палати» КДКА можна співвіднести як «зміст» і «форму». Виходячи з положень Регламенту, стадія розгляду дисциплінарної справи складається з окремих

етапів – підготовки засідання дисциплінарної палати КДКА і безпосереднього розгляду дисциплінарної справи, що здійснюються шляхом вчинення послідовних процедурних дій. Таким чином стадія розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката є визначеною сукупністю процедурних дій, які виступають її змістом, а засідання дисциплінарної палати КДКА – організаційною формою цієї стадії.

Етап підготовки засідання дисциплінарної палати КДКА здійснюється шляхом вчинення таких процедурних дій організаційно-технічного характеру:

- формування порядку денного питань, що виносяться на засідання;
- визначення місця, дня та часу проведення засідання, доповідачів по кожному питанню порядку денного;
- повідомлення членів КДКА та учасників засідання палати КДКА про місце, день, час та перелік питань порядку денного засідання палати КДКА.

Факультативними процедурними діями даного етапу є: вирішення питання про допуск представників засобів масової інформації на засідання палати КДКА; прийняття КДКА рішення про проведення закритого засідання.

Етап безпосереднього розгляду дисциплінарної справи розпочинається з відкриття засідання палати КДКА Головою Палати, повідомлення про кількість присутніх членів комісії, або про кількість присутніх членів комісії палати КДКА, які з поважних причин не можуть особисто бути присутніми на засіданні та беруть участь в режимі відео-конференції, Skype-конференції, інтернет-телефонії (Viber) тощо, а також про інших осіб, які з'явилися на засідання. Після встановлення правомочності засідання, палата КДКА відкритим голосуванням затверджує порядок денний [163].

Під час розгляду справи дисциплінарна палата заслуховує [144]:

- повідомлення члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, про результати перевірки;

- пояснення адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу;
- пояснення особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката;
- пояснення осіб, яким відомі будь-які відомості, що мають значення для дисциплінарної справи.

Відповідно до ч. 1 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» дисциплінарна справа стосовно адвоката розглядається дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури протягом тридцяти днів з дня її порушення [144]. Встановлення такого строку для розгляду дисциплінарної справи є виправданим, оскільки він, з одного боку, надає достатньо часу для підготовки та проведення такої стадії на належному рівні, а з іншого – такий строк співвідноситься із положенням 6.1.4 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, відповідно до якого скликання КДКА відбувається у разі необхідності вирішення питань, віднесених до її компетенції, але, як правило, не рідше одного разу на місяць [50, с. 352; 163].

Положенням про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, а також Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону уточнюється, що до строку розгляду дисциплінарної справи не включається і перебіг строків зупиняється на термін хвороби чи відпустки адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарне провадження, а також термін, на який розгляд справи було зупинено [133]. У розгляді справи, що має великий обсяг матеріалів, або за неможливістю її розгляду за один день з інших причин, які дисциплінарною палатою кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури визнано поважними, за протокольним рішенням палати може бути оголошено перерву, але не більше ніж на три робочих дні [133; 163].

Ст. 40 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, п.п. 7.7 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону встановлено, що розгляд справи, віднесеної до порядку денного засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, може бути відкладений або зупинений у разі:

- 1) неявки на засідання учасників;
 - 2) необхідності витребування нових матеріалів (доказів);
 - 3) необхідності проведення додаткової комісійної перевірки;
 - 4) залучення до участі у розгляді питання інших заінтересованих осіб;
 - 5) відсутності кворуму після задоволення відводу (самовідводу) члена (членів) палати;
- б) з інших підстав, за рішенням дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури [133; 163].

При цьому слід погодитися із Заборовським В., що позиція законодавця щодо визначення наслідків неявки, зокрема адвоката, на засідання дисциплінарної палати з поважних причин є певною мірою непослідовною [50, с. 352]. Так відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» неявка адвоката чи особи, яка ініціювала питання дисциплінарної відповідальності адвоката, на засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури без поважних причин за умови наявності доказів завчасного повідомлення зазначених осіб про місце, день і час засідання не перешкоджає розгляду дисциплінарної справи. У разі повторної неявки зазначених осіб на засідання палати розгляд справи здійснюється за їх відсутності незалежно від причин неявки [144].

Тобто повторна неявка адвоката чи особи, яка ініціювала питання дисциплінарної відповідальності адвоката є підставою для розгляду справи за їх відсутності і навіть за наявності поважних причин неявки на засідання

дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури розгляд справи відбудеться з прийняттям рішення.

П.п. 6.4.4 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону встановлено, що учасники засідання зобов'язані з'явитися на засідання КДКА (Палати); завчасно (не пізніше ніж за 3 дні до дня засідання) письмово повідомити КДКА про неможливість явки та про причину неявки на засідання КДКА (палати), а також надати документи, що свідчать про поважні причини неявки [163]. Тобто наявність поважних причин неявки на засідання має виступати підставою відкладення розгляду дисциплінарної справи.

Водночас п. 3 ч. 2 ст. 40 Закону визначає, що у разі неможливості з поважних причин брати участь у засіданні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури адвокат, стосовно якого розглядається справа, може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи. Письмові пояснення адвоката оголошуються на засіданні дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури [144].

На думку Заборовського В. з метою забезпечення учасникам дисциплінарного провадження можливості належним чином брати участь у розгляді справи, неявка з поважних причин має бути віднесена до випадків, які в обов'язковому порядку тягнуть за собою відкладення розгляду дисциплінарної справи [50, с. 352]. На наш погляд це дещо категорична позиція.

В цьому аспекті слід звернути увагу на зауваження Венеційської комісії щодо змін у дисциплінарній процедурі щодо суддів: «скасування можливості відкласти слухання про дисциплінарну відповідальність, навіть якщо відсутність судді обґрунтована, відповідно провести провадження *in absentia* прямо суперечить праву на справедливий суд відповідно до ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Прикро, що законодавець виключив пункт 4³⁰ ст. 49, який передбачав, що якщо суддя не може брати участь у

засіданні дисциплінарної палати з поважних причин, він/вона один раз може вимагати відкладення дисциплінарного слухання, оскільки це положення було доброю основою для забезпечення поваги до права суддів, з одного боку, та чистоти процедури, – з другого» [120]. Наведене цілком стосується і дисциплінарного провадження щодо адвоката. Зокрема в Рекомендації № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів акцентується увага, що «дисциплінарне провадження має здійснюватися з повним додержанням принципів і норм, викладених у Європейській конвенції з прав людини, включаючи право адвоката брати участь у провадженні щодо нього» [165]. При цьому, враховуючи принцип рівності сторін, зокрема процесуальної рівності, право заявити клопотання про відкладення розгляду дисциплінарної справи у разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні має бути передбачено також і для особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката.

Враховуючи наведене, з метою забезпечення відповідності дисциплінарного провадження стосовно адвоката принципам і нормам, проголошеним у Європейській конвенції з прав людини пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» пунктом такого змісту:

«У разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право заявити клопотання про відкладення розгляду дисциплінарної справи».

Право адвоката на участь у дисциплінарному провадженні щодо нього має забезпечуватися зокрема шляхом своєчасного та належного повідомлення про місце, день і час розгляду дисциплінарної справи.

У рішеннях Європейського суду з прав людини наголошується, що принцип рівності сторін – один із складників ширшої концепції справедливого судового розгляду – передбачає, що кожна сторона повинна

мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище в порівнянні з опонентом (справи «Надточій проти України» (Nadtochiy v. Ukraine) [198], «Гурепка проти України» (Gurepka v. Ukraine)) [196]. Вимога щодо «рівності засобів» у значенні «справедливої рівноваги» ... означає те, що кожна сторона повинна мати достатні можливості представляти свою справу, включаючи докази, за умов, які не ставлять в істотно менш вигідне становище її опонента (справа «Анкерль проти Швейцарії» (Ankerl v. Switzerland)) [245]. Процедурні недоліки щодо повідомлення про розгляд справи ставлять під сумнів справедливість провадження [196].

Слід зауважити, що Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не розкриває порядок повідомлення про місце, день і час розгляду дисциплінарної справи, у ст. 40 Закону вказується лише про те, що адвокат чи особа, яка ініціювала питання дисциплінарної відповідальності адвоката мають бути завчасно повідомлені про місце, день і час засідання.

Дане питання конкретизовано у Положенні про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, відповідно до ст. 44 якого адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, повідомляються про проведення засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше як за п'ять днів до дня його проведення. Ч. 2 ст. 44 Положення визначено способи здійснення повідомлення учасників. Так належним повідомленням адвоката визначено надіслання листа поштою рекомендованим відправленням за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в Єдиному реєстрі адвокатів України, або надіслання листа на адресу електронної пошти адвоката, зазначену в Єдиному реєстрі адвокатів України. Належним повідомленням особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, є надіслання листа поштою рекомендованим відправленням за адресою,

зазначеною в заяві (скарзі), або надіслання листа на адресу електронної пошти такої особи, зазначену у скарзі [133]. Водночас п. 6.1.2 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону визначено, що особам, які мають право брати участь у засіданні, такі повідомлення надсилаються засобами поштового зв'язку або кур'єром, або електронною поштою [163], тобто є певні розходження щодо визначення способів здійснення повідомлення учасників. Належне повідомлення учасників про місце, день і час засідання є важливим процедурним аспектом, який забезпечує реалізацію «права на публічний розгляд справи», передбаченого п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. З огляду на наведене вбачається, що способи здійснення повідомлення учасників, передбачені Положенням та Регламентом мають бути зведені до єдиного знаменника, при цьому на наш погляд способи повідомлення, передбачені Положенням є більш конкретизованими.

Відповідно до Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону забезпечення повідомлення осіб, які мають право брати участь у засіданнях покладається на голову КДКА, його заступників (голів палат) або за дорученням голови чи заступників голови на одного із членів КДКА, секретаріату КДКА [163].

Порушення порядку повідомлення про розгляд дисциплінарної справи є підставою для скасування рішення дисциплінарної палати КДКА та направлення матеріалів дисциплінарної справи на новий розгляд [167]. Так ВКДКА рішенням № Х-008/2023 від 27 жовтня 2023 року скасувала рішення дисциплінарної палати КДКА Харківської області від 6 червня 2023 року, а матеріали справи направила на новий розгляд у зв'язку із тим, що матеріали дисциплінарного провадження не містили доказів належного повідомлення адвоката не тільки про порушення щодо нього дисциплінарної справи, а й повідомлення про місце, час та дату розгляду дисциплінарної справи – тобто не було дотримано засад змагальності, а відтак рішення не може вважатися законним [167]. Тобто розгляд дисциплінарної справи без участі особи

можливий лише за умови наявності доказів завчасного повідомлення адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката про місце, день і час засідання та відсутності клопотання про поважність причин неявки [212].

Поряд із дотриманням вимоги завчасного повідомлення сторін про засідання, КДКА мають враховувати їх фактичну можливість брати участь у цьому засіданні. Так, ВКДКА (рішення від 29 березня 2019 року № III-015/2019 [168]) скасувала рішення КДКА у зв'язку з тим, що остання не взяла до уваги заяву адвоката про те, що він не матиме змоги взяти участь у засіданні, що підтверджувалося медичними документами. Адвокат просив завчасно повідомити його про місце, день і час засідання КДКА та повідомляв, що продовжує лікування на підставі відкритого листка непрацездатності. Попри існування обставин, що унеможлиблювали участь адвоката у засіданні дисциплінарної палати, КДКА все ж розглянула дисциплінарну справу за його відсутності. Наведене порушення ВКДКА кваліфікувала як порушення права на захист, передбаченого ч. 2 ст. 40 Закону, та направила дисциплінарну справу відносно адвоката на новий розгляд [212].

При цьому, виходячи з практики Європейського суду з прав людини, учасники провадження повинні бути не тільки належно повідомлені про місце, день і час засідання, але й мати достатньо часу для підготовки до засідання. Так у справі «Трудов проти Росії» (Trudov v. Russia) Суд зауважив, що право на публічний розгляд було б позбавлене сенсу, якщо сторона в справі не була повідомлена про слухання таким чином, щоб мати можливість приймати участь в ньому, якщо вона вирішила здійснити своє право на явку до суду, встановлене національним законом. В інтересах належного відправлення правосуддя кожна сторона судового розгляду має бути поінформована про слухання не лише для того, щоб знати дату та місце проведення засідання, але й щоб мати достатньо часу підготуватися до

справи [238]. Як зазначалося вище, адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність мають бути повідомлені про проведення засідання дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не пізніше як за п'ять днів до дня його проведення, що на наш погляд є цілком достатнім строком для належної підготовки для участі в засіданні.

В якості позитивного моменту слід відмітити внесені зміни до Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, а також Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, згідно з якими засідання дисциплінарної палати КДКА регіону може проводитися дистанційно – онлайн (в режимі реального часу у разі наявності технічної можливості) за допомогою програм, відеоконференцзв'язку та інших засобів комунікації, які оперативно були прийняті у березні 2022 року у зв'язку із повномасштабною агресією росії проти України, зокрема і з метою забезпечення кворуму для проведення засідань КДКА.

Так адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, у разі наявності технічної можливості, мають право взяти участь у засіданні дистанційно – у режимі відеоконференції. Такі учасники засідання повинні за два дні до початку засідання письмово повідомити КДКА регіону про бажання взяти участь у засіданні дистанційно в режимі відеоконференції, направивши на адресу електронної пошти КДКА регіону відповідне клопотання та документи, що підтверджують особу учасника, та, у разі наявності, особу представника, а також документи, що підтверджують повноваження такого представника, передбачені п. 6 ст. 14 Положення. Таке клопотання та документи повинні бути підписані за допомогою електронного цифрового підпису [133]. Наведені цифровізаційні зміни сприяють забезпеченню права на участь у розгляді справи, значно спрощують

організацію та проведення засідань дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, зокрема і шляхом зменшення випадків відкладення чи перенесення розгляду справ, що в цілому покращує ефективність дисциплінарної процедури.

П. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини вимагає, що «суд» у межах своїх повноважень має бути неупередженим. Неупередженість зазвичай означає відсутність упередженості або суб'єктивного ставлення, що може бути оцінене багатьма способами. Відповідно до усталеної практики Суду наявність безсторонності відповідно до п. 1 ст. 6 повинна визначатися за суб'єктивним та об'єктивним критеріями. Відповідно до суб'єктивного критерію беруться до уваги особисті переконання та поведінка окремого судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у даній справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності (справа «Ветштайн проти Швейцарії» (Wettstein v. Switzerland) [195; 254]).

Принцип неупередженості як елемент концепції «справедливого судового розгляду» реалізується в межах розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката зокрема шляхом процедури відводу (самовідводу) члену (членам комісії).

Механізм забезпечення реалізації права заявляти відводи членам КДКА докладно визначається Регламентом кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону. Так учасники засідання палати КДКА мають право до початку засідання заявити відвід члену (членам комісії) за наявності об'єктивних даних, які свідчать про можливу упередженість чи зацікавленість члена комісії у вирішенні питання, включеного до порядку денного засідання. З тих самих підстав член КДКА може заявити собі самовідвід. Відвід (самовідвід) вирішується іншими членами палати КДКА, присутніми на засіданні, без участі члена КДКА, якому був заявлений відвід (самовідвід), відкритим голосуванням більшістю голосів членів палати

КДКА, які беруть участь у засіданні [164]. Як наголошує ВКДКА, процесуальні порушення при розгляді самовідводів та відводів членам КДКА можуть стати підставою для скасування відповідних рішень КДКА [213].

Зі змісту положень Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність також впливає, що розгляд дисциплінарної справи адвоката здійснюється на основі принципу публічності, що відповідає п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини, який передбачає, що «кожен має право на публічний розгляд його справи».

Європейський суд з прав людини наголошує, що забезпечення відкритості судового розгляду становить основоположний принцип, закріплений у п. 1 ст. 6 Конвенції. Такий публічний характер судового розгляду гарантує сторонам у справі, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного контролю. Здійснення правосуддя і, зокрема, судовий процес набувають легітимності завдяки гласності. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, гласність, таким чином, сприяє реалізації мети п. 1 ст. 6, а саме – справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції [199].

Водночас принцип публічності не є абсолютним. Суд зазначає, що існують винятки з вимоги забезпечення відкритості судового розгляду, що впливає безпосередньо з тексту п. 1 ст. 6 Конвенції. У рішенні по справі «Б. і П. проти Сполученого Королівства» (*B. and P. v. the United Kingdom*) [246] Суд акцентував увагу, що за ст. 6 іноді може виявитися необхідним обмежити відкритість і публічність процесу для того, щоб, наприклад, забезпечити безпеку свідків чи нерозголошення відомостей про них або сприяти вільному обміну інформацією та думками при здійсненні судочинства [199]. Виняткові обставини, що стосуються природи питань, які

розглядає суд у відповідному провадженні, можуть виправдати відмову від публічного розгляду (справа «Олюджіч проти Хорватії» (*Olujić v. Croatia*)) [252].

Так відповідно до ч. 3 ст. 40 Закону розгляд справи про дисциплінарну відповідальність адвоката є відкритим, крім випадків, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці [144]. Важливим аспектом є те, що Законом передбачено, що у разі пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю адвокат звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці в межах, необхідних для захисту його прав та інтересів. У такому випадку суд, орган, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги клієнта до адвоката або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення (ч. 4 ст. 22) [144].

Ст. 47 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність визначено, що у випадках необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи, або, якщо відкритий розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської чи іншої захищеної законом конфіденційної інформації, та з інших причин, визнаних поважними, проводиться закрите засідання. Рішення про проведення закритого засідання приймається простою більшістю голосів її членів, які беруть участь у засіданні [133].

Під час проведення дисциплінарною палатою закритого засідання ніхто, крім складу дисциплінарної палати КДКА, Голови КДКА, який бере участь у засіданні палати, секретаря КДКА, працівників Секретаріату КДКА, членів Ради адвокатів України, членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, які беруть участь у засіданні палати, адвоката, стосовно

якого розглядається дисциплінарна справа, особи, що ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, їх представників-адвокатів, не має права перебувати в приміщенні, в якому здійснюється розгляд дисциплінарної справи [133].

Публічний розгляд справи передбачає також належне інформування суспільства, в першу чергу через засоби масової інформації, як елемент публічного контролю. Виняткові обставини даної вимоги прямо передбачені п. 1 ст. 6 Конвенції – «судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя» [90].

Відповідно до Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону представники засобів масової інформації, які зареєстровані як офіційні ЗМІ відповідно до чинного законодавства України, подають заявки про їх попередньою акредитацію за три дні до засідання палати КДКА. При вирішенні питання допуску представників засобів масової інформації на засідання палати КДКА враховується, що в окремих, визначених палатою КДКА випадках, розгляд справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці. У цих випадках, а також при прийнятті палатою КДКА рішення про проведення закритого засідання, представники засобів масової інформації на засідання палати КДКА не допускаються. В разі прийняття палатою КДКА рішення про проведення закритого засідання представники засобів масової інформації, допущені на засідання палати КДКА, мають залишити приміщення засідання палати КДКА і запрошуються на оголошення рішення (п. 6.1.5) [164].

Принцип змагальності розгляду дисциплінарної справи відображено зокрема в п. 2 ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську

діяльність», яким визначено, що адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правничою допомогою адвоката [144]. Водночас слід зауважити, що право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів фактично позбавлене сенсу у випадку відсутності можливості ознайомлення з матеріалами справи.

Право ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження не закріплено Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Ст. 26 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність право ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження передбачено лише для адвоката, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження, та/або його представника: «адвокат, стосовно якого здійснюється дисциплінарне провадження, та/або його представник мають право ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження та виготовляти копії документів цього провадження із застосуванням власних технічних засобів, за виключенням копій документів, що містять інформацію, яка є предметом адвокатської таємниці» [133]. П. 6.4.3 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону визначено, що особи, відносно яких палата КДКА розглядає питання, мають право знайомитися з матеріалами, наявними відносно них у КДКА, крім випадків, коли матеріали містять предмет адвокатської таємниці, конфіденційну або службову інформацію [164]. Тобто у Регламенті теж мова йде лише про адвоката щодо якого розглядається справа, але чомусь уже не згадується про право представника адвоката ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження.

Слід відмітити, що Європейський суд з прав людини у своїй практиці виходить з того, що право на справедливий і змагальний судовий розгляд в принципі «означає можливість знайомитися з поданнями і доказами, зробленими і представленими іншою стороною» (справа «Руїз-Матеоз проти Іспанії» (Ruiz-Mateos v. Spain) [253]), тобто право на ознайомлення з матеріалами справи, яке може включати право робити фотокопії для ретельного ознайомлення з матеріалами і доказами [221, с. 33].

При цьому, як уже відзначалося вище, принцип рівності сторін є однією із складових концепції «справедливого судового розгляду» поряд із принципом змагальності. У відповідності із рішеннями Європейського суду з прав людини у справах «Стіл та Морріс проти Сполученого Королівства» (Steel and Morris v. the United Kingdom) [249], «Мала проти України» (Mala v. Ukraine) [197] фундаментальним аспектом концепції справедливого судочинства є забезпечення того, щоб жодна зі сторін не була позбавлена можливості ефективно представляти свої інтереси перед судом та мала рівний доступ до прав, які гарантуються принципом рівності сторін [63].

Тобто право на ознайомлення з матеріалами справи має бути передбачено як для адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, так і для особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. При цьому відповідно до ч. 3 ст. 70 Правил адвокатської етики, ст. 7 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність «обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює питання дисциплінарної відповідальності відносно адвоката» [133; 142].

В якості аналогії вважаємо за доцільне відмітити положення ч. 8 ст. 49 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII, якою право на ознайомлення з матеріалами справи передбачено як для судді, стосовно якого відкрита дисциплінарна справа, так і для скажника, з уточненням, що для ознайомлення можуть надаватися

матеріали, які безпосередньо пов'язані зі скаргою, із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних щодо знеособлення персональних даних [147]. Вбачається, що право на ознайомлення з матеріалами дисциплінарного провадження має бути закріплене саме на рівні профільного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Велика Палата Верховного Суду у справі щодо визнання протиправною відмову Вищої ради правосуддя у задоволенні клопотань позивача про ознайомлення з матеріалами справ за його скаргами, дисциплінарні справи за якими ще не були відкриті стосовно судді Октябрського районного суду міста Полтави у постанові від 14 травня 2020 року визначила, що, враховуючи рівність сторін дисциплінарного провадження та здійснення такого провадження на засадах змагальності та рівності, особа, яка подає дисциплінарну скаргу, має право на ознайомлення з матеріалами дисциплінарного провадження. Доступ до наявної в таких матеріалах інформації (або її частини) може бути обмежено з підстав, прямо передбачених законом [138].

В аспекті доказів, що містять інформацію з обмеженим доступом, Європейським судом з прав людини сформовано такі підходи: необхідно надавати доступ до матеріалів, що мають «життєво важливе» значення для результату справи; доступ до менш важливих доказів може бути обмежено («МакМайкл проти Сполученого Королівства» (McMichael v. the United Kingdom [250])); труднощі, що постають для сторони захисту у зв'язку з нерозголошенням, повинні бути належним чином компенсовані процедурами, яких дотримуються судові органи («Фітт проти Сполученого Королівства» (Fitt v. the United Kingdom) [248]); ці процедури можуть передбачати надання стороні захисту короткий виклад нерозкритих доказів («Ботме та Аламі проти Сполученого Королівства» (Botmeh та Alami v.the United Kingdom) [247]) [12].

Враховуючи наведене, вважаємо, що п. 2 ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» має бути викладений у такій редакції:

«Адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правничою допомогою адвоката, ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження та виготовляти копії документів цього провадження із застосуванням власних технічних засобів за винятком документів, що містять предмет адвокатської таємниці, конфіденційну або службову інформацію».

Відповідні зміни мають бути відображені і в ст. 26 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність та п. 6.4.3. Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону.

Варто також зупинитися на особливостях доказування в дисциплінарному провадженні стосовно адвоката. Як ми уже зазначали, у сфері дисциплінарної відповідальності адвокатів діє презумпція невинуватості. Відповідно до ст. 70 Правил адвокатської етики, ст. 7 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність «Адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку і не може бути підданий дисциплінарному стягненню, доки його вину не буде доведено в законному порядку і встановлено рішенням КДКА або ВКДКА про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку. Обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює питання дисциплінарної відповідальності

відносно адвоката. Звинувачення адвоката не може ґрунтуватися на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь» [133; 142].

Що власне є однією із характерних особливостей доказування в дисциплінарному провадженні стосовно адвоката, оскільки на рівні актів органів адвокатського самоврядування – Ради адвокатів України, З'їзду адвокатів України питання застосування і реалізації презумпції невинуватості є чітко визначеними. Натомість практикою Великої Палати Верховного Суду щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності представників інших правничих професій, зокрема суддів і прокурорів, сформовано правову позицію, відповідно до якої презумпція невинуватості за своїм характером і сутністю належить до кримінально-правової процедури і не поширюється на дисциплінарне провадження.

Так Великою Палатою Верховного Суду було сформульовано такі висновки щодо відсутності презумпції невинуватості у дисциплінарних провадженнях щодо суддів та прокурорів: «гарантована п. 2 ст. 6 Конвенції презумпція невинуватості застосовується до процедури, яка за своєю суттю є кримінальною, і в межах якої суд робить висновок про вину особи саме у кримінально-правовому сенсі (рішення Європейського суду з прав людини від 11 лютого 2003 року у справі «Ringvold v. Norway», заява № 34964/97). Відтак зазначена гарантія не може бути поширена на дисциплінарні й інші провадження, які згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції охоплюються поняттям спору щодо прав та обов'язків цивільного характеру» [135; 136; 137].

Слід також відмітити, що законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність не встановлено стандартів доказування у дисциплінарному провадженні. Ступінь переконання, який повинен мати суд, аби ствердити в рішенні, що певна подія скоріше трапилась, аніж ні, і є *стандартом доказування*. Іншими словами, стандарти «...є спробою проінструктувати орган, що встановлює факти, щодо міри впевненості, яку...

він повинен мати у точності висновків щодо фактів у конкретних типах судочинства» [224].

З аналізу дисциплінарної практики КДКА та ВКДКА, вбачається, що дисциплінарні органи неодноразово застосовували стандарт доказування «поза розумним сумнівом», прикладом чого є зокрема рішення ВКДКА № I-019/2022 від 31 січня 2022 року [169], № VI-024/2021 від 28 січня 2021 року [170], № VI-022/2021 від 30 червня 2021 року [171], № VI-008/2016 від 10 червня 2016 року [172], № II-016/2015 від 19 лютого 2015 року [173].

В практиці та в законодавстві країн, що використовують правову конструкцію «стандарт доказування», стандарт доказування «поза розумним сумнівом» є виключно кримінально-правовим/процесуальним та не застосовується в цивільних, господарських та чи адміністративних справах [201, с. 226]. В національному законодавстві стандарт доказування «поза розумним сумнівом» зокрема визначено на рівні Кримінального процесуального кодексу: «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи *поза розумним сумнівом*» (ч. 2 ст. 17) [98].

Один із суддів Європейського суду в окремій думці вказав, що доказування «поза розумним сумнівом» добре відоме як стандартне вираження кримінального стандарту доказування в країнах сім'ї загального права. Дане положення дійсне в силу того, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» є необхідною умовою та є прямим наслідком принципу презумпції невинуватості. Відповідно, такий же стандарт доказування не може застосовуватися там, де жодна з подібних презумпція не працює [244, с. 889– 895]. Водночас слід констатувати, що застосування у рішеннях дисциплінарних органів адвокатури «поза розумним сумнівом» було скоріше ситуативним. Так само ситуативно у рішеннях зустрічаються згадки про «належні і допустимі докази», «належні докази», «відсутні будь-які докази».

Вовнюк В. наприклад зазначає, що дисциплінарне провадження має свої особливості доказування – ті факти, на які посилаються скажники, можуть підтверджуватися будь-якими доказами, які спростовують або підтверджують юридичні обставини, на які посилається скажник, і вже члени КДКА чи ВКДКА оцінюють ці докази на власний розсуд. Тобто звукозапис розмови з адвокатом, відеозапис тощо можуть бути цілком допустимими доказами в дисциплінарному провадженні [236].

Загалом можемо зробити висновок, що на сьогодні не тільки законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність не встановлено стандартів доказування у дисциплінарному провадженні, але й у дисциплінарній практиці відсутній єдиний стандарт доказування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката.

В аспекті наведеного слухним вбачається застосування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката стандарту доказування «чіткі та переконливі докази» («clear and convincing evidence»), який по суті є проміжним стандартом між найвищим стандартом «поза розумним сумнівом» та стандартом «баланс вірогідностей», який використовує Американська асоціація адвокатів (American Bar Association, АВА) в Правилі 18 Модельних правилах щодо дисциплінарної відповідальності юристів. Суди США пояснюють зміст цього стандарту таким чином: «Тим не менше, «чіткі та переконливі докази» не обов'язково означає, що відсутні суперечливі докази. Він вимагає наявності доказів переконливого (probative) та змістовного (substantial) характеру, що матимуть вагу, достатню, аби переконати звичайну розсудливу людину» [224; 256]. Згідно з дефініцією, наданою Верховним судом у справі «Colorado v. New Mexico» (1984), такий стандарт означає, що обставини по справі повинні бути доведені «істотно (суттєво) більш вірогідно аніж ні», тобто вимагається більший рівень впевненості судді, аніж в рамках «балансу вірогідностей», проте не такий високий як при розгляді кримінальних справ [202; 255, с. 262]. Закріплення такого стандарту доказування у дисциплінарному провадженні адвоката на

наш погляд дозволить убезпечити адвокатів від зловживань правом ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката недобросовісними скаржниками, певною мірою звузити та окреслити межі дискреційних повноважень дисциплінарних органів з метою уникнення зловживань, сформуванню визначеного рівня передбачуваності доказування.

Загалом слід констатувати, що впровадження стандарту доказування є важливим елементом засад змагальності як встановлений критерій достатності та достовірності доказів для прийняття рішення про те, що факт є встановленим та доведеним, а тягар доказування виконаним.

2.4. Види і порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвоката.

У преамбулі Кодексу поведінки європейських адвокатів визначено, що «у будь-якому правовому суспільстві адвокат виконує особливу роль. Обов'язки адвоката не обмежуються сумлінним виконанням свого обов'язку в межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому – точно так само, як і в інтересах тих, чий права та свободи йому довірено захищати» [87].

Правовий статус та обов'язки, що покладені на адвокатів, зумовлюють загострену увагу суспільства до морально-етичної складової діяльності як адвокатури загалом, так і кожного адвоката зокрема. Така підвищена суспільна увага до адвокатської діяльності з необхідністю детермінує потребу забезпечення відповідного якісного контролю зазначеної професійної діяльності, який здійснюється спеціалізованими структурними підрозділами адвокатури як автономного та самоврядного інституту в Україні. Результатами такого контролю і є дисциплінарна відповідальність адвоката [103, с. 32], яка, з одного боку, виступає важливою гарантією надання адвокатом кваліфікованої правничої допомоги і дотримання

професійних стандартів адвокатської діяльності, а з іншого – для ефективної реалізації функцій та завдань адвокатури «правова система та інституції цієї професії повинні забезпечувати захист адвокатів від залякування, переслідування або втручання, включаючи зловживання дисциплінарними провадженнями» [217], адже незалежна адвокатура виступає однією із важливих умов верховенства права та демократичного розвитку суспільства.

А тому міжнародні принципи, що стосуються ролі адвокатів передбачають обов'язок держави забезпечити неприпустимість несправедливого і довільного застосування дисциплінарних санкцій або інших заходів відповідальності адвокатів за дії, вчинені відповідно до їх професійних обов'язків, в тому числі закріплених в Основних принципах ООН, що стосуються ролі юристів [122; 22]. Отже практична реалізація інституту дисциплінарної відповідальності адвоката неможлива без диференційованого кола дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвоката в разі вчинення ним дисциплінарного проступку.

Дослідженню питань, що пов'язані із дисциплінарними стягненнями, які можуть застосовуватися до адвоката в Україні, приділялася увага такими вітчизняними вченими як: Асадчев Ю., Божков В., Булеца С., Вільчик Т., Варфоломєєва Т., Заборовський В., Задоя І., Коваленко Т., Фіолевський Д. та інші. Не применшуючи значення та вагомість наявних науково-теоретичних напрацювань, аналіз правничої літератури, відповідних нормативно-правових актів та дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури свідчить про необхідність подальших наукових досліджень з обраної проблематики з метою формування теоретико-правових та практико-прикладних положень і висновків для подальшого визначення шляхів вдосконалення механізму дисциплінарної відповідальності адвоката.

У доповіді «Професія адвоката» робочої групи «Професійні судові системи» наголошується, що усі міжнародні принципи дисциплінарного провадження стосовно адвоката передбачають пропорційність санкцій, оскільки тільки в цьому випадку їх застосування не буде засобом

необґрунтованого тиску, а лише завершенням дисциплінарного провадження, що цілком відповідає положенням Європейської конвенції. Щоб домогтися пропорційності, для різних видів порушень необхідно передбачити арсенал відповідних санкцій. Принцип пропорційності необхідно проголосити в державних нормах права, щоб, мати, з одного сторони, орієнтири для певних категорій справ та, з іншого боку, можливості для прийняття рішень, які враховують конкретні обставини [40].

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень [144]:

- 1) попередження;
- 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року може застосовуватися виключно у разі:
 - повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку;
 - порушення адвокатом вимог щодо несумісності;
 - систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики.
- 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України виключно у разі:
 - порушення присяги адвоката України;
 - розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб;
 - заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили;
 - систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України.

Що стосується такого заходу дисциплінарної відповідальності як попередження, слід відмітити, що на відміну від зупинення та позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» взагалі не визначає, за яких підстав може застосовуватися такий вид дисциплінарного стягнення. Відповідно до ст. 52. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність до адвоката застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді попередження, якщо можливість застосування іншого стягнення за вчинений ним дисциплінарний проступок не передбачена законом [133].

Фіолевський Д. відмічає, що попередження по суті не є стягненням за ганебний вчинок, незворотний недогляд, а є і помилкою, і необачністю, і поправною недбалістю. Його застосування є приводом для адвоката серйозно замислитися над тим, що сталося, проаналізувати свій вчинок, раз і назавжди відмовитися від легковажності, від переоцінки власних можливостей, навчитися жорсткій і вибагливій самодисциплінованості [220].

Коваленко Т. відзначає, що попередження, яке дисциплінарні органи можуть застосувати до адвоката за результатами розгляду справи, носить характер правового впливу на свідомість винного. З одного боку воно не несе будь-яких обмежень щодо правопорушника. З іншого – створює негативну характеристику особи, бо свідчить про її неналежний професійний рівень. Практичною реалізацією такого виду дисциплінарного стягнення є повідомлення адвокату, який вчинив дисциплінарний проступок, про необхідність подальшого виконання професійних обов'язків з дотриманням законодавства у галузі адвокатури та попередження про можливі наслідки порушення цієї вимоги [84, с. 158].

Божков В. зазначає, що за своєю сутністю дане стягнення є морально-психологічним і спрямоване вплинути на свідомість адвоката-правопорушника через осуд вчинених ним діянь, вираження негативного ставлення адвокатури та суспільства загалом до таких вчинків.

Попередження має застосовуватися тоді, коли дисциплінарний проступок має характер дрібного правопорушення, ним не заподіяно істотної шкоди охоронюваним цінностям, а формою вини адвоката є необережність (виражена у недбалості) [14, с. 101].

Загалом на підставі аналізу дисциплінарної практики можна зробити висновок, що дисциплінарне стягнення у вигляді попередження застосовується за вчинення дисциплінарного проступку, який хоч і має ознаки порушення вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність / Правил адвокатської етики, але за своїм характером/наслідками є незначним, одноразовим, не триваючим порушенням, яке не спричинило істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами, авторитету адвокатури в цілому.

Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року є більш суворим дисциплінарним стягненням, що безпосередньо пов'язано з обмеженням його професійної діяльності і впливає не тільки на ділову репутацію адвоката, але й на його матеріальне становище.

Так ч. 5 ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено правові наслідки зупинення права на заняття адвокатською діяльністю: «Протягом строку зупинення права на заняття адвокатською діяльністю адвокат не має права її здійснювати. Такий адвокат також не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування, крім випадків, коли таке право зупинено у зв'язку з призначенням особи на посаду до органу державної влади з'їздом адвокатів України» [144].

При цьому згідно з рішенням Ради адвокатів України від 10 червня 2016 року № 126 зупинення права на заняття адвокатською діяльністю не позбавляє особу статусу адвоката, а отже останній може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у визначеному Законом порядку [150]. Тобто на адвоката, право на заняття адвокатською діяльністю якого було

зупинено, продовжують поширюватися обов'язки та гарантії, визначені законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Так на особу, стосовно якої зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, поширюється обов'язок зберігати адвокатську таємницю та забезпечити умови, що унеможливають доступ сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошення (ч. 3 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [144]. В разі застосування до адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на певний строк, такий адвокат, виходячи з принципу пріоритету інтересів клієнта та принципу чесності і добропорядної репутації, має негайно проінформувати клієнта щодо обсягу своїх повноважень (неможливості здійснювати адвокатську діяльність до спливу строку дії дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю) як на стадії прийняття доручення, так і на стадії виконання доручення. Адвокат у разі застосування до нього дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, зобов'язаний проінформувати клієнта про настання обставин, що зумовлюють неможливість надання правової допомоги (здійснення адвокатської діяльності) на строк дії дисциплінарного стягнення (статті 8, 12-1, 26, 27 Правил адвокатської етики) [142; 152]. Окрім того продовжують діяти гарантії адвокатської діяльності, зокрема забороняється вимагати від особи, стосовно якої зупинено право на заняття адвокатською діяльністю надання відомостей, що є адвокатською таємницею (п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону), забороняється притягати до кримінальної чи іншої відповідальності особу, стосовно якої зупинено право на заняття адвокатською діяльністю або погрожувати застосуванням відповідальності у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності згідно із законом (п. 14 ч. 1 ст. 23 Закону).

Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю у разі повторного протягом року вчинення дисциплінарного проступку (п. 1 ч. 2 ст. 31 Закону) відповідно до рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури «Про практику застосування кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю» від 1 березня 2018 року має застосовуватися за дотримання сукупності таких умов: 1) строк між датами рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за первинний дисциплінарний проступок і встановленим часом (датою) вчинення повторного, тобто другого, дисциплінарного проступку не перевищує один рік; 2) положення ч. 2 ст. 35 Закону, згідно з якою адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку, дотримані стосовно кожного окремо взятого дисциплінарного проступку адвоката [153].

Що стосується зупинення права на заняття адвокатською діяльністю у разі порушення адвокатом вимог щодо несумісності, ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що несумісною з діяльністю адвоката є: 1) робота на посадах осіб, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»; 2) військова або альтернативна (невійськова) служба; 3) нотаріальна діяльність; 4) судово-експертна діяльність. Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону у разі виникнення обставин несумісності адвокат у триденний строк з дня виникнення таких обставин подає до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності [144].

На думку Заборовського В., Булеци С. така обставина як призов адвоката на військову службу в жодному випадку не повинна розглядатися як можлива підстава для дисциплінарної відповідальності адвоката, а повинна розцінюватися як підстава для зупинення права на адвокатську діяльність, що не пов'язана з вчиненням адвокатом дисциплінарного проступку [52, с. 215]. З наведеним формулюванням ми погодитися не можемо, адже відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є «порушення вимог несумісності», а не «призов адвоката на військову

службу». Тобто у разі виникнення обставин несумісності адвокат зобов'язаний у триденний строк з дня виникнення таких обставин подати до ради адвокатів регіону за адресою свого робочого місця заяву про зупинення адвокатської діяльності, невиконання ж цієї вимоги або несвоєчасне її виконання є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

У зв'язку з введенням воєнного стану рішенням Ради адвокатів України від 3 березня 2022 року № 24 «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану» було встановлено, що «проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами у період воєнного стану не вважається порушенням вимог щодо несумісності та не застосовується як підстава для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності» [184]. У зв'язку з неоднозначністю сприйняття змісту рішення Ради адвокатів України від 3 березня 2022 року № 24, зокрема щодо виконання адвокатом вимог, передбачених ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Радою адвокатів України було надано роз'яснення: «при наявності об'єктивних причин несвоєчасного виконання адвокатами вимог ч. 2 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» ... у період воєнного стану не вважати порушенням вимог щодо несумісності проходження військової або альтернативної (невійськової) служби адвокатами та не застосовувати таку підставу для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Дане рішення не звільняє адвокатів від виконання вимог ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо зупинення адвокатської діяльності в зв'язку з виникненням обставин несумісності» [185].

Ще однією підставою застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю є систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики. Слід відмітити, що «грубе одноразове порушення правил адвокатської етики», а також

«грубе одноразове порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України» (п. 4 ч. 2 ст. 32 Закону) як підстава накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю є суто оціночними поняттями, що створює складнощі для правозастосування. Так Черноус С. зазначає, що «ці складнощі обумовлені специфічними логіко-юридичними властивостями оціночних понять права й полягають у проблемах їх конкретизації, тлумачення, створення й застосування норм, що їх містять» [229, с. 3]. Наявність у правовій нормі оціночних понять надає суб'єкту правозастосування можливість вирішити ту чи іншу ситуацію на свій розсуд. Однак різний рівень правосвідомості осіб, які застосовують закон, як і можливість прояву зловживання наданим їм правом, зумовлює необхідність вирішення питання про межі такого розсуду, під час порушення яких заінтересований суб'єкт мав би шанс добитися скасування прийнятого рішення [46, с. 357–358].

Верховний Суд у постановках (від 25 червня 2018 року у справі 810/1972/17, від 24 червня 2020 року у справі № 813/2639/18, від 14 грудня 2020 року у справі № 821/1030/17, від 10 червня 2021 року у справі № 826/15590/15, від 23 грудня 2021 року у справі № 826/13972/18 від 30 вересня 2021 року у справі № 440/1376/19 та від 26 січня 2023 року у справі № 420/5597/19) сформував правову позицію, відповідно до якої адвокатура в Україні це недержавний самоврядний інститут, який самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності. Вирішення питань, що стосуються дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні, законом віднесено до виключної компетенції адвокатського самоврядування в особі відповідної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Критерії «грубого» або «систематичного» порушення Правил адвокатської етики, як і ступеню порушення аж до «підриву авторитету адвокатури України» не визначені на нормативно-правовому рівні, а тому відповідна оцінка, а також

обрання суворості дисциплінарного стягнення належать до дискреційних повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури [226].

Виходячи з практики застосування кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, грубим порушенням Правил адвокатської етики зокрема визнаються: дії адвоката, що призвели до порушення прав та законних інтересів одразу кількох інших учасників відносин, визначених різними розділами Правил адвокатської етики – клієнт (розділ III), суд та інші учасники судового провадження (розділ IV), інші органи та особи (розділ V), інші адвокати (розділ VI) [150], порушення одного з основних принципів здійснення адвокатської діяльності – принципу уникнення конфлікту інтересів [174].

Окрім цього, відповідно до п. 2.18 Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція), затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 3 лютого 2017 року від № 4 у випадку порушення адвокатом порядку сплати щорічних внесків, а також/чи прострочення встановлених Положенням строків їх сплати понад три місяці, до нього за поданням Ради адвокатів України або ради адвокатів регіону застосовується дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року [131]. Якщо після закінчення строку дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю, адвокатом протягом одного року буде вчинено повторно порушення строків та/чи порядку сплати щорічних внесків, до такого адвоката може бути застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України (п. 2.20 Положення) [131]. При цьому несплата щорічного внеску є триваючим правопорушенням – до таких відносяться правопорушення, які почавшись з якоїсь протиправної дії або бездіяльності, здійснюються потім безперервно шляхом невиконання обов'язку.

Початковим моментом такого діяння може бути активна дія або бездіяльність, коли винний або не виконує конкретний покладений на нього обов'язок, або виконує його неповністю чи неналежним чином [214].

Тобто невиконання рішень органів адвокатського самоврядування (порушення адвокатом порядку сплати щорічних внесків, прострочення встановлених строків їх сплати понад три місяці, повторне протягом одного року порушення строків та/чи порядку сплати щорічних внесків) з урахуванням обставин справи може бути кваліфіковано і як систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики, і як систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України. Як уже зазначалося вище, ступінь порушення аж до «підриву авторитету адвокатури України» так само належить до дискреційних повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

Відповідно до п. 7.1.2 Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону грубим одноразовим порушенням правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України зокрема визнаються дії щодо здійснення аудіо- чи відеофіксації «нарадчої кімнати» та/або розголошення таємниці «нарадчої кімнати» [163].

Аналіз дисциплінарної практики свідчить, що грубим порушенням правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України визнається також: недодержання етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами, оскільки воно пов'язане із посяганням на принципи здійснення адвокатської діяльності [215]; використання свідочтва про право на заняття адвокатською діяльністю не за призначенням, а для вчинення дій, з такою діяльністю не пов'язаних, тобто не для здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги, а для впливу на окремих осіб з метою схиляння їх до отримання неправомірної вигоди [175]; порушення основних принципів адвокатської діяльності – верховенства права та законності [176].

Тобто, виходячи із наведених вище прикладів, в одному із випадків за порушення одного із основних принципів здійснення адвокатської діяльності – уникнення конфлікту інтересів було застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на три місяці, а в іншому випадку – за порушення таких принципів здійснення адвокатської діяльності як верховенство права, законність було застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю адвоката. Очевидно, що існує величезна різниця між наведеними вище санкціями.

На наш погляд недоліком Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» є не тільки застосування таких оціночних понять як «грубе одноразове порушення правил адвокатської етики», «грубе одноразове порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України» без їх визначення в законі, але й існування такого виду дисциплінарного проступку адвоката як «порушення присяги адвоката України», що зокрема є підставою для накладення на адвоката найжорсткішого виду дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. При цьому законодавець не розкриває перелік діянь, які слід вважати порушенням присяги адвокатом.

В контексті наведеного вбачається за доцільне навести окремі положення рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*). Так у рішенні визначено, що «опис правопорушення у законодавчому акті, який ґрунтується на переліку конкретних видів поведінки, але має загальне та необмежене кількісно застосування, не забезпечує гарантії належного вирішення питання передбачуваності закону. Повинні бути визначені та вивчені інші фактори, що впливають на якість правового регулювання та адекватність юридичного захисту від свавілля» [251]. Тобто порушення прав адвоката може мати місце, коли «будь-яка провина..., яка мала місце у будь-який момент протягом його професійної кар'єри, за бажанням може бути

розтлумачена дисциплінарним органом як достатня фактична підстава для обвинувачення у вчиненні такого дисциплінарного правопорушення, як «порушення присяги» [251] та призвести до позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» текст присяги адвоката є таким: «Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правничу допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі». Тобто фактично «порушення присяги адвоката України» виступає у якості універсальної підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

У Великій українській юридичній енциклопедії присяга визначена як «акт урочистої клятви (обіцянки) особи виконувати певні обов'язки (зобов'язання), що впливають зі статусу, якого вона набуває» [19, с. 743]. Маляренко А., досліджуючи проблеми дисциплінарної відповідальності суддів за порушення присяги, відмічає, що у розвинутих демократичних країнах значення присяги суддів як такої не ідеалізують. Її насамперед розглядають як певний урочистий традиційний акт, що наділяє цю подію великим символічним значенням, оскільки ефективність присяги залежить не так від її змісту чи обсягу тексту, як від самих суддів, їх правової культури, правосвідомості, моральності та багатьох інших якостей [107, с. 29].

Як цілком слушно відмічають Фіолевський Д., Заборовський В., Булеца С., аналізуючи текст присяги адвоката, можна дійти висновку, що в основу його поведінки закладені не тільки правові, але й етичні норми поведінки та принципи діяльності адвоката (верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності), недодержання яких утворює факт порушення присяги. Тому, складаючи присягу, адвокат покладає на себе не

тільки певні професійні зобов'язання, але й моральну відповідальність за їх виконання [53, с. 56; 220, с. 190].

Тобто зміст «присяги» в цілому поєднує правові, моральні та етичні зобов'язання та пов'язується з формальною процедурою, що має урочистий, символічний характер. Окрім того відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» складення присяги адвоката є юридичним фактом, який безпосередньо пов'язаний із набуттям особою правового статусу адвоката, що відповідно тягне за собою наділення такої особи усім комплексом правових та морально-етичних зобов'язань адвоката, передбачених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правилами адвокатської етики. А це означає, як уже відзначалося нами вище, що фактично будь-яке порушення обов'язків адвоката охоплюється «порушенням присяги».

Враховуючи наведене, а також зважаючи на те, що змістом присяги адвоката охоплюються не тільки зобов'язання дотримуватися вимог та професійних обов'язків, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», але й Правилами адвокатської етики, є підстави зробити висновок, що така підстава дисциплінарної відповідальності адвоката як «порушення присяги адвоката України» частково дублюється з іншими підставами, зокрема щодо позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

Як справедливо наголошує Маляренко А. підстави для кожного виду відповідальності мають бути самостійними, не повинні дублюватися чи повторюватися, розкриватися в іншому виді або через інший вид [107, с. 26].

У зв'язку з чим на нашу думку «порушення присяги адвоката» не повинно розглядатися у якості самостійної підстави дисциплінарної відповідальності адвоката. Враховуючи те, що відповідно до позиції Верховного Суду «вирішення питань, що стосуються дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні, законом віднесено до виключної компетенції адвокатського самоврядування в особі відповідної

кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури» така підстава дисциплінарної відповідальності адвоката потребує виключення із Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою уникнення надмірної дискреції повноважень КДКА та дублювання з іншими підставами дисциплінарної відповідальності адвоката.

Венеціанська Комісія та Дирекція з питань правосуддя і людської гідності у складі Генеральної Дирекції з прав людини та верховенства права Ради Європи у Спільному висновку від 18 жовтня 2011 року № 632/2011 щодо проекту Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [241] звертала увагу на те, що у зв'язку з тим, що різниця між попередженням та зупиненням права на здійснення адвокатської діяльності дуже велика, і в багатьох випадках не дає змогу розумно врахувати тяжкість проступку, то було б розумно включити до списку санкцій щодо адвоката і штрафи. Про необхідність розширення переліку дисциплінарних стягнень неодноразово наголошували і представники наукової спільноти, зокрема Божков В. [14], Вільчик Т. [22], Заборовський В. [47], Задоя І. [62], Коваленко Т. [84] тощо. Погоджуючись із позицією науковців, що занадто вузький перелік заходів дисциплінарного впливу перешкоджає застосуванню пропорційної санкції, маємо констатувати, що на сьогодні чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не передбачає широкої шкали стягнень за дисциплінарні проступки адвоката.

Аналіз правничої літератури показав, що найчастіше існуючу систему дисциплінарних стягнень адвокатів пропонується доповнити такими додатковими видами санкцій як [14; 22; 49; 62; 84]: 1) догана; 2) заслуховування пояснень адвоката, що вчинив дисциплінарне правопорушення, на засіданні органів адвокатського самоврядування / обговорення дисциплінарного проступку на адвокатському загалі; 3) заборона роботи у керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1 до 3-х років; 4) заборона навчання адвокатів-стажерів; 5) реституція (матеріальна компенсація підзахисному шкоди, заподіяної

адвокатом внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків);
б) штраф.

Що стосується доповнення існуючого переліку дисциплінарних стягнень адвокатів таким видом як «догана», то видається незрозумілим, яка практична доцільність такого доповнення, адже «попередження» і «догана» за характером дисциплінарного впливу є майже тотожними. Так під доганою розуміється «захід дисциплінарного впливу морально-психологічного характеру, що містить негативну оцінку конкретних дій працівника і виконує оцінювальний, попереджувальний і мотиваційний вплив на нього» [38]. Власне те саме стосується і «заслуховування пояснень адвоката, що вчинив дисциплінарне правопорушення, на засіданні органів адвокатського самоврядування» або ж «обговорення дисциплінарного проступку на адвокатському загалі». Всі ці пропонувані види заходів дисциплінарного впливу мають виключно морально-психологічний характер та по суті не мають жодного правообмежувального впливу на особу правопорушника. Тому практична доцільність розширення кола дисциплінарних стягнень адвоката за рахунок доповнення переліченими вище видами заходів дисциплінарного впливу поряд із уже передбаченим законодавством попередженням є дуже сумнівною, тим більше, що всі перелічені заходи за характером та змістом дублюють одне одного.

Окрім того виникне додаткове питання щодо конкретизації підстав застосування таких стягнень та розмежування їх з підставами застосування попередження. Заборовський В. наприклад вважає, що догана повинна застосовуватися у разі вчинення адвокатом повторно протягом року незначного правопорушення (дрібного дисциплінарного проступку), за умови, якщо за вчинення першого на нього вже було накладено таке стягнення як попередження [49, с. 256]. Слід погодитися із Божковим В., що така позиція видається сумнівною, адже якщо особа протягом року вчиняє декілька дисциплінарних проступків, навіть дрібних, це свідчить про неефективність застосованого до неї раніше покарання, тобто попередження.

За таких обставин недоцільно у випадку чергового вирішення питання про її притягнення до відповідальності обирати стягнення, яке спрямоване виключно на свідомість адвоката-порушника [14, с. 103].

До наявної системи основних дисциплінарних стягнень в якості додаткових заходів дисциплінарного впливу пропонується також включити «заборону роботи у керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1 до 3-х років» [22; 49], «заборону навчання адвокатів-стажерів» [22; 49; 62]. Раціональність таких пропозицій теж видається неоднозначною, оскільки:

– по-перше, відповідно до ч. 5 ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» протягом строку зупинення права на заняття адвокатською діяльністю адвокат не має права її здійснювати. Такий адвокат також не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування, крім випадків, коли таке право зупинено у зв'язку з призначенням особи на посаду до органу державної влади з'їздом адвокатів України. Окрім того, припинення права особи на заняття адвокатською діяльністю має наслідком припинення такої діяльності та права особи на участь у роботі органів адвокатського самоврядування (ч. 5 ст. 32 Закону);

– по-друге, Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 1 червня 2018 року № 80 визначено, що керівником стажування не може бути адвокат, який мав дисциплінарне стягнення (за винятком попередження) протягом трьох років, що передують зверненню такого адвоката до ради адвокатів регіону для включення його до Реєстру керівників стажування (п. 7.3); керівником стажування не може бути адвокат право на заняття адвокатською діяльністю якого зупинено або припинено (п. 7.4) [132].

Погоджуючись із тим, що «заборона роботи у керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1 до 3-х років» та «заборона навчання адвокатів-стажерів» за своєю сутністю можуть бути визначені саме

як додаткові дисциплінарні стягнення, але не основні, хочемо зауважити, що і в такому випадку можуть виникнути певні складнощі правозастосування. Оскільки, виходячи з норм чинного законодавства, «заборону роботи у керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1 до 3-х років» та «заборону навчання адвокатів-стажерів» у якості додаткових дисциплінарних стягнень може бути застосовано лише поряд із попередженням як основним стягненням. Тоді виникає питання про співрозмірність санкцій з характером вчиненого порушення, оскільки попередження має застосовуватися лише за незначні одноразові порушення.

Що стосується пропонованого науковцями доповнення існуючого переліку дисциплінарних стягнень адвоката матеріальною компенсацією шкоди, заподіяної адвокатом внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків, на наше переконання, такі випадки виходять за межі дисциплінарного провадження та є сферою цивільно-правових відносин.

Отже фактично єдиним раціональним варіантом залишається доповнення системи дисциплінарних стягнень штрафом. Водночас у зв'язку із прийняттям 2 червня 2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого, зокрема, Конституцію було доповнено ст. 131⁻² [149], якою закріплено, що «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення», дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на сьогодні має досить таки істотні наслідки на матеріальне становище адвоката щодо якого його було застосовано. Враховуючи наведене, на наш погляд, штраф може бути визначено як основний вид дисциплінарного стягнення, доповнення кола дисциплінарних стягнень адвоката штрафом в якості додаткового дисциплінарного стягнення на наш погляд буде надмірним.

При цьому хочемо зауважити, що диференціювання дисциплінарної відповідальності адвоката забезпечується зокрема тим, що зупинення права на заняття адвокатською діяльністю чинним Законом України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено на строк від одного місяця до одного року. Окрім того застосування принципу пропорційності під час обрання виду дисциплінарного стягнення з метою дотримання необхідного балансу між бажаною метою та засобами її досягнення передбачає не тільки диференційований набір дисциплінарних стягнень, але й застосування відповідного виду стягнення з урахуванням конкретних обставин справи та встановлених фактів.

Так у Висновку щодо проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших пов'язаних законодавчих актів України, підготовленого у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» на основі аналізу експертів Ради Європи наголошується, що «дисциплінарним органам і судам слід мати певну свободу розсуду у розвитку практики застосування дисциплінарних стягнень з огляду на різні чинники, до яких (серед іншого) входять тяжкість проступку, вина адвоката, що є відповідачем, тяжкість шкоди, заподіяної проступком, обтяжувальні та пом'якшувальні чинники» [21].

Абз. 2 ч. 1 ст. 41 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 51 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 р. № 120 визначено, що рішення у дисциплінарній справі має бути вмотивованим. Під час обрання виду дисциплінарного стягнення враховуються обставини вчинення проступку, його наслідки, особа адвоката та інші обставини [133].

Отже безпосередньо застосування дисциплінарного стягнення відбувається на завершальній стадії дисциплінарного провадження – прийняття рішення у дисциплінарній справі, а саме рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення.

При ухваленні рішень кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури повинні дотримуватися загальних вимог щодо їх вмотивованості, законності та обґрунтованості. Відсутність належного мотивування рішення про застосування дисциплінарних стягнень до адвоката може стати підставою скасування такого рішення ВКДКА або судом. Так, рішенням ВКДКА від 26 квітня 2018 року № IV–003/2018 було скасовано рішення дисциплінарної палати КДКА, а матеріали справи повернуто до КДКА регіону на стадію перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката з підстав невмотивованості та необґрунтованості рішення. Зокрема, в рішенні була відсутня мотивувальна частина – бракувало аналізу наявних доказів, дослідження та перевірки доводів скаржниці, перевірки пояснень адвоката. При цьому саме рішення КДКА базувалося на довідці за результатами перевірки, у якій також була фактично відсутня мотивувальна частина [212].

КДКА регіонів, як квазісудові органи, в частині додержання критеріїв обґрунтованості та вмотивованості рішень, також мають враховувати усталену практику Європейського суду з прав людини. Відповідно до неї, рішення мають бути обґрунтованими, зрозумілими для учасників справ та чітко структурованими. Втім, це не означає, що оцінка та детальна відповідь повинна надаватися кожному аргументу. Тобто, вмотивованість рішення залежить від особливостей кожної справи, інстанції, яка постановляє рішення, та інших обставин, що характеризують індивідуальні особливості справи. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищою інстанцією (п. 30 рішення у справі «Hirvisaari v. Finland») [212]. Тож у рішеннях КДКА мають бути викладені обставини, виявлені під час перевірки, надано оцінку доводам учасників дисциплінарного провадження, проаналізовані докази, здобуті під час перевірки та розгляду справи, мотиви їх прийняття чи відхилення, зроблена аргументація та мотивація наявності чи відсутності ознак чи складу дисциплінарного проступку з наведенням конкретних фактичних обставин

справи та норм Закону, Правил адвокатської етики, що їх регламентують [212].

З урахуванням наведеного пропонуємо викласти абз. 2 ч. 1 ст. 41 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 51 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 р. № 120 у такій редакції:

«Рішення у дисциплінарній справі має бути вмотивованим. Вид дисциплінарного стягнення визначається на основі принципу пропорційності, зокрема враховуються характер та обставини вчинення дисциплінарного проступку, його наслідки, ступінь та форма вини, дані, що характеризують особу адвоката, інші обставини, що впливають на можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності».

До обставин, що пом'якшують дисциплінарну відповідальність адвоката пропонуємо віднести: притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності вперше; визнання своєї провини; добровільне відшкодування завданої шкоди / усунення наслідків дисциплінарного проступку; бездоганну ділову репутацію; професійні заслуги; відсутність корисливих мотивів.

Обставинами, що обтяжують дисциплінарну відповідальність слід визнати: вчинення дисциплінарного проступку повторно; систематичність вчинення дисциплінарних проступків; триваючий характер порушення; сукупність двох або більше дисциплінарних проступків; корисливі мотиви; навмисність дії або бездіяльності.

Отже дисциплінарні проступки адвоката та стягнення за них мають диференціюватися в залежності від ступеня тяжкості:

– за незначний дисциплінарний проступок, який хоч і має ознаки порушення вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність / Правил адвокатської етики, але за своїм характером/наслідками є незначним,

одноразовим, не триваючим порушенням, що не спричиняє / не може спричинити значної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами, авторитету адвокатури в цілому – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді попередження;

– за дисциплінарний проступок середньої тяжкості – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року.

Під дисциплінарним проступком середньої тяжкості слід розуміти одноразове або систематичне порушення встановлених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог, заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката, що призвело чи може призвести до завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам одного або одразу декількох учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами.

– за грубий дисциплінарний проступок – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Під грубим дисциплінарним проступком адвоката пропонується розуміти – діяння адвоката, що призвело чи може призвести до завдання істотних негативних наслідків охоронюваним законом правам та інтересам одного або одразу декількох учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами та/або принижує авторитет адвокатури, адвокатську професію та статус адвоката, вчинене із порушенням одного чи декількох принципів здійснення адвокатської діяльності за обтяжуючих обставин.

Висновки до розділу 2

Дослідження підстав та порядку притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності уможливило отримати наступні висновки

1. Запропоновано під загальним об'єктом дисциплінарного проступку адвоката розуміти правовідносини, які становлять зміст професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, а також іншої соціально-публічної діяльності адвоката (зокрема громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет); родовим об'єктом – правовідносини, які формують зміст професійної дисципліни як сукупності професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед: клієнтами; судом та іншими державними органами; колегами та інститутом адвокатури в цілому; суспільством загалом; безпосереднім об'єктом – визначені законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики конкретні обов'язки адвоката, встановлені вимоги та заборони.

2. Зроблено висновок, що такі ознаки об'єктивної сторони як місце, спосіб, час, обставини вчинення дисциплінарного проступку адвоката слід віднести до факультативних ознак, а не до обов'язкових. Наприклад, для встановлення складу дисциплінарного проступку в трудовому праві час та місце вчинення діяння є обов'язковими ознаками об'єктивної сторони, оскільки відповідне діяння може вважатися порушенням трудової дисципліни лише за умови вчинення його на робочому місці у робочий час. Що стосується дисциплінарного проступку адвоката, дії адвоката мають відповідати вимогам його професійного статусу не тільки в межах здійснення професійної діяльності з надання правничої допомоги, а й в інших сферах суспільного життя, тобто час і місце вчинення дисциплінарного проступку адвоката не є кваліфікуючими ознаками.

3. Визначено, що час, а саме дата вчинення дисциплінарного проступку адвоката має значення: 1) для дотримання вимоги забезпечення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 35 Закону адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку; 2) при правовій оцінці вчиненого діяння за п.1 ч. 2 ст. 31 Закону – «повторне протягом року вчинення дисциплінарного проступку». Окрім того час вчинення дисциплінарного проступку (як певний часовий період або проміжок часу) має значення при обґрунтуванні обставин триваючого правопорушення (наприклад несплата щорічних внесків, невиконання обов'язку підвищення професійного рівня та кваліфікації).

4. Обґрунтовано, що такі ознаки об'єктивної сторони як місце, спосіб, час, обставини вчинення дисциплінарного проступку адвоката здебільшого не впливають на вирішення питання про наявність чи відсутність складу дисциплінарного проступку адвоката, але такі обставини мають бути враховані при прийнятті рішення у дисциплінарній справі і можуть виступати як обтяжуючі чи пом'якшуючі при визначенні дисциплінарного стягнення.

5. Встановлено, що згідно чинного законодавства обов'язковою ознакою об'єктивної сторони дисциплінарного проступку адвоката виступає лише протиправність. Аналіз Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», зокрема ст.ст. 31, 32, 34, 41 свідчить, що настання негативних наслідків не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони дисциплінарного проступку адвоката. Кваліфікуючою ознакою негативні наслідки виступають фактично лише з підстав позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, зокрема – *заподіяння* протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, *значної шкоди клієнту*, якщо така шкода встановлена судовим рішенням, що набрало законної сили; систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що *підриває авторитет адвокатури України*.

6. Акцентовано увагу на необхідності визначення однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката наявність негативних наслідків у широкому їх розумінні, що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та нехтування нормами права.

7. Виокремлено змістовні ознаки дисциплінарного проступку адвоката:

1) наявність спеціального суб'єкта – адвоката;

2) загальним об'єктом дисциплінарного проступку адвоката є правовідносини, які становлять зміст професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, а також іншої соціально-публічної діяльності адвоката (зокрема громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет);

3) протиправність як ознака дисциплінарного проступку адвоката, що є властивістю дії або бездіяльності адвоката, яка полягає у порушенні формально визначених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними органами, а також суспільством загалом;

4) наявність вини особи, яка вчинила дисциплінарний проступок, що здебільшого виражається у формі умислу або недбалості;

5) діяння призвело чи може призвести до настання негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому;

6) причинно-наслідковий зв'язок між протиправною дією (бездіяльністю) та заподіяними негативними наслідками.

8. На підставі проведеного аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак, визначено «дисциплінарний проступок адвоката» як винну, протиправну дію або бездіяльність адвоката під час здійснення ним професійної діяльності, а також іншої соціально-публічної діяльності (громадської, наукової,

публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет), що полягає у порушенні встановлених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними органами, а також суспільством загалом, що призвело чи може призвести до настання негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому, за яку законодавством передбачено дисциплінарну відповідальність.

9. Визначено, що з однієї сторони, через категорію «правосуб'єктність» розкривається якісна характеристика категорії «суб'єкт права», а з іншої сторони «правосуб'єктність», маючи потенційний характер, визначається сукупністю формально визначених нормами права якостей (властивостей) суб'єкта, наявність яких обумовлює його можливість бути суб'єктом права та водночас виступає передумовою його участі у конкретних правовідносинах, що свідчить про її нерозривний зв'язок із «суб'єктом права».

10. Наголошено, що адвокат відносно якого відкрито дисциплінарне провадження є насамперед адвокатом, отже правосуб'єктність такої особи, по-перше, є залежною від наявності статусу адвоката, набуття якого свідчить і про потенційну можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності в особливому порядку та з підстав, визначених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а по-друге, це дає підстави констатувати, що «правосуб'єктність адвоката відносно якого відкрито дисциплінарне провадження» не можна розглядати відокремлено від «правосуб'єктності адвоката», оскільки правосуб'єктність виникає у повному обсязі та характеризується нерозривним зв'язком із суб'єктом права.

11. Встановлено, що «правосуб'єктність адвоката» виступає головною якісною властивістю, яка визначає його можливість та здатність трансформуватися у суб'єкта дисциплінарних правовідносин, виступаючи однією з передумов їх виникнення. Адвокат відносно якого відкрито дисциплінарне провадження володіє повним обсягом правосуб'єктності до

порушення дисциплінарної справи, а реалізація відповідного обсягу «правосуб'єктності адвоката» в аспекті специфічних процедурних прав та обов'язків в межах дисциплінарного провадження відбувається лише за умови виникнення дисциплінарних правовідносин, що свідчить про необхідність розмежування категорій «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин».

12. Констатовано, що «суб'єктом права» виступає адвокат, який є носієм усієї сумарної множини суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, закріплених у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, в тому числі й специфічних процедурних прав та обов'язків адвоката в межах дисциплінарного провадження. Адвокат, як «суб'єкт права», є потенційним учасником дисциплінарних правовідносин. «Суб'єктом правовідносин», тобто фактичним учасником дисциплінарних правовідносин, є адвокат щодо якого порушено дисциплінарну справу. Отже «суб'єкт права» один і той же – адвокат, а тому саме «правосуб'єктність адвоката» є першоосною та передумовою, за якої адвокат стає «суб'єктом дисциплінарних правовідносин» зі специфічними процедурними правами та обов'язками.

13. Обґрунтовано, що окрім правосуб'єктності, іншими передумовами виникнення дисциплінарних правовідносин одночасно виступають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичний факт, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини – прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи. Отже зміст і обсяг «правосуб'єктності адвоката» залишається сталим, а от реалізація відповідного обсягу правосуб'єктності може залежати від різних факторів – фактичних обставин (юридичних фактів), правової волі адвоката як «суб'єкта права» тощо.

14. На підставі проведеного аналізу стадій дисциплінарного провадження стосовно адвоката обґрунтовано, що зміна обсягу правосуб'єктності адвоката в межах дисциплінарного провадження можлива лише на стадії прийняття рішення у дисциплінарній справі. А саме,

юридичним фактом, що є підставою настання правових наслідків у вигляді зміни обсягу правосуб'єктності адвоката може бути виключно рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення.

15. З урахуванням практики Європейського суду з прав людини обґрунтовано, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має ознаки «суду» у розумінні Європейської конвенції з прав людини та виступає квазісудовим органом, в основу діяльності якого закладені як принципи незалежності та безсторонності, так і принципи «справедливого судового розгляду».

16. Доведено, що розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката, як і вся процедура дисциплінарного провадження, мають відповідати міжнародним стандартам і принципам, закріпленим ст. 6 Європейської конвенції з прав людини з урахуванням усталених підходів Європейського суду з прав людини щодо розуміння компонентів концепції «справедливого судового розгляду», якими зокрема виступають змагальність, рівність сторін (в тому числі процесуальна та технічна), доступність правосуддя (в тому числі право на правничу допомогу), розумність строків, публічність та відкритість, належність та неупередженість процедури.

17. З'ясовано, що стадія розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката реалізується в організаційній формі засідання дисциплінарної палати КДКА. Тобто «розгляд дисциплінарної справи» і «засідання дисциплінарної палати» КДКА можна співвіднести як «зміст» і «форму». При цьому стадія розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката складається з окремих етапів – підготовки засідання дисциплінарної палати КДКА і безпосереднього розгляду дисциплінарної справи, які здійснюються шляхом вчинення послідовних процедурних дій. Отже стадія розгляду дисциплінарної справи стосовно адвоката є визначеною сукупністю

процедурних дій, які виступають її змістом, а засідання дисциплінарної палати КДКА – організаційною формою цієї стадії.

18. З метою забезпечення відповідності дисциплінарного провадження стосовно адвоката принципам і стандартам, проголошеним у Європейській конвенції з прав людини, запропоновано доповнити ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» пунктом такого змісту:

«У разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право заявити клопотання про відкладення розгляду дисциплінарної справи».

19. Акцентовано увагу, що належне повідомлення учасників про місце, день і час засідання є важливим процедурним аспектом, який забезпечує реалізацію «права на публічний розгляд справи», передбаченого п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Водночас у Положенні про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність та Регламенті кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону є певні розходження щодо визначення способів здійснення повідомлення учасників, що, з урахуванням вищенаведеного, потребує зведення до єдиного знаменника. Наголошено, що способи повідомлення, передбачені Положенням є більш конкретизованими.

20. Визначено, що цифровізаційні зміни щодо проведення засідань КДКА в дистанційному режимі онлайн, які були прийняті у березні 2022 року у зв'язку із повномасштабною агресією росії проти України, зокрема і з метою забезпечення кворуму для проведення засідань КДКА, сприяють забезпеченню права на участь у розгляді справи, значно спрощують організацію та проведення засідань дисциплінарної палати КДКА, зокрема і шляхом зменшення випадків відкладення чи перенесення розгляду справ, що в цілому покращує ефективність дисциплінарної процедури.

21. Наголошено, що однією з вимог змагальності процесу, як складової концепції «справедливого судового розгляду», є право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, яке фактично позбавляється сенсу у випадку відсутності можливості ознайомлення з матеріалами справи. Обґрунтовано, що з метою забезпечення реалізації принципу змагальності право на ознайомлення з матеріалами справи має бути передбачено як для адвоката, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, так і для особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката.

22. З метою забезпечення реалізації принципу змагальності запропоновано п. 2 ч. 2 ст. 40 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» викласти у такій редакції:

«Адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правничою допомогою адвоката, ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження та виготовляти копії документів цього провадження із застосуванням власних технічних засобів за винятком документів, що містять предмет адвокатської таємниці, конфіденційну або службову інформацію».

23. Визначено, що однією із характерних особливостей доказування в дисциплінарному провадженні стосовно адвоката є застосування і реалізація презумпції невинуватості, що на рівні актів органів адвокатського самоврядування – Ради адвокатів України, З'їзду адвокатів України є чітко визначеним питанням. Натомість практикою Великої Палати Верховного Суду щодо притягнення до дисциплінарної відповідальності представників інших правничих професій, зокрема суддів і прокурорів, сформовано правову позицію, відповідно до якої презумпція невинуватості за своїм характером і

сутністю належить до кримінально-правової процедури і не поширюється на дисциплінарне провадження.

24. Зроблено висновок, на сьогодні як законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, так і дисциплінарною практикою не встановлено стандарту доказування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката. Акцентовано увагу, що впровадження такого стандарту є важливим елементом засади змагальності як встановлений критерій достатності та достовірності доказів для прийняття рішення про те, що факт є встановленим та доведеним, а тягар доказування виконаним.

25. Запропоновано застосування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката по аналогії з Модельними правилами щодо дисциплінарної відповідальності юристів Американської асоціації адвокатів (American Bar Association, АВА) стандарту доказування «чіткі та переконливі докази» («clear and convincing evidence»), який є проміжним стандартом між найвищим стандартом «поза розумним сумнівом» та стандартом «баланс вірогідностей». Закріплення такого стандарту доказування у дисциплінарному провадженні адвоката дозволить убезпечити адвокатів від зловживань правом ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката недобросовісними скаржниками, певною мірою звузити та окреслити межі дискреційних повноважень дисциплінарних органів з метою уникнення зловживань, сформуванню визначеного рівня передбачуваності доказування.

26. Обґрунтовано, що існування такого виду дисциплінарного проступку адвоката як «порушення присяги адвоката України» без законодавчо закріпленого переліку діянь, які слід вважати порушенням присяги адвокатом, виступає фактично у якості універсальної підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності з огляду на таке: 1) зміст «присяги» в цілому поєднує правові, моральні та етичні зобов'язання та пов'язується з формальною процедурою, що має урочистий, символічний характер; 2) відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та

адвокатську діяльність» складення присяги адвоката є юридичним фактом, який безпосередньо пов'язаний із набуттям особою правового статусу адвоката, що відповідно тягне за собою наділення такої особи усім комплексом правових та морально-етичних зобов'язань адвоката, передбачених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність і Правилами адвокатської етики. А це означає, що фактично будь-яке порушення обов'язків адвоката охоплюється «порушенням присяги»;

3) оскільки змістом присяги адвоката охоплюються не тільки зобов'язання дотримуватися вимог та професійних обов'язків, передбачених Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», але й Правилами адвокатської етики, є підстави зробити висновок, що така підстава дисциплінарної відповідальності адвоката як «порушення присяги адвоката України» частково дублюється з іншими підставами, зокрема щодо позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю.

З урахуванням наведеного зроблено висновок, що «порушення присяги адвоката» не повинно розглядатися у якості самостійної підстави дисциплінарної відповідальності адвоката та потребує виключення із Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» з метою уникнення надмірної дискреції повноважень кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та дублювання з іншими підставами дисциплінарної відповідальності адвоката.

27. Проаналізовано основні види санкцій, якими найчастіше пропонується доповнити та розширити існуючу шкалу дисциплінарних стягнень адвокатів:

– наголошено, що практична доцільність розширення кола дисциплінарних стягнень адвоката за рахунок доповнення такими видами заходів дисциплінарного впливу як «догана», «заслуховування пояснень адвоката, що вчинив дисциплінарне правопорушення, на засіданні органів адвокатського самоврядування», «обговорення дисциплінарного проступку на адвокатському загалі» поряд із уже передбаченим законодавством

попередженням видається сумнівною, враховуючи те, що всі перелічені види заходів мають виключно морально-психологічний характер та по суті не мають жодного правообмежувального впливу на особу правопорушника, тобто за характером та змістом дублюють одне одного;

– раціональність доповнення наявної системи основних дисциплінарних стягнень такими додатковими заходами дисциплінарного впливу як «заборона роботи у керівних органах адвокатського самоврядування терміном від 1 до 3-х років» та «заборона навчання адвокатів-стажерів» видається безпідставною з огляду на норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, якими передбачено, що адвокат не може брати участь у роботі органів адвокатського самоврядування та бути керівником стажування у зв'язку із застосуванням до нього дисциплінарних стягнень у вигляді зупинення чи позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю. Тобто, виходячи з норм чинного законодавства, такі додаткові заходи дисциплінарного впливу можуть бути застосовані лише поряд із попередженням, як основним стягненням, у зв'язку з чим виникає правомірне питання про співрозмірність санкцій з характером вчиненого порушення, оскільки попередження має застосовуватися лише за незначні одноразові порушення;

– стосовно доповнення існуючого переліку дисциплінарних стягнень адвоката матеріальною компенсацією шкоди, заподіяної адвокатом внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків, на наше переконання, такі випадки виходять за межі дисциплінарного провадження та є сферою цивільно-правових відносин;

– фактично єдиним раціональним варіантом залишається доповнення системи дисциплінарних стягнень штрафом. Водночас у зв'язку із прийняттям 2 червня 2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого, зокрема,

Конституцію було доповнено статтею 131⁻², дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на сьогодні має досить таки істотні наслідки на матеріальне становище адвоката щодо якого його було застосовано. З огляду на наведене, вбачається, що штраф може бути визначено як основний вид дисциплінарного стягнення, доповнення кола дисциплінарних стягнень адвоката штрафом в якості додаткового дисциплінарного стягнення вбачається надмірним.

28. Визначено, що застосування принципу пропорційності під час обрання виду дисциплінарного стягнення з метою дотримання необхідного балансу між бажаною метою та засобами її досягнення передбачає не тільки диференційований набір дисциплінарних стягнень, але й застосування відповідного виду стягнення з урахуванням конкретних обставин справи та встановлених фактів.

29. Запропоновано до обставин, що пом'якшують дисциплінарну відповідальність адвоката віднести: притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності вперше; визнання своєї провини; добровільне відшкодування завданої шкоди / усунення наслідків дисциплінарного проступку; бездоганну ділову репутацію; професійні заслуги; відсутність корисливих мотивів.

До обставин, що обтяжують дисциплінарну відповідальність пропонується віднести: вчинення дисциплінарного проступку повторно; систематичність вчинення дисциплінарних проступків; триваючий характер порушення; сукупність двох або більше дисциплінарних проступків; корисливі мотиви; навмисність дії або бездіяльності.

30. Визначено, що дисциплінарні проступки адвоката та стягнення за них мають диференціюватися в залежності від ступеня тяжкості:

– за незначний дисциплінарний проступок, який хоч і має ознаки порушення вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність / Правил адвокатської етики, але за своїм характером/наслідками є незначним, одноразовим, не триваючим порушенням, що не спричиняє / не може

спричинити значної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами, авторитету адвокатури в цілому – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді попередження;

– за дисциплінарний проступок середньої тяжкості – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року або штраф.

Під дисциплінарним проступком середньої тяжкості слід розуміти одноразове або систематичне порушення встановлених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог, заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката, що призвело чи може призвести до завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам одного або одразу декількох учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами.

– за грубий дисциплінарний проступок – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Під грубим дисциплінарним проступком адвоката пропонується розуміти – діяння адвоката, що призвело чи може призвести до завдання істотних негативних наслідків охоронюваним законом правам та інтересам одного або одразу декількох учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами та/або принижує авторитет адвокатури, адвокатську професію та статус адвоката, вчинене із порушенням одного чи декількох принципів здійснення адвокатської діяльності за обтяжуючих обставин.

31. Запропоновано викласти абз. 2 ч. 1 ст. 41 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ст. 51 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 р. № 120 у такій редакції:

«Рішення у дисциплінарній справі має бути вмотивованим. Вид дисциплінарного стягнення визначається на основі принципу пропорційності, зокрема враховуються характер та обставини вчинення дисциплінарного проступку, його наслідки, ступінь та форма вини, дані, що характеризують особу адвоката, інші обставини, що впливають на можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності».

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО АДВОКАТА

3.1. Міжнародний досвід здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката та можливість його адаптації до національної правової системи

В даному підрозділі досліджено особливості дисциплінарних розслідувань відносно адвокатів в країнах Європи та світу з метою виокремлення їх позитивного досвіду, для подальшої його імплементації в законодавство України. Враховуючи високий ступінь суспільної, моральної та юридичної відповідальності, яку несе адвокат під час своєї діяльності, питання здійснення дисциплінарних проваджень відносно нього є важливою складовою в забезпеченні поваги до честі та гідності кожної людини. Країни Європейського союзу мають високий рівень розвитку юриспунденції, і являються взірцем для України в багатьох питаннях пов'язаних з дотриманням та захистом прав і свобод людини і громадянина на найвищому рівні, так, як їх законодавство створено у відповідності до високих стандартів Європейського союзу, закріплених в Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів від 24 листопада 2006 р.» [222]. Тому, в першу чергу, логічним і доцільним є вивчення досвіду дисциплінарної відповідальності адвокатів країн Європейського союзу.

Досвід Польщі, як найближчої до нас країни – партнера, що є його частиною, становить інтерес, тому що вона пройшла шлях від політичної та економічної стагнації до однієї з найбільш швидкозростаючих та стабільних економік Європи. Принципи та засади дисциплінарних розслідувань відносно

адвокатів регулюється розділом 8 «Закону Польщі про Адвокатуру» [143]. Перелік дисциплінарних стягнень, доступних для використання в рамках дисциплінарного провадження відносно адвоката зазначено в пункті 1 статті 81 цього закону а саме: «1) попередження; 2) догана; 3) грошове стягнення; 4) відсторонення від професійної діяльності на строк від трьох місяців до п'яти років; 5) виключення з колегії адвокатів» [143]. Данні стягнення ми можемо класифікувати як основні заходи дисциплінарного впливу, так, як в статтях 2, 3, 3а, 4, 5, 6 викладено вичерпний перелік супутніх обмежень, що накладаються на адвоката, в залежності від стягнення, яке він отримав, так як супутні заходи впливу працюють в парі з конкретними основними дисциплінарними стягненнями. Задля більш глибокого розуміння розглянемо окремо всі вищеперераховані статті. В пункті 2 статті 81 даного закону йдеться про те, «що одночасно з дисциплінарним стягненням в вигляді догани або штрафу, може бути накладено додаткову заборону здійснення патронату на строк від одного до п'яти років» [143]. Патронат – це діяльність адвоката спрямована на забезпечення доступу до правосуддя для не захищених верств населення, шляхом надання безоплатної правової допомоги. Для самого адвоката така діяльність може бути як безоплатною, так і такою, що оплачується за зниженим розміром, за рахунок державного бюджету. Хоча оплата за такий тип послуг є меншою, або її взагалі немає, але не дивлячись на це, адвокат може отримати таким шляхом багато знайомств з новими потенційними клієнтами, що дає можливість ефективно формувати клієнтську базу. Тому покарання в вигляді тимчасового обмеження такої можливості є вагомим для правника, і негативно впливає на його кар'єру загалом. В пункті 3 вищевказаної статті йдеться, про те, що «крім покарання у вигляді відсторонення від професійної діяльності, призначається додаткове покарання: заборона на здійснення патронату на строк від двох до десяти років» [143]. Обмеження можливості здійснення патронату до 10 років, є важким ударом по кар'єрі і фінансовому становищу адвоката, так як він фактично позбавляється одного з основних джерел

формування клієнтської бази, на достатньо довгий проміжок часу. Пункт 3 а статті 81 вищезазначеного закону дає змогу уповноваженим на те особам використати додатковий інструмент впливу на адвоката, який по своїй суті дисциплінарним стягненням не являється, але є мірою впливу у вигляді зобов'язання адвоката «принести вибачення потерпілій стороні. Вирішуючи питання про накладення цього обов'язку, дисциплінарний суд визначає спосіб його виконання, що відповідає обставинам справи» [143]. Згідно норм пункту 3а може бути відновлена ділова репутація потерпілого, наприклад шляхом принесення публічного вибачення йому адвокатом, в зв'язку з попереднім вчиненням правником проступку, що мав наслідком приниження честі та гідності, або псування ділової репутації потерпілого. В пункт 4 вищевказаної статті сказано, що: «Догана та грошове стягнення тягнуть за собою втрату пасивних прав обрання до складу органу адвокатського об'єднання строком на три роки з дня, коли вирок набирає законної сили» [143]. В пункті 5 наголошується увага на тому, що: «покарання у вигляді відсторонення від професійної діяльності тягне за собою втрату пасивного та активного виборчого права до органу адвокатського об'єднання на період шести років з моменту набрання рішенням законної сили» [143]. Тобто адвокат фактично втрачає можливість приймати участь в виборчих процедурах в рамках адвокатського самоврядування. В пункті 6 сказано, що «дисциплінарний суд може прийняти рішення про оприлюднення змісту судового рішення певним чином, якщо вважає це доречним за даних обставин справи, і якщо це не порушує інтереси потерпілої сторони» [143]. Даний підхід, а саме застосування додаткових заходів впливу разом з дисциплінарними стягненнями, надає можливість суб'єкту, уповноваженому на здійснення і прийняття рішення по дисциплінарному провадженню, підбирати відповідні методи впливу, в залежності від тяжкості та обставин вчиненого проступку. Проаналізуємо більш детально деякі додаткові інструменти впливу, що описані в статтях 2-6 Закону «Про адвокатуру Польщі», які можуть бути застосовані в парі з основними, на розсуд суб'єкту,

що уповноважений на здійснення дисциплінарного провадження, а саме : усне вибачення перед потерпілою стороною, оприлюднення змісту судового рішення по дисциплінарній справі [143]. Цікавою особливістю даної норми є те, що процесуально процедуру принесення вибачень дисциплінарний суд має право прописувати окремо, для кожного випадку, що дає змогу в повній мірі ліквідувати всі репутаційні та психологічні наслідки, понесені потерпілою стороною. Оприлюднення змісту судового рішення по дисциплінарній справі є мірою впливу, що формує ділову репутацію адвоката. Можливість її застосування несе в собі як превентивний характер, так і є своєрідним стримуючим фактором, адже в разі її застосування адвокат несе великі репутаційні втрати, які можуть спричинити зменшення кількості клієнтів, а як наслідок і доходу, що не є бажаним для будь якого представника даної професії. Іншою особливістю додаткових заходів впливу на адвокатів в Польщі є те, що вони накладаються на терміни, що вимірюється роками, і для правника існує ризик, що в разі їх найсуворішого застосування, може бути знищено його кар'єру, що свідчить про жорсткий, підхід держави й адвокатського самоврядування, до питання дотримання дисципліни і законності адвокатами в ході їх професіональної діяльності. Вірогідніше за все, додаткові заходи впливу створені в законодавстві Польщі з метою забезпечення принципу справедливості, співмірності покарання вчиненому проступку. Система дисциплінарних стягнень Польщі, які можуть бути використані в рамках дисциплінарних проваджень відносно адвокатів, базується на принципах пропорційності, справедливості та співмірності, так як в порівняння з українським своїм аналогом, вона має набагато більше методів впливу, які в свою чергу є суворішими і тягнуть за собою більш довготривалі та серйозні наслідки.

Особливості сукупного покарання за вчинення адвокатом декількох дисциплінарних проступків, описано в статті 84 «Закону про адвокатуру Польщі» [143]. «Ст.84. 1: В разі покарання за кілька дисциплінарних провин, дисциплінарний суд призначає покарання за кожен провину окремо, а потім

призначає сумарне покарання. 2. При визначенні сумарного покарання застосовуються наступні принципи: 1) в разі призначення покарання у вигляді попередження і догани вибирається сумарне покарання у вигляді догани; 2) покарання у вигляді попередження і догани не підлягають об'єднанню з покаранням у вигляді грошового стягнення (штрафу); 3) при покараннях в вигляді грошового стягнення (штрафу) сумарне покарання не може перевищувати суми тих покарань і не може бути нижчим від найвищого з тих штрафів; 4) покарання у вигляді призупинення професійної діяльності не підлягає поєднанню з покараннями у вигляді попередження, догани і грошового стягнення (штрафу); 5) при призначенні декількох покарань різних видів і покарання у вигляді виключення з адвокатури, пріоритет надається сумарному покаранню у вигляді виключення з адвокатури (колегії адвокатів), а у випадку одночасного призначення грошових стягнень (штрафів) покарання, то воно призначається на засадах, зазначених в пункті 3» [143]. З аналізу даної правової норми зрозуміло, що не всі дисциплінарні стягнення можна об'єднувати між собою, і що розподіл здійснюється переважно враховуючи рівень їх тяжкості, тобто в разі призначення сумарного покарання за вчинення кількох проступків, як правило, пріоритет віддається найбільш суворому з можливих. Подібна норма відсутня в українському законодавстві. На нашу думку, імплементація принципу сумарного покарання за дисциплінарний проступок адвоката в законодавство України впорядкувала та спростила б процедуру дисциплінарного провадження, і наблизила б його до Європейських стандартів. Також доцільно розширити систему дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані відносно адвоката в Україні, шляхом доповнення статті 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» стягненнями у вигляді штрафу та догани, за прикладом польського законодавства. Така зміна стала б ще одним кроком, що наблизив процедуру дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні до Європейських стандартів, і до того ж наявність в законодавстві більшої кількості стягнень

різного ступеню впливу, слугувало б інструментом досягнення принципів справедливості та співмірності покарання проступку в ході дисциплінарного розслідування. Іншою інновацією, яку було б правильно запровадити, згідно з нашою точкою зору, в разі, якщо в діях адвоката вбачається негативна тенденція у вигляді систематичності вчинення проступків, можливість протидіяти їй окремою правовою нормою, згідно якої в разі притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності 3 і більше разів на протязі одного календарного року, його діяльність мусить автоматично бути призупинена на строк від 3 місяців до 1 року, також на нього покладається обов'язок пройти курси підвищення кваліфікації та адвокатської етики. Такий інструмент впливу на правника потрібний для створення виховного впливу на нього, в зв'язку саме з систематичним вчиненням проступків та задля його негайного припинення і запобігання повторенню подібного в майбутньому. Рухаючись далі в вивченні польського законодавства про дисциплінарну відповідальність адвокатів варто виділити можливість відсторонювати адвоката від займаної посади на період проведення відносно нього дисциплінарного провадження. Такий підхід дає змогу позбавити правника можливості впливати на хід дисциплінарного провадження за допомогою наявних в нього юридичних механізмів. В ході дослідження ми також звернули увагу на можливість покладення зобов'язання на адвоката, щодо принесення вибачення потерпілому, в тому числі й публічних, в разі доведення його вини. Важливим є, те що процесуальні умови такого вибачення, визначаються дисциплінарним судом кожний раз окремо, в залежності від обставин проступку. Наприклад, в разі публічного приниження честі та гідність потерпілого, суб'єктом, що здійснює провадження може бути прийняте рішення про публічне принесення вибачень адвокатом, задля відновлення зіпсованої репутації.

Підсумовуючи дослідження польської системи дисциплінарної відповідальності адвокатів, було виокремлено механізми дисциплінарного впливу, що є необхідними для імплементації в українське законодавство.

Наприклад такі, як сумарне покарання, впровадження нових, додаткових дисциплінарних стягнень, тощо. Результатом дослідження дисциплінарної відповідальності адвокатів Польщі є пропозиції, щодо запозичення певних інструментів дисциплінарного впливу з польського законодавства та впровадження їх в законодавство України, для його наближення до Європейських стандартів, що також відображають Європейські цінності.

Наступним предметом дослідження є Великобританія, країна з добре розвиненою юриспруденцією, багатою історією, яка здійснила неоціненний вклад в право Європейського союзу, і в світову правову систему загалом, а також має в своїй основі спадщину римського права, Магна карту, згідно якої громадяни Англії отримали рівний доступ до системи правосуддя незалежно від соціального статусу та рівня майнового благополуччя, систему принципів об'єднання права (Common Law), що по суті стала системою прецедентного права, та багато іншого. Саме тому ми вважаємо, що доцільно дослідити сутність дисциплінарного провадження відносно адвоката в рамках правової системи Великої Британії. Дисциплінарна відповідальність адвокатів в Англії та Уельсі регламентується розділом «44 Д Закону про Адвокатуру Об'єднаного Королівства Великої Британії від 1974 року» [261], а в процесуальному сенсі дисциплінарне провадження регулюється «правилами дисциплінарної процедури SRA 2010» [262], що набули чинності 1 червня 2010 року. Органом уповноваженим на проведення дисциплінарних розслідувань в зв'язку з порушення принципів або Кодексу поведінки АКО в об'єднаному королівстві є Адвокатський контролюючий орган, а в більш серйозних випадках Дисциплінарний трибунал адвокатів, наприклад коли вчинено декілька проступків, або вони нанесли суттєву шкоду інтересам клієнта, або суспільству загалом [262]. «Принципи АКО полягають у наступному: 1) підтримувати верховенство права та належне відправлення правосуддя; 2) діяти добросовісно не допускати, щоб ваша незалежність була скомпрометована; 3) діяти в найкращих інтересах кожного клієнта; 4) забезпечувати належний рівень обслуговування клієнтів; 5) поводитися

так, щоб підтримувати довіру суспільства до вас і до надання юридичних послуг; 6) виконувати свої юридичні та регуляторні зобов'язання, а також відкрито, своєчасно та у співпраці з регуляторними органами та омбудсменами вести бізнес або виконувати свою роль у бізнесі ефективно та відповідно до принципів належного управління та надійних принципів управління фінансами та ризиками; 7) вести бізнес або виконувати свою роль у бізнесі таким чином, щоб заохочувати рівність можливостей та повагу до різноманітності; 8) захищати гроші та активи клієнтів. Кодекс поведінки визначає як «результати», так і «орієнтовну поведінку». Результати є обов'язковими для виконання, наприклад, укласти з клієнтами лише ті угоди про гонорари, які є законними і відповідають потребам та інтересам клієнта. Орієнтовні моделі поведінки визначають поведінку, яка відповідає принципам, і вказують на те, що може розглядатися як те, що їм суперечить. Однак вони не є вичерпним переліком» [242]. Найпоширенішими варіантами рішень, що можуть бути прийняті АКО в рамках дисциплінарного провадження є : «1) рішення у справі; 2) рекомендаційний лист; 3) висновок і попередження; 4) догана; 5) фінансовий штраф; 6) передача справи на розгляд ДТА (що є рішенням про притягнення до відповідальності в Трибуналі, а не остаточним результатом у справі). Але цей перелік не є вичерпний, і можуть бути застосовані інші заходи дисциплінарного впливу в залежності від обставин проступку» [262]. «Санкції, які може накласти АКО, у порядку зростання серйозності, є наступними: 1) Рішення по справі: коли немає питання професійної поведінки або немає доказів неправомірної поведінки, 2) Лист-порада: лист надсилається, коли мало місце (або могло мати місце) незначне або технічне порушення. Порушення, як правило, мало незначний вплив з дуже низькою ймовірністю повторення, 3) Попередження: часто використовується для значних, але одноразових порушень, 4) Письмова догана: це передбачена законом дисциплінарна санкція. АКО виносить догану регульованій особі, коли має місце значне порушення або серія інцидентів, які в сукупності є значними. 5) Фінансовий штраф:

Застосовується, коли неправомірна поведінка спричинила або могла спричинити значні наслідки. Особливо актуально, коли підконтрольна особа отримала певну вигоду, фінансову чи іншу, від неправомірної поведінки.

Передача на розгляд ДТА: У більш серйозних випадках, коли проступок спричинив або міг спричинити значні наслідки, АКО передаватиме справи на розгляд ДТА. ДТА має право вжити наступних заходів, якщо вважатиме за потрібне: 1) виключити адвоката зі списку (і вони можуть заборонити йому поновлення у списку, окрім як за рішенням самого Трибуналу); 2) відсторонення від практики на невизначений термін або на певний період; 3) видати наказ про умови практики – обмежити, що можете робити і в якій ролі можете виступати; 4) зобов'язати сплатити штраф, 5) відсторонення від надання правової допомоги у кримінальних справах назавжди або на певний період; 5) зобов'язати сплатити витрати або внесок на покриття витрат, пов'язаних з розглядом справи в Трибуналі. Найпоширенішим результатом слухання ДТА є виключення з реєстру, потім штраф, потім відсторонення на певний строк» [242]. Розмір штрафу, що може бути застосований відносно правника по верхній межі становить до 25 000 фунтів стерлінгів, що є значною сумою і негативно може вплинути на діяльність адвоката, створивши йому довготривалі фінансові труднощі [262]. Суворість даного заходу необхідна для справедливого покарання осіб, діяльність яких спричинила значну шкоду інтересам клієнта або держави. «Допускається також встановлення умов подальшої адвокатської діяльності після завершення дисциплінарного провадження, які можуть замінити відсторонення або набрати чинності після закінчення періоду відсторонення. Ці умови можуть: – обмежувати обсяг практики адвоката протягом певного часу настільки, наскільки дисциплінарний трибунал вважатиме за доцільне; – встановлювати для адвоката (його працівників) пройти курс підвищення кваліфікації за програмою, затвердженою дисциплінарним трибуналом; – передбачати інші обов'язки та обмеження, які дисциплінарний трибунал вважатиме за необхідне покласти на адвоката для захисту публічного

порядку та недопущення повторення поведінки, яка порушує стандарти поведінки адвоката» [258]. З вищевикладеного вбачається, що дисциплінарна відповідальність адвоката в Англії та Уельсі є розгалуженою за ступенем серйозності і по типу суб'єктів, що здійснюють дисциплінарне провадження. Процесуальні особливості дисциплінарного провадження викладено докладно та прозоро, про що свідчить вичерпний перелік пом'якшуючих і обтяжуючих проступок умов, що робить процес дисциплінарного провадження конкретними та зрозумілими, унеможлиблює подвійне трактування законодавчих норм. Перелік умов, що пом'якшують покарання, викладений на сайті АКО та є наступним : «1) Поведінка особи, що підлягає регулюванню, не мала негативних наслідків - вона не спричинила матеріальних страждань, незручностей чи збитків або не вплинула на довіру громадськості до системи відправлення правосуддя 2) Особа своєчасно та щиро визнала, що було вчинено неправомірну поведінку 3) Особа негайно вибачилася 4) Будь-які гроші, використані неналежним чином, були або будуть повернуті, або порушення було виправлено в інший спосіб 5) Період, протягом якого мала місце неправомірна поведінка, був коротким, і її було припинено як найшвидше 6) Неправомірна поведінка більше не триває 7) Особа не була об'єктом попередніх регуляторних або дисциплінарних висновків і не є об'єктом триваючого розслідування або судового переслідування 8) Особа співпрацювала з АКО під час розслідування 9) Неправомірна поведінка не була навмисною 10) Поведінка не була свідомим нехтуванням професійними обов'язками 11) Недосвідченість особи 12) Загальна важливість або цінність транзакції або справи, в контексті якої відбулося порушення» [262].

Законодавство Великої Британії в сфері дисциплінарної відповідальності є логічно вибудованим, з поетапною, збалансованою процесуальною системою. Суб'єкти уповноважені на проведення дисциплінарного розслідування відносно адвоката мають достатню кількість повноважень, для того, щоб забезпечити об'єктивне розслідування і

встановлення істини по кожній окремій справі, та прийняття справедливого законного рішення по її суті, що на практиці забезпечується можливістю застосування відповідної кількості дисциплінарних стягнень, що розрізняються по рівню суворості впливу та тривалості дії, а також широкого спектру додаткових заходів впливу, що можуть бути застосовані як разом зі стягненням, так і навіть окремо, до прикладу після його відбуття. Основними принципами дисциплінарного провадження відносно адвокатів в Британії є: прозорість процедури розслідування, превентивні механізми, що унеможливають зловживання учасниками провадження, до прикладу пов'язаних з подвійним трактуванням певних норм законодавства, тощо. Вся ця сукупна упорядкованість дисциплінарної процедури відносно правників робить нормативно – правову базу Британії в даній сфері взірцем для інших країн. Ставлення держави і адвокатської спільноти об'єднаного королівства до високої юридичної і соціальної ролі адвоката у вигляді жорсткого, але справедливого контролю за дотриманням правниками норм чинного законодавства, є необхідним і таким, що повністю відповідає запиту суспільства на неухильне дотримання дисципліни та законності учасниками судочинства в цілому. До того ж в такий спосіб створюється відповідна правова культура, що нерозривно пов'язана з культурою соціальної поведінки в цілому. Як наслідок, впорядкованість, логічність і справедливість норм законодавства Британії в даній сфері здійснює виховний вплив не тільки на правників, а на й на суспільство загалом, шляхом впровадження норм поведінки, що відповідають Конституції країни та громадській моралі. Виходячи з вивчення Британського досвіду можна дійти висновку, що вітчизняна система дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані відносно адвоката, мусить бути доповнена додатковими видами стягнень, за прикладом розвинених країн світу. Також процесуальна процедура розслідування потребує певних видозмін та доопрацювань, для забезпечення всіх необхідних умов для безальтернативного встановлення істини по кожній окремій справі, обрання справедливого, спів мірного

діяння покарання, в разі необхідності. До того ж, ми є прибічниками інтеграції в українське законодавство можливості застосування додаткових обмежувальних заходів, що по своїй суті не є дисциплінарними стягненнями, але застосовуються у вигляді заходів дисциплінарного впливу, одночасно зі стягненнями.

Наступним кроком в дослідженні світового досвіду в області дисциплінарної відповідальності адвокатів є аналіз правових норм даної сфери законодавства Німеччини, що є однією з провідних Європейських країн, яка за короткий час вибудувала потужну економічну та правову системи в Європі, не дивлячись на поразку в другій світовій війні та її наслідки. Німецьке право славиться своєю логічністю, науковою обґрунтованістю, високим рівнем захисту свобод громадян, міцними конституційними засадами. Наявність досвіду швидкого становлення, розквіту та повоєнного відновлення, привертають нашу увагу до законодавства саме цієї країни. Дисциплінарна відповідальність правників в Німеччині є суворою, вимоги суспільства і керівництва країни до адвокатів полягають в практично бездоганній поведінці останніх, враховуючи їх важливу роль в судочинстві, а як наслідок і в соціумі. Згідно німецьких поглядів адвокат має уособлювати в собі всі найвищі соціальні цінності і практично не має права на помилку, так , як відповідальність за проступки настає серйозна і може мати довготривалі негативні наслідки для кар'єри. «Питання притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності у Німеччині врегульовано Федеральним положенням про адвокатуру, яке прийняте Бундестагом. В цьому нормативному акті детально прописані основні обов'язки адвокатів: 1) збереження адвокатської таємниці; 2) заборона представництва інтересів клієнтів, що є протилежними; 3) відповідальне поводження з грошовими коштами третіх осіб; 4) обов'язок підвищувати кваліфікацію та інші. Крім того, професійні обов'язки адвокатів визначені також в положенні про адвокатів та положенні про спеціалізацію в адвокатурі, які прийняті статутним зборами. Серед таких обов'язків є

наступні: знайомитися з матеріалами справи, носити відповідний одяг, укладати угоди. Цікаво, що однією з основних вимог до адвоката у Німеччині є гідна поведінка під час виконання ним своїх професійних обов'язків і поза професійної діяльності, подібні норми містять і Правила адвокатської етики в Україні. Слід відмітити суворість дисциплінарних стягнень для адвокатів у Німеччині – зокрема, адвокат, що допускає, будучи в мантиї, різкі політичні висловлювання, може бути позбавлений ліцензії. «Порушенням професійної етики буде визнано негідну поведінку в громадському місці, якщо адвокат при цьому привселюдно оголошує про свій статус» [81]. В такий спосіб забезпечується принцип політичної нейтральності адвоката під час виконання ним службових повноважень, а також неухильне слідування нормам етичної поведінки та людської моралі. Подібна суворість обґрунтована особливим відповідальним становищем адвоката в судочинстві. Також таким чином правники Німеччини наставляються на бездоганне дотримання дисципліни і законності в ході їх діяльності, відчуття особливої важливої соціальної та юридичної місії, що на них покладена державою. «У Німеччині адвокати за непрофесійну поведінку можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності, а розглядом питань порушення професійної етики займаються адвокатські суди. Адвокатські суди складаються з голови суду і декількох членів, які призначаються Управлінням юстиції федеральної землі терміном на 5 років» [81]. В Німеччині, на відміну від України дисциплінарне провадження здійснюється адвокатськими судами, які формуються управлінням юстиції, таким чином країна зберігає за собою, вплив на адвокатів, та контроль за їх діяльністю. В Україні ж законодавчо зроблено акцент на забезпеченні принципу незалежності адвокатури, так, як розслідуванням дисциплінарних проваджень займається дисциплінарна комісія адвокатів. Такий підхід має як свої плюси так і мінуси. Плюсом є повне самозабезпечення та контроль за діяльністю адвокатів, сепарація і захищеність від впливу органів державної влади, що по суті є основою для забезпечення принципу справедливого судочинства, а мінусом є можливості

вирішувати всі питання виключно всередині адвокатської спільноти, що має певні ризики зловживань, не притягнень до юридичної відповідальності правників, тощо. «Аналізуючи підстави дисциплінарної відповідальності адвоката у Німеччині слід відмітити, що до накладення дисциплінарної відповідальності може привести негативна оцінка діяльності колеги. Покарання може наступити і за виконання професійних зобов'язань в неповному обсязі. Крім того, адвокати Німеччини, як і в Україні, мають певні правила щодо рекламування своєї діяльності, і за їх порушення також може бути накладене дисциплінарне стягнення. Підставами дисциплінарної відповідальності адвоката у Німеччині є такі дії: порушення і використання чужих таємниць; перешкоджання покаранню; взаємовиключне правове представництво, коли адвокат представляє в суді інтереси спочатку однієї, а потім іншої сторони спору, або якщо консультує одночасно дві сторони; зловживання. Цікаво, що серйозним порушенням може бути визнано стягування завищеної плати адвокатом. В Німеччині є закон про оплату послуг адвоката по представництву в суді, де встановлені і конкретизовані тарифи. Вартість інших послуг адвоката прописується в договорі. Питання про те, наскільки ціна була завищена, визначає суд. При цьому кримінальне покарання застосовується лише в екстрених випадках. Дисциплінарні стягнення, що можуть бути застосовані до адвоката у Німеччині, включають в себе попередження, догану, штраф (максимум 25 тис. євро), обмеження на певний термін (від 1 до 5 років) права адвоката представляти інтереси в певній галузі – ці заходи дисциплінарного впливу мають накладати суди. Найбільш суворою стягненням є позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю, тільки адвокатська палата має право накладати таке стягнення за серйозне правопорушення. Розглянувши досвід Німеччини у питанні дисциплінарної відповідальності адвоката, можна зробити висновок, що питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у цій країні здебільшого приймають адвокатські суди, а найбільш суворе стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю приймає

палата адвокатів, що діє в окрузі, в якому працює цей адвокат» [81]. Контроль держави за ціновою політикою адвокатури в Німеччині, саме в стосунку до представництва інтересів в суді забезпечує принцип загальнодоступності правової допомоги, і запобігає фінансову зловживанню з боку адвокатів, що є особливістю демократичного законодавства. Водночас з цим, ціни за інші послуги адвокат може окремо прописувати в договорі [81]. Іншою особливістю німецького законодавства в частині законодавчої бази щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів є можливість накладення на правника одночасно догани і штрафу, як сукупного покарання [81]. Такий захід передбачений для застосування у випадках, коли діями адвоката спричинено суттєву шкоду інтересам клієнта, або держави, спричинено інші серйозні негативні наслідки [81]. Очевидно, що дисциплінарні заходи такого рівня суворості застосовуються в виключних випадках, коли мало місце систематичне вчинення проступків адвокатом і нанесена істотна шкода охоронюваним законом правам і інтересам держави та громадян, але водночас саме існування такої норми в законодавстві Німеччини є важливим, в сенсі спів мірного покарання, як інструменту впливу, створеного окремо під певні проступки, що характеризуються особливим рівнем серйозності та наслідків. «Також привертає увагу детальне регулювання деяких матеріально-правових та процедурних аспектів застосування обмеження права на заняття адвокатською діяльністю. Йдеться про те, що законом передбачена можливість для адвоката, який підданий цьому стягненню, захищати інтереси своєї дружини/ чоловіка, співмешканки/-ця та своїх неповнолітніх дітей, якщо для цього не вимагається представництво через адвокатів. Також, встановлено, що адвокат, який навмисно порушує встановлену щодо нього заборону представництва, виключається із адвокатури, але у зв'язку із особливими обставинами суд у справах адвокатів може вважати достатнім застосування більш м'яких заходів (ст. 114а Федерального положення Німеччини про адвокатуру)» [219].

Можливість захищати інтереси рідних та близьких осіб,

попри заборону діяльності на певний період часу, є прогресивною і демократичною мірою, що відображає повагу держави до інституту родини, й спрямована на зміцнення родинних зв'язків, шляхом надання виключної можливості для взаємопідтримки і турботи людини-правника про членів її сім'ї. Водночас цей законодавчий інструмент допомагає адвокату попри будь-які нюанси зберегти вектор в родині, в повному обсязі виконати всі свої зобов'язання. Однозначно вищевикладений законодавчий підхід спрямований на зміцнення суспільства, шляхом зміцнення родини як його окремої незалежної одиниці, саме тому ми вважаємо, що його варто перейняти в Німецьких партнерів, так як такий законодавчий інструмент був би доречний в українських реаліях сьогодення. Іншим елементом, що привернув увагу, стала можливість одночасно застосувати відносно адвоката як штраф так і догану, за проступки що вирізняються виключним рівнем серйозності та наслідків, або набрали характер систематичності. Можливість такого подвійного покарання є відображення перфекційної німецької філософії організації суспільства з одного боку, а з іншого обумовлена необхідністю, спрямованою на збереження порядку та законності в країні. В разі наявності подібних норм в сфері дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні, вони вочевидь мали б як превентивну складову, так і стали б гарним інструментом дисциплінарного впливу на адвокатів, спрямованого на формування відповідної морально – етичної свідомості та само-сприйняття у правників. Впровадження подібних норм, це вибір шляху орієнтування правників на усвідомлення себе, як важливої складової правової системи країни, з вкрай відповідальною місією і становищем, направленістю яких є захист прав і свобод людини і громадянина, що своїм наслідком має значущий соціальний вплив в напрямку формування довіри серед населення до системи судочинства.

В рамках вивчення дисциплінарної відповідальності адвокатів в різних країнах світу, великий інтерес становить дослідження юридичних норм лідера демократичного світу – Сполучених Штатів Америки так, як їх

правова система характеризується високим рівнем довіри серед населення, орієнтуванням на прецедентне право, як наслідок постійним прийняттям змін та доповнень, а також здійсненням суттєвого впливу на світові стандарти судочинства. Враховуючи, що США налічують 50 штатів, і кожен з них має певні особливості в законодавстві, в даній роботі розглянуто систему дисциплінарної відповідальності адвокатів в штаті Нью – Йорк [263]. «Слід підкреслити, що адвокат, допущений до практики в конкретному штаті США, підлягає дисциплінарній відповідальності по правилам цього штату, незалежно від того, де відбувалась неправомірною поведінка адвоката [257, с. 199]. «Питання відповідальності адвокатів у США детально регламентовано у Типових правила застосування дисциплінарних стягнень відносно адвокатів, які були прийняті Палатою делегатів Американської асоціації юристів 8 серпня 1989 року» [263]. «Правилом 10 цього документу передбачені такі види санкцій: 1) позбавлення судом права на здійснення адвокатської практики; 2) тимчасове відсторонення з посади судом на відповідний встановлений період часу, що не перевищує трьох років; 3) встановлення судом випробувального строку, який не може перевищувати двох років, а також випробувальний термін, встановлений комітетом або радою за згодою відповідача (до двох років); 4) винесення догани судом чи комітетом. В цьому випадку оголошення догани здійснюється письмово і пред'являється особисто або вручається відповідачу через рекомендовану пошту. Крім того, інформація про таку догану має бути опублікована в офіційному звіті, а також у відомостях адвокатури штату та газеті, що випускається масовим тиражем у кожному районі, в якому адвокат містить юридичну контору для здійснення практичної діяльності; 5) догана, що виноситься комітетом, який займається дисциплінарними питаннями, за згодою відповідача та схвалення головою комітету із заслуховування спірних питань. Така догана також має бути оформлена письмово та пред'явлена відповідачу. Короткий звіт про порушення професійної етики, щодо яких винесена догана, може бути опублікований у виданні, що випускається

адвокатурою в освітніх цілях, при цьому особистість адвоката не вказується;

б) за рішенням суду чи комітету, на адвоката може бути накладено фінансове зобов'язання перед особами, що зазнали фінансових збитків, повернути весь обсяг або частину незаконно привласнених коштів адвокатом чи адвокатською конторою, а також відшкодувати майнову шкоду клієнтові;

7) за рішенням суду чи комітету на адвоката може бути покладено зобов'язання відшкодувати постраждалим від його дій особам, витрати на судочинство, включаючи вартість розслідувань, обслуговування процесу, відшкодування витрат на явку свідка, послуг судового секретаря, у будь-якому випадку, коли на адвоката накладено дисциплінарні санкції;

8) обмеження судом обсягу діяльності чи характеру майбутньої практичної діяльності відповідача» [82]. Дисциплінарна відповідальність адвокатів штату Нью-Йорку в порівнянні до особливостей даної сфери законодавства Німеччини та Британії, має п'ять аспектів, що відрізняються. До прикладу серед дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані відносно правників є два різних види догани, одна з яких накладається судом, а інша комітетом із спірних питань. В країнах Європи таких як Польща і Німеччина, такий поділ відсутній. Ще однією особливістю дисциплінарного впливу на адвокатів даного штату, є те, що під час публікації інформації про проступок правника в офіційних виданнях його особистість не розкривається, на відміну від польської системи дисциплінарної відповідальності адвокатів, що підкреслює відношення законодавця в Нью-Йорку до персональної репутації правників, що виражається в дотриманні її недоторканою. Ще одним принципом дисциплінарного провадження проти адвокатів Нью-Йорку, є наявність великої кількості механізмів спрямованих на накладення фінансових зобов'язань на адвоката, задля покриття як судових витрат, так відшкодування матеріального збитку нанесеного потерпілому, що є логічним і раціональним, з будь-якої точки, особливо враховуючи факт того, що судочинство в США справа досить дорога.

Загалом дисциплінарні стягнення, що застосовуються в штаті Нью-Йорк, є дещо м'якші, ніж до прикладу в Німеччині чи Польщі, але не дивлячись на це вони спів мірно відображають принципи справедливості, законності в рамках здійснення дисциплінарного провадження щодо адвокатів, та несуть в собі відображення правової філософії Нью-Йорку.

Дисциплінарна відповідальність адвокатів в Японії в загальному має багато спільного зі своїми Європейськими та американськими аналогами. Згідно японського законодавства дисциплінарним проступком є: «1) порушення адвокатом закону або статуту місцевої асоціації адвокатів або статуту Федерації; 2) поведінка, яка підриває авторитет або довіру громадян до асоціації адвокатів; 3) здійснення адвокатом неправомірних дій ганебного характеру, як в ході, так і за межами виконання професійних обов'язків [220, с. 21]. Будь-яка особа в Японії може подати скаргу на адвоката з проханням притягнути його до дисциплінарної відповідальності в місцеву асоціацію адвокатів, до якої належить цей адвокат. Комітет з виконання дисципліни, або дисциплінарний комітет асоціації, проводить розслідування за скаргою. Якщо комітет виявить підстави для позову, то приймається резолюція, що закликає до проведення формального розслідування справи комітетом дисциплінарних заходів. Асоціація адвокатів зобов'язана мати свій комітет дисциплінарних заходів з правами вести розслідування дисциплінарних проступків. Якщо дисциплінарний комітет визнає необхідним вжиття дисциплінарних заходів, то він приймає рішення, в якому прямо говориться про це, і асоціація адвокатів зобов'язана притягнути до дисциплінарної відповідальності відповідного адвоката» [188]. В чинному законодавстві Японії існують наступні різновиди дисциплінарних стягнень «: а) усунення від юридичної практики (втрата кваліфікації впродовж трьох років); б) виключення з членів асоціації (втрата статусу); в) усунення від юридичної практики на строк до двох років (не впливає на статус або кваліфікацію); д) догана (не впливає на статус і кваліфікацію)» [188, с. 312]. «Адвокати, що піддалися дисциплінарному покаранню, можуть подати у Федерацію заяву

про перегляд рішення асоціації адвокатів для його відміни. В цьому випадку дисциплінарний комітет Федерації проводить розгляд цієї заяви про перегляд. Відносно рішення Федерації, ґрунтованого на резолюції дисциплінарного комітету федеральної асоціації, адвокати можуть подати судовий позов для відміни такого рішення до Токійського Високого Суду. Якщо сторона, що подала скаргу на адвоката, не згодна з рішенням, прийнятим місцевою асоціацією адвокатів за скаргою, у тому числі з рішенням не накладати дисциплінарні санкції на адвоката, то вона може подати апеляцію у Федерацію. У разі, коли дисциплінарний комітет Федерації знаходить апеляційну скаргу обґрунтованою, Федерація передає дисциплінарну справу назад в асоціацію адвокатів. Асоціація адвокатів, що має комітет дисциплінарних заходів, проводить розслідування справи. Якщо комітет дисциплінарних заходів Федерації прийме рішення про накладення стягнення або більш суворого покарання, Федерація згодом накладає санкції на такого адвоката. У разі, коли Федерація вирішить відхилити апеляційну скаргу на підставі резолюції дисциплінарного комітету, заявник може звернутися в Раду з розгляду дисциплінарних питань. Якщо Рада прийме рішення про наявність підстав для дисциплінарного розслідування, то справа передається назад в комітет дисциплінарних заходів відповідної асоціації адвокатів. На обох рівнях (місцевому і федеральному) дисциплінарний комітет і комітет дисциплінарних заходів складаються із зовнішніх членів, до яких відносяться судді, прокурори, інші представники громадськості. Рада з розгляду дисциплінарних питань Федерації складається з осіб, що мають спеціальні знання (окрім діючих і колишніх суддів, прокурорів і адвокатів). Інформація про дисциплінарні санкції, які були застосовані до адвокатів місцевими асоціаціями адвокатів і Федерацією, публікується в журналі Федерації і офіційних бюлетенях» [220, с. 22]. З вищевикладеного можна зробити висновок, що дисциплінарна відповідальність адвокатів в Японії налічує меншу кількість стягнень та додаткових обмежень ніж в Британії, США, чи Польщі. Модель дисциплінарної відповідальності виглядає, дещо

спрощено у порівнянні з країнами Європи, що є закономірним, так, як менталітет, звички, культура та інші фактори що здійснюють вирішальний вплив на поведінку адвокатів в Японії і Європі суттєво відрізняються. Вищевикладені обставини знаходять своє логічне відображення в нормативно правовій базі, саме тому методи дисциплінарного впливу різняться, в першу чергу за рівнем суворості і можливих наслідків, котрі може понести правник за вчинення проступку.

Підсумовуючи проведені дослідження можна зробити висновок, що провідні країни Європи та світу мають значно ширший механізм дисциплінарного впливу на адвокатів порушників, ніж в Україні. Підтвердженням вищесказаного твердження може слугувати наявність більшої кількості дисциплінарних стягнень та додаткових обмежувальних заходів передбачених в законодавчих нормах країн Європи та Заходу, що можуть бути застосовані відносно адвоката, і які різняться за серйозністю впливу на порушника. Таким чином, ми прийшли до висновку, що українська нормативно – правова база, що регулює дисциплінарну відповідальність адвоката потребує змін та доповнень, задля впровадження інноваційних, загально визнаних і успішно функціонуючих методів дисциплінарного впливу, запозичення яких доцільно здійснити з правових систем розвинених країн Європи та світу. Задля розширення переліку заходів дисциплінарного впливу на правників-порушників законодавства, що могли би бути застосовані суб'єктом уповноваженим на здійснення дисциплінарного провадження відносно адвоката, слушним було б впровадження наступних змін: 1) за прикладом Польщі запровадити сумарне покарання за декілька проступків, в застосуванні надаючи перевагу більш суворому, з можливих стягненням; 2) підтримуючи точку зору Т. Б. Вільчик, ми вважаємо, що правильно буде до переліку дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані відносно адвоката, додати штраф, розмір якого мусить вар'юватися по нижній і верхній межі санкції в залежності від тяжкості проступку; 3) призупинення діяльності правника на строк від 3 місяців до 1

року, якщо він на протязі календарного року вчинив 3 і більше дисциплінарних проступків, також в обов'язковому порядку він мусить пройти курси з адвокатської етики та підвищення кваліфікації, програму яких затверджує дисциплінарна комісія в кожному випадку індивідуально;

4) відсторонення адвоката від виконання його службових обов'язків на строк проведення дисциплінарного розслідування

5) зобов'язання публічного вибачення перед потерпілим, є демократичною, прогресивною нормою, запозичення котрої наблизить законодавство України в цій сфері до Європейських стандартів;

6) можливість встановлювати певні, необхідні обмеження, на конкретний визначений період часу, після відбуття адвокатом дисциплінарного стягнення;

7) можливість одночасного накладення штрафу разом з доганою;

8) дозвіл на захист рідних і близьких, в суді, не зважаючи на діюче стягнення у вигляді відсторонення від адвокатської діяльності.

На нашу думку запровадження вищеперерахованих норм приблизить українське судочинство та нормативно правову базу в сфері дисциплінарної відповідальності адвокатів до Європейських і світових стандартів, надасть можливість встановлення об'єктивної істини по кожній окремій справі, шляхом проведення всеохоплюючого і повного дисциплінарного розслідування, і як наслідок визначення спів мірного проступку покарання.

3.2. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката

Незалежний інститут адвокатури є складовою будь-якого громадянського суспільства. Специфіка інституту адвокатури полягає в захисті двох абсолютно різних інтересів – приватного та публічного. Тобто діяльність органів адвокатури у сфері публічного права й загалом статус

адвокатури як інституції громадянського суспільства потребує адміністративного впливу в функціонуванні адвокатури [26, с. 205–207].

Адвокатська діяльність є невід’ємною складовою правової системи, яка забезпечує права та інтереси громадян та організацій, забезпечуючи їм доступ до судової системи та надаючи правовий захист. Адвокати є професіоналами, які мають дотримуватися високих етичних стандартів та діяти в інтересах своїх клієнтів, дотримуючись найвищих стандартів професійної поведінки. Адвокат – індивідуальна особа, яка здійснює професійну діяльність адвоката згідно з вимогами і порядком, визначеними Законом України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» [6, с. 576-578; 44].

Однак, як і в будь-якій іншій професійній групі, іноді в адвокатському корпусі можуть виникати ситуації, коли адвокати порушують професійні етичні стандарти та правила поведінки. У таких випадках виникає питання про те, яким чином повинні застосовуватися дисциплінарні стягнення до адвокатів та які види таких стягнень існують. Однією з ключових проблем є визначення конкретних порушень, за які можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення до адвокатів. Іншою проблемою є визначення оптимальних методів та процедур для розгляду справ щодо дисциплінарних порушень та встановлення відповідних стягнень [6, с. 576-578].

Основними недоліками нормативного регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів, на думку Д. Кухнюк, є: 1) невизначене коло осіб, які можуть звернутись із заявою (скаргою) на дії адвоката; 2) відсутність законодавчо визначених вимог до форми заяви (скарги), щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність адвоката; 3) вузький перелік дисциплінарних стягнень, який не дозволяє застосовувати принцип пропорційності при визначенні дисциплінарного стягнення; 4) відсутність визначення поняття дисциплінарного проступку; 5) наявність чисельних дублювань та повторів в переліку дисциплінарних проступків; 6) формулювання змісту

дисциплінарних проступків адвоката, які передбачають необмежену дискрецію дисциплінарних органів, зокрема, таких, як порушення присяги адвоката, (п. 1 ч. 2 ст. 32, п. 2 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»); 7) наявність оціночних суджень, таких, наприклад, як «порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України», як підстави для застосування найсуворішого дисциплінарного стягнення (п. 4 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»); 8) не врахування при обчисленні строку притягнення до дисциплінарної відповідальності моменту виявлення дисциплінарного проступку; 9) відсутність положення про врахування характеру проступку, його наслідків, особи адвоката, ступеню його вини, наявність непогашених дисциплінарних стягнень, інших обставин, що впливають на можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; 10) відсутність вимог до форми та змісту рішення в дисциплінарній справі; 11) наявність положення про те, що оскарження рішення в дисциплінарній справі не зупиняє його дії; 12) відсутність механізму погашення дисциплінарних стягнень; 13) відсутність у ВКДКА права офіційного тлумачення Правил адвокатської етики (надалі – «ПАЕ»); 14) закритість даних дисциплінарної практики від суспільства, зокрема, не оприлюднення рішень дисциплінарних органів у знеособленому вигляді [102, с. 303-307].

Л. Волкова вважає, що нагально потребує формалізації процедура притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів. Така процедура має бути прозорою, чіткою, зрозумілою та прогнозованою, з погляду стадій, етапів та окремих процедур діяльності дисциплінарного органу. Сукупно з удосконаленням процедури формування кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури це має призвести до самоочищення адвокатури від випадкових осіб із низькою правовою культурою, які порушують присягу адвоката та правила адвокатської етики [26, с. 205-207].

Як вважають деякі науковці практики, таким, що порушує права адвокатів, є інститут обов'язкового підвищення професійного рівня

адвокатів. Стаття 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказує, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень [26, с. 205-207; 144]. Для реалізації цього обов'язку Радою адвокатів України затверджено «Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України» від 14 лютого 2019 року № 20, який вказує, що підвищення свого професійного рівня (підвищення кваліфікації) є важливим професійним обов'язком адвокатів, дотримання якого має забезпечувати безперервне поглиблення, розширення й оновлення ними своїх професійних знань, умінь і навичок, здобуття нової спеціалізації або кваліфікації в певній галузі права чи сфері діяльності на основі раніше здобутої освіти і практичного досвіду, забезпечувати адвокатів достатньою інформацією про зміни в чинному законодавстві та практиці його тлумачення й застосування [134]. Оскільки підвищення професійного рівня є професійним обов'язком адвоката, то відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» його невиконання або неналежне виконання є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [11; 144]. Так, відповідно до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України Вищою школою адвокатури НААУ ведеться особиста картка обліку залікових балів адвоката. У разі відсутності необхідної кількості балів в заліковій картці обліку балів з підвищення кваліфікації адвоката Вища школа адвокатури зобов'язана проінформувати раду адвокатів регіону та відповідну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури регіону про порушення даного Порядку. В свою чергу у разі надходження скарги на такого адвоката у КДКА за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ, про вчинення інших порушень ці дані повинні бути враховані при розгляді дисциплінарної справи [26, с. 205-207; 134]. Тобто інститут обов'язкового підвищення професійного рівня адвокатів є таким, що порушує права адвокатів, є засобом можливого тиску та впливу на адвоката. І дійсно, адвокати мають підвищувати свій

професійний рівень, однак це має здійснюватися на засадах вільного вибору форми та часу навчання [26, с. 205-207].

ким чином, недотримання обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів є підставою для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката, що з одного боку гарантує професіоналізм інституту адвокатури, а з іншого є засобом тиску на адвокатів. Пропонуємо замість жорсткої санкції у вигляді повідомлення про порушення до КДКА за будь-яке невиконання (пункт 23 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63), запровадити диференційований підхід. В разі незначного відхилення – впровадити попередження від Вищої школи адвокатури НААУ, в разі більш суттєвого відхилення – впровадити повторне попередження та зобов'язання пройти додаткові курси підвищення кваліфікації, а в разі систематичного невиконання – використовувати відповідне повідомлення до КДКА. З цією метою, пропонуємо внести зміни до пункту 23 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63 та викласти його в такій редакції: «Звітним роком з підвищення кваліфікації адвокатів є календарний рік, з 01 січня по 31 грудня кожного року. Вищою школою адвокатури НААУ ведеться особиста картка обліку залікових балів адвоката. У разі, якщо адвокат не набрав необхідну кількість залікових балів протягом звітного року, але його відхилення становить не більше 20%, Вища школа адвокатури НААУ надсилає йому попередження, яке не є дисциплінарним стягненням. У разі, якщо відхилення адвоката від необхідної кількості залікових балів протягом звітного року становить більше 20%, але не більше 50%, Вища школа адвокатури НААУ надсилає йому повторне попередження та зобов'язує пройти додаткові курси підвищення кваліфікації протягом 6 місяців. Виконання адвокатом вимог проходження додаткових курсів вважається залагодженням порушення. У разі, якщо адвокат протягом двох звітних років поспіль не набирає необхідну кількість залікових балів, або не виконує вимоги проходження додаткових курсів, Вища школа адвокатури зобов'язана проінформувати раду адвокатів

регіону та відповідну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури регіону про порушення даного Порядку. В свою чергу у разі надходження скарги на такого адвоката у КДКА за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ, про вчинення інших порушень ці дані повинні бути враховані при розгляді дисциплінарної справи.»

Окрім того, з метою конкретизації підстав та процедур притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, на думку Д. Кухнюк, шляхом внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», слід: 1) визначити поняття дисциплінарного проступку адвоката; 2) усунути з переліку видів дисциплінарних проступків наявні дублювання та повтори; 3) відмовитись від такого дисциплінарного проступку, як порушення присяги адвоката України, як всеохоплюючої та надто широкої підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; 4) запровадити поняття істотного дисциплінарного проступку, як підстави для застосування дисциплінарного стягнення у виді позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю; 5) вилучити оціночні судження: «грубе одноразове», «систематичне порушення», «порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України», у визначенні підстав для застосування дисциплінарного стягнення; 6) при визначенні видів дисциплінарних проступків уникати розпливчатих формулювань, які можуть призводити до різного тлумачення, свавілля та потенційних зловживань з боку дисциплінарних органів; 7) переглянути перелік дисциплінарних проступків адвоката; 8) визначити коло осіб, які мають право звернутись із скаргою на дії адвоката або визначити вичерпний перелік звернень, які можуть бути підставою для порушення дисциплінарного провадження; 9) визначити вимоги до змісту заяви (скарги), яка може мати наслідком дисциплінарну відповідальність адвоката; 10) визначити вимоги до скарги на рішення дисциплінарної палати КДКА у дисциплінарній справі, що подається до ВКДКА; 11) визначити вимоги до змісту рішення КДКА в дисциплінарній справі; 12) розширити перелік дисциплінарних стягнень, для

забезпечення дотримання принципу пропорційності при обранні виду дисциплінарного стягнення; 13) передбачити, що дисциплінарне стягнення до адвоката застосовується протягом 3 років із дня вчинення проступку, але не пізніше одного року з дня його виявлення; 14) передбачити можливість спрощеного дисциплінарного провадження в справах про несплату щорічних внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування; 15) додати до переліку стадій дисциплінарного провадження стадій перегляду та виконання рішення в дисциплінарній справі; 16) передбачити наявність вини, як обов'язкової умови притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; 17) закріпити дію принципу презумпції невинуватості у вчиненні дисциплінарного проступку під час всього дисциплінарного провадження до вступу дисциплінарного стягнення в силу; 18) передбачити обставини, які виключають дисциплінарного провадження щодо адвоката та підстави повернення скарги без розгляду; 19) передбачити, що під час обрання виду дисциплінарного стягнення стосовно адвоката враховуються характер проступку, його наслідки, особа адвоката, ступінь його вини, наявність непогашених дисциплінарних стягнень, обставини, що впливають на можливість притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності; 20) передбачити, що оскарження рішення в дисциплінарній справі зупиняє його виконання; 21) передбачити механізм погашення дисциплінарного стягнення; 22) залишити єдиний підхід стосовно визначення КДКА, яка розглядатиме дисциплінарне провадження (за адресою основного робочого місця адвоката вказаного у ЄРАУ), незалежно від участі скажника або адвоката в органах адвокатського самоврядування; 23) наділити ВКДКА виключним правом тлумачення ПАЕ замість з'їзду адвокатів та Ради адвокатів України [102, с. 303-307].

Нині існує поширена практика, за якої адвокат переходить із регіону в регіон, тобто змінює своє робоче місце з метою обліку в іншій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури, яка не матиме інформації про попередню історію дисциплінарних проваджень стосовно нього, зокрема,

чи притягувався такий адвокат до дисциплінарної відповідальності. Таким чином, наразі відсутня єдина система моніторингу та зберігання інформації про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Зазначена інформація необхідна кваліфікаційно-дисциплінарним комісіям адвокатури та Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури для прийняття остаточного рішення у дисциплінарній справі про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення або про закриття дисциплінарної справи, відповідно до вимог статті 41 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Разом з цим наявні непоодинокі випадки, коли адвокати використовують перехід із одного регіону в інший з метою уникнення дисциплінарної відповідальності, а також з метою обрання іншої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, яка в подальшому буде здійснювати дисциплінарне провадження стосовно адвоката, не маючи даних про всі його попередні дисциплінарні стягнення [155].

Також поширеною є практика скерування Головою Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури заяв (скарг) про дисциплінарний проступок адвоката до КДКА іншого регіону відповідно до підпунктів 2.3.17 та 2.3.18 Регламенту ВКДКА, затвердженого рішенням Ради адвокатів України № 78 від 4-5 липня 2014 року, із змінами, та ст. 66 Правил адвокатської етики, затверджених 09 червня 2017 року Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 року, за якої кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури не мають повної інформації про попередню історію дисциплінарних проваджень стосовно адвоката та наявності у нього дисциплінарних стягнень [155].

Рада адвокатів України, з огляду на вище наведену практику, дійшла висновку про необхідність створення Реєстру дисциплінарних проваджень та розміщення його на офіційному вебсайті НААУ (п. 13 ч. 4 ст. 55 Закону) задля моніторингу, збирання, обліку та зберігання інформації про притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Окрім того, Рада

адвокатів України вирішила встановити та затвердити плату за внесення кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури регіонів відомостей до Реєстру дисциплінарних проваджень у розмірі одного прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день подання заяви (скарги) щодо поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність. Плата здійснюється особою, яка подає заяву (скаргу) щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, шляхом її перерахування двома платежами [155].

При цьому, в сучасних умовах процесуальні опоненти можуть використовувати механізми притягнення до дисциплінарної відповідальності та подачу безпідставних скарг на адвоката як спосіб впливу на захисника. Ці дії можуть створювати незручності для адвоката, але не можуть стати підставою для нівелювання норм Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Закон передбачає унормовану справедливую процедуру, яку адвокат може застосувати у випадку порушення своїх прав [65].

В подальшому функціонуванні Реєстру дисциплінарних проваджень слід здійснити інтеграцію з іншими системами, зокрема, пропонуємо з'єднати Реєстр дисциплінарних проваджень з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення.

Визначаючи інші шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката окремо слід звернутися до практики. Зокрема, на адресу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Вінницької області надійшла заява (скарга) судді Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області Особа_1 від 08 лютого 2023 року щодо неналежної поведінки адвоката Особа_2 по кримінальному провадженню №Інформація_3 за обвинуваченням Особа_5 у вчиненні злочину, відповідальність за який передбачена ч. 2 ст. 185 КК України. Листом за вих. № 66 від 23 лютого 2023 року за підписом

Голови Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Вінницької області Особа_6, заява (скарга) з додатками повернута Скаржнику (вх.№2439/23 від 02.03.2023). 07 березня 2023 року, не погоджуючись з діями Голови КДКА Вінницької області, Скаржник звернувся зі скаргою до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (вх. № 18659 від 15.03.2023). Листом за вих. №411 від 21 березня 2023 року Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури витребував у КДКА Вінницької області матеріали, що були взяті до уваги при розгляді зазначеної скарги та інформацію щодо дій, які були здійснені в межах розгляду зазначеної заяви. Листом за вих. № 106 від 31 березня 2023 року за підписом Голови КДКА Вінницької області ВКДКА повідомлено, що 23.02.2023 за вих. № 66 в порядку, передбаченому ст. 19 Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, затвердженого рішенням Ради адвокатів України від 30.08.2014 року № 120, скаргу повернуто заявнику Головою КДКА на підставі ст.ст. 14, 15 Положення. Вирішуючи скаргу судді Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області Особа_1 по суті, заслухавши доповідача, перевіривши доводи поданої скарги, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури прийшла до наступних висновків, зокрема, було встановлено, що підставою для подання скарги на адвоката Особа_2 стало його неприбуття в судові засідання по кримінальному провадженню, на думку судді, без поважних причин, що призвело до неодноразового перенесення розгляду справи. Суддя Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області Особа_1 у своїй заяві (скарзі) посилається на положення ст. 324 КПК України та вказує, що скарга ним подана в рамках кримінального провадження, що законодавство не вимагає постановлення судом, в даному випадку, мотивованого рішення (письмової ухвали). Статтею 324 КПК України передбачено право суду порушувати питання про відповідальність прокурора або адвоката, які не прибули, перед органами, що згідно із законом уповноважені притягати їх до

дисциплінарної відповідальності, однак не визначено вид та форму зазначеного реагування. Разом з цим, з системного тлумачення ст. 110 та 369 КПК України вбачається, що це відноситься до інших питань, які вирішує суд, та повинно бути викладено у формі ухвали. Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України не передбачено процесуальної форми реагування (порушення питання) судом у вигляді заяви чи скарги, натомість передбачено вирішення судом питань, окрім обвинувачення по суті, у формі ухвал, а отже в даному випадку, заяву (скаргу) судді слід розцінювати як таку, що подана не в рамках наданих повноважень процесуальним законодавством України, відповідно зазначена заява (скарга) не підпадає під звільнення від плати за внесення КДКА відомостей до Реєстру дисциплінарних проваджень. Суддя Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області Особа_1 при поданні скарги від 08.02.2023 року відносно адвоката Особа_2 не надав підтвердження того, що така скарга подається в рамках наданих повноважень процесуальним законодавством України (ухвалу, журнал судового засідання, в якому зафіксовано ухвалу, постановлену судом без виходу до нарадчої кімнати). Таким чином, Голова Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Вінницької області правомірно повернула матеріали скарги Скаржнику, роз'яснивши, що при поданні заяв (скарг) суддями не у рамках наданих їм повноважень процесуальним законодавством України, надається підтвердження здійснення плати за внесення даних до Реєстру дисциплінарних проваджень. На підставі викладеного, керуючись статтею 52 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури, вирішила скаргу судді Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області Особа_1 від 07.03.2023 року на дії Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Вінницької області при поверненні його скарги від 08.02.2023 року відносно адвоката Особа_2, – залишити без задоволення [181].

Таким чином, практика подання скарг на адвоката підтверджує надмірну завантаженість роботи Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, інколи з питань, які, хоч і відносяться до її повноважень, однак повторний розгляд вже усталеної практики формує надмірну завантаженість. Більша кількість адвокатів в Україні зумовлює виникнення більшої кількості скарг на їх діяльність, тому робота кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури теж є перенавантаженою. Відповідно, з метою зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури пропонуємо збільшити їх склад. З цією метою, пропонуємо внести наступні зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

– внести зміни до ч. 3 ст. 50 та викласти її в такій редакції: «3. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури діє у складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат. Кваліфікаційна палата утворюється у складі не більше одинадцяти членів, дисциплінарна - не більше сімнадцяти членів палати.»;

– внести зміни до ч. 2 ст. 52 та викласти її в такій редакції: «2. До складу Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входять тридцять два члени, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і чотири заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обирається членами комісії шляхом голосування зі складу членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.».

Окремо також слід вказати про строки здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката. Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат може бути притягнутий до

дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку [144].

Тобто, за законодавством України адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку, що зумовлено необхідністю додержання розумних строків розгляду справи. Разом із цим, практика роботи КДКА та ВКДКА свідчить про те, що адвокати, які вчинили дисциплінарний проступок, часто уникають відповідальності через вплив строку. Це, у свою чергу, характеризує наявність вад у встановленій процедурі на різних стадіях провадження. Перший етап проведення перевірки інформацій має бути свого роду процесуальним фільтром, що відсіюватиме безпідставні скарги. Призначений член дисциплінарної палати для перевірки відомостей може попросити у адвоката пояснень, зробити запити та отримувати додаткову інформацію. За підсумками чого робить у довідці власний висновок про наявність або відсутність ознак дисциплінарного проступку. Результати такої попередньої перевірки, передаються на розгляд дисциплінарній палаті, яка ухвалює рішення про порушення справи або відмовляє у цьому. У разі порушення настає основна у питанні дисциплінарної відповідальності адвоката стадія – розгляд справи. Вона передбачає, що дисциплінарна палата має знову зібратися і заслухати повідомлення про результати від члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку, пояснення самого адвоката, особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність, та пояснення інших заінтересованих осіб [24, с. 175].

Справді, деякі дисциплінарні проступки можуть мати складний характер, потребувати ретельного вивчення та аналізу значного обсягу документів, доказів, свідчень. В деяких справах лише залучення експертів, проведення додаткових досліджень, перевірок може потребувати більше часу, ніж рік. Збільшення строку дисциплінарного провадження дозволить більш ґрунтовно дослідити всі обставини справи, забезпечити всебічне та неупереджене розслідування, та мінімізує ризики необґрунтованого

притягнення адвоката до відповідальності або закриття справи без встановлення усіх фактів.

При впровадженні таких змін, важливо дотримуватися загальних принципів судочинства, адже під час дисциплінарного провадження адвокат фактично виступає як особа, якій гарантуються основні права людини під час здійснення певного виду судочинства (в даному випадку, за своєю природою, дисциплінарне провадження є як спеціальний вид судочинства). Питання забезпечення прав і свобод людини та громадянина на сьогодні є одним із пріоритетних завдань внутрішньої та зовнішньої політики усіх держав світової спільноти. Саме стан справ у цій сфері є тим критерієм, за яким оцінюється рівень демократичного розвитку будь-якої держави і суспільства в цілому. Важливим надбанням загальноєвропейської правової системи захисту прав людини стало створення і функціонування Європейського Суду з прав людини. Виходячи з конструкції ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, виділяються такі елементи права на справедливий суд: право на розгляд справи; на справедливість судового розгляду; на публічність розгляду справ та проголошення рішення; на розумний строк розгляду справи; на розгляд справи судом, встановленим законом; на незалежність і безсторонність суду; на презумпцію невинуватості; на обґрунтованість судових рішень; на допит свідків в кримінальному провадженні; на юридичну допомогу в кримінальному провадженні [90; 225, с. 69-70].

Згідно з Кодексу адміністративного судочинства України, розумний строк – найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах [86]. Вчені-адміністративісти, зокрема М. Сорока, вважає, що розумний строк – найкоротший строк розгляду і вирішення адміністративної справи, достатній для надання своєчасного судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах, перебіг якого розпочинається з

дня відкриття провадження у справі, а закінчується набранням законної сили остаточним рішенням суду, а у процесі перебігу якого відсутній хоча б один з наступних фактів: нерегулярне призначення судових засідань, зволікання із початком судового розгляду, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів [194, с. 967].

На наш погляд, найбільш важливо є те, щоб дисциплінарне провадження було справедливим та ефективним, що потребує ретельного балансування двох основних принципів – принципу законності – дисциплінарне провадження має ґрунтуватися на чітких та зрозумілих правилах, які відповідають принципам верховенства права, та принципу розумності строків – дисциплінарне провадження не повинне затягуватися безпідставно, адже це може негативно вплинути на всі сторони. При цьому, деякі проступки адвокатів можуть потребувати ретельного вивчення значного обсягу документів, доказів, свідчень, що може зайняти більше року. Тому, збільшення строку дисциплінарного провадження дозволить більш ґрунтовно дослідити всі обставини справи, забезпечити відповідно принцип законності.

Отже, з метою збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів необхідно внести зміни Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно пропонуємо внести зміни до ч. 2 ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та викласти її в такій редакції: «2. Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом двох років із дня вчинення дисциплінарного проступку, але не пізніше одного року з дня його виявлення.». Також необхідно доповнити ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» частиною 3 та викласти її в такій редакції: «3. У разі, якщо для розслідування дисциплінарного проступку необхідний додатковий час, строк дисциплінарного провадження, зазначений

у частині другій цієї статті, може бути продовжений на шість місяців за рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, в якому зареєстровано дисциплінарну справу.».

Усе вищевикладене дозволяє сформувати наступні шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката:

– недотримання обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів є підставою для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката, що з одного боку гарантує професіоналізм інституту адвокатури, а з іншого є засобом тиску на адвокатів. Пропонуємо замість жорсткої санкції у вигляді повідомлення про порушення до КДКА за будь-яке невиконання (пункт 23 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63), запровадити диференційований підхід. В разі незначного відхилення – впровадити попередження від Вищої школи адвокатури НААУ, в разі більш суттєвого відхилення – впровадити повторне попередження та зобов'язання пройти додаткові курси підвищення кваліфікації, а в разі систематичного невиконання – використовувати відповідне повідомлення до КДКА. З цією метою, пропонуємо внести зміни до пункту 23 Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63 та викласти його в такій редакції: «Звітним роком з підвищення кваліфікації адвокатів є календарний рік, з 01 січня по 31 грудня кожного року. Вищою школою адвокатури НААУ ведеться особиста картка обліку залікових балів адвоката. У разі, якщо адвокат не набрав необхідну кількість залікових балів протягом звітного року, але його відхилення становить не більше 20%, Вища школа адвокатури НААУ надсилає йому попередження, яке не є дисциплінарним стягненням. У разі, якщо відхилення адвоката від необхідної кількості залікових балів протягом звітного року становить більше 20%, але не більше 50%, Вища школа адвокатури НААУ надсилає йому повторне попередження та зобов'язує пройти додаткові курси підвищення кваліфікації протягом 6 місяців. Виконання адвокатом вимог проходження додаткових курсів

вважається залагодженням порушення. У разі, якщо адвокат протягом двох звітних років поспіль не набирає необхідну кількість залікових балів, або не виконує вимоги проходження додаткових курсів, Вища школа адвокатури зобов'язана проінформувати раду адвокатів регіону та відповідну кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури регіону про порушення даного Порядку. В свою чергу у разі надходження скарги на такого адвоката у КДКА за адресою робочого місця адвоката, зазначеною в ЄРАУ, про вчинення інших порушень ці дані повинні бути враховані при розгляді дисциплінарної справи.»;

– подальшому функціонуванні Реєстру дисциплінарних проваджень слід здійснити інтеграцію з іншими системами, зокрема, пропонуємо з'єднати Реєстр дисциплінарних проваджень з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення;

– практика подання скарг на адвоката підтверджує надмірну завантаженість роботи Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, інколи з питань, які, хоч і відносяться до її повноважень, однак повторний розгляд вже усталеної практики формує надмірну завантаженість. Більша кількість адвокатів в Україні зумовлює виникнення більшої кількості скарг на їх діяльність, тому робота кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури теж є перенавантаженою. Відповідно, з метою зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури пропонуємо збільшити їх склад. З цією метою, пропонуємо внести наступні зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: – внести зміни до ч. 3 ст. 50 та викласти її в такій редакції: «3. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури діє у складі кваліфікаційної та дисциплінарної палат. Кваліфікаційна палата утворюється у складі не більше одинадцяти членів, дисциплінарна – не більше сімнадцяти членів палати.»; – внести зміни до ч. 2 ст. 52 та викласти її в такій редакції: «2. До складу

Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури входять тридцять два члени, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: по одному представнику від кожного регіону, які обираються конференцією адвокатів регіону, голова і чотири заступники голови, які обираються шляхом голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури обирається членами комісії шляхом голосування зі складу членів Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури.»;

– деякі дисциплінарні проступки можуть мати складний характер, потребувати ретельного вивчення та аналізу значного обсягу документів, доказів, свідчень. В деяких справах лише залучення експертів, проведення додаткових досліджень, перевірок може потребувати більше часу, ніж рік. Збільшення строку дисциплінарного провадження дозволить більш ґрунтовно дослідити всі обставини справи, забезпечити всебічне та неупереджене розслідування, та мінімізує ризики необґрунтованого притягнення адвоката до відповідальності або закриття справи без встановлення усіх фактів. Найбільш важливо є те, щоб дисциплінарне провадження було справедливим та ефективним, що потребує ретельного балансування двох основних принципів – принципу законності – дисциплінарне провадження має ґрунтуватися на чітких та зрозумілих правилах, які відповідають принципам верховенства права, та принципу розумності строків – дисциплінарне провадження не повинне затягуватися безпідставно, адже це може негативно вплинути на всі сторони. При цьому, деякі проступки адвокатів можуть потребувати ретельного вивчення значного обсягу документів, доказів, свідчень, що може зайняти більше року. Тому, збільшення строку дисциплінарного провадження дозволить більш ґрунтовно дослідити всі обставини справи, забезпечити відповідно принцип законності. З метою збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів необхідно внести зміни Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно пропонуємо внести зміни

до ч. 2 ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та викласти її в такій редакції: «2. Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом двох років із дня вчинення дисциплінарного проступку, але не пізніше одного року з дня його виявлення.». Також необхідно доповнити ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» частиною 3 та викласти її в такій редакції: «3. У разі, якщо для розслідування дисциплінарного проступку необхідний додатковий час, строк дисциплінарного провадження, зазначений у частині другій цієї статті, може бути продовжений на шість місяців за рішенням кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону, в якому зареєстровано дисциплінарну справу.».

Отже, вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката має бути спрямоване: на змінення обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів як підстави для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката; вдосконалення функціонування Реєстру дисциплінарних проваджень в напрямку інтеграції з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення; – зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури шляхом збільшення їх складу; – збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів з балансом дотримання принципу розумності строків.

Висновки до розділу 3

Опрацювання питання щодо визначення шляхів удосконалення правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката дало змогу запропонувати наступні висновки.

Доведено, що провідні країни Європи та світу мають значно ширший механізм дисциплінарного впливу на адвокатів порушників, ніж в Україні. Підтвердженням вищесказаного твердження може слугувати наявність більшої кількості дисциплінарних стягнень та додаткових обмежувальних заходів передбачених в законодавчих нормах країн Європи та Заходу, що можуть бути застосовані відносно адвоката, і які різняться за серйозністю впливу на порушника. Таким чином, ми прийшли до висновку, що українська нормативно – правова база, що регулює дисциплінарну відповідальність адвоката потребує змін та доповнень, задля впровадження інноваційних, загально визнаних і успішно функціонуючих методів дисциплінарного впливу, запозичення яких доцільно здійснити з правових систем розвинених країн Європи та світу. Задля розширення переліку заходів дисциплінарного впливу на правників-порушників законодавства, що могли би бути застосовані суб'єктом уповноваженим на здійснення дисциплінарного провадження відносно адвоката, слушним було б впровадження наступних змін: 1) за прикладом Польщі запровадити сумарне покарання за декілька проступків, в застосуванні надаючи перевагу більш суворому, з можливих стягнень; 2) підтримуючи точку зору Т. Б. Вільчик, ми вважаємо, що правильно буде до переліку дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані відносно адвоката, додати штраф, розмір якого мусить варіюватися по нижній і верхній межі санкції в залежності від тяжкості проступку; 3) призупинення діяльності правника на строк від 3 місяців до 1 року, якщо він на протязі календарного року вчинив 3 і більше дисциплінарних проступків, також в обов'язковому порядку він мусить пройти курси з адвокатської етики та підвищення кваліфікації, програму яких затверджує дисциплінарна комісія в кожному випадку індивідуально; 4) відсторонення адвоката від виконання його службових обов'язків на строк проведення дисциплінарного розслідування 5) зобов'язання публічного вибачення перед потерпілим, є демократичною, прогресивною нормою, запозичення котрої наблизить законодавство України в цій сфері до

Європейських стандартів; 6) можливість встановлювати певні, необхідні обмеження, на конкретний визначений період часу, після відбуття адвокатом дисциплінарного стягнення; 7) можливість одночасного накладення штрафу разом з доганою; 8) дозвіл на захист рідних і близьких, в суді, не зважаючи на діюче стягнення у вигляді відсторонення від адвокатської діяльності.

Вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката має бути спрямоване: на змінення обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів як підстави для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката; вдосконалення функціонування Реєстру дисциплінарних проваджень в напрямку інтеграції з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення; – зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури шляхом збільшення їх складу; – збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів з балансом дотримання принципу розумності строків.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації представлено сучасний підхід до вирішення наукової задачі щодо визначення поняття, особливостей та підстав притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, що представлені в теоретичних та практичних положеннях.

1. Визначено, що дисциплінарне провадження стосовно адвоката – це процес визначення порушень етичних та професійних стандартів адвоката, які можуть призвести до застосування дисциплінарних заходів або покарань, який здійснюється кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури з метою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. За своїм змістом дисциплінарне провадження стосовно адвоката є: – формою реалізації державної влади та саморегулювання адвокатури; – способом забезпечення дотримання адвокатами вимог законодавства, професійної етики та правил адвокатської діяльності; – формою захисту прав та інтересів громадян та юридичних осіб, які користуються правовою допомогою адвоката; – формою забезпечення незалежності адвокатури.

2. Наголошено, що правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката – це специфічна система правових норм, прецедентів та організаційних правил, що визначає підстави, порядок та умови порушення, розгляду та оскарження дисциплінарних справ стосовно адвокатів, та встановлює види дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до адвокатів, задля забезпечення законності, відповідальності та професійної етики в адвокатській діяльності. Правове регулювання дисциплінарного провадження стосовно адвоката захищає принципи адвокатури, дозволяє адвокатському самоврядуванню вживати заходів реагування на випадки недобросовісної поведінки адвокатів, сприяє підвищенню рівня професійної відповідальності адвокатів, забезпечує захист професійної честі та гідності адвокатів.

3. Визначено, що адміністративно-правовий статус кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури – це комплекс юридичних повноважень, гарантій, інструментарію та спеціальних властивостей, які сукупно формують правову основу для функціонування комісії в системі адвокатського самоврядування, визначаючи її роль у забезпеченні високих стандартів професійної етики та кваліфікації адвокатів, а також регулювання дисциплінарних питань з метою забезпечення надійності та довіри до адвокатської гільдії, законності та дисципліни в адвокатській діяльності, а також захисту прав та законних інтересів адвокатів.

4. Сформовано авторську інтерпретацію системи об'єктивних та суб'єктивних ознак дисциплінарного проступку адвоката, які є необхідними та достатніми для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності:

1) наявність спеціального суб'єкта – адвоката; 2) загальний об'єкт дисциплінарного проступку становлять правовідносини, які становлять зміст професійної діяльності адвоката щодо захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту, а також іншої соціально-публічної діяльності адвоката (зокрема громадської, наукової, публіцистичної діяльності, спілкування в мережі Інтернет); родовий об'єкт – правовідносини, які формують зміст професійної дисципліни як сукупності професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед: клієнтами; судом та іншими державними органами; колегами та інститутом адвокатури в цілому; суспільством загалом; безпосередній об'єкт – визначені законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики конкретні обов'язки адвоката, встановлені вимоги та заборони; 3) протиправність, як ознака дисциплінарного проступку адвоката, що є властивістю дії або бездіяльності адвоката, полягає у порушенні формально визначених законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог та заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката перед клієнтами, колегами та інститутом адвокатури в цілому, судом та іншими державними

органами, а також суспільством загалом; 4) наявність вини особи, яка вчинила дисциплінарний проступок, що виражається у формі умислу або недбалості; 5) діяння призвело чи може призвести до настання негативних наслідків для клієнта та/або інституту адвокатури в цілому; 6) причинно-наслідковий зв'язок між протиправною дією (бездіяльністю) та заподіяними негативними наслідками.

5. Доведено, що правосуб'єктність виступає головною якісною характеристикою, яка визначає можливість та здатність суб'єкта права трансформуватися у суб'єкта конкретних правовідносин, виступаючи однією з передумов їх виникнення. Адвокат, як «суб'єкт права» та потенційний учасник дисциплінарних правовідносин, є носієм усієї сумарної множини суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, закріплених у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, в тому числі й специфічних процедурних прав та обов'язків адвоката в межах дисциплінарного провадження. «Суб'єктом правовідносин», тобто фактичним учасником дисциплінарних правовідносин, є адвокат щодо якого порушено дисциплінарну справу. Тобто «суб'єкт права» один і той же – адвокат, а тому саме «правосуб'єктність адвоката» є першоосновою та передумовою, за якої адвокат стає «суб'єктом дисциплінарних правовідносин» зі специфічними процедурними правами та обов'язками. Встановлено, що окрім правосуб'єктності, іншими передумовами виникнення дисциплінарних правовідносин одночасно виступають норми Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та юридичний факт, за відсутності якого не виникли б дисциплінарні правовідносини – прийняття рішення про порушення дисциплінарної справи. Отже зміст і обсяг «правосуб'єктності адвоката» залишається сталим, а от реалізація відповідного обсягу правосуб'єктності може залежати від різних факторів – фактичних обставин (юридичних фактів), правової волі адвоката як «суб'єкта права» тощо.

На підставі аналізу стадій дисциплінарного провадження стосовно адвоката обґрунтовано, що зміна обсягу правосуб'єктності адвоката в межах

процедури дисциплінарного провадження можлива лише на стадії прийняття рішення у дисциплінарній справі. А саме, юридичним фактом, що є підставою настання правових наслідків у вигляді зміни обсягу правосуб'єктності адвоката може бути виключно рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарного проступку і застосування до нього дисциплінарного стягнення.

6.3 урахуванням практики Європейського суду з прав людини обґрунтовано, що кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури має ознаки «суду» у розумінні Європейської конвенції з прав людини та виступає квазісудовим органом, в основу діяльності якого закладені як принципи незалежності та безсторонності, так і принципи «справедливого судового розгляду». Доведено, що розгляд дисциплінарної справи стосовно адвоката, як і вся процедура дисциплінарного провадження, мають відповідати міжнародним стандартам і принципам, закріпленим ст. 6 Європейської конвенції з прав людини з урахуванням усталених підходів Європейського суду з прав людини щодо розуміння компонентів концепції «справедливого судового розгляду», якими зокрема виступають змагальність, рівність сторін (в тому числі процесуальна та технічна), доступність правосуддя (в тому числі право на правничу допомогу), розумність строків, публічність та відкритість, належність та неупередженість процедури.

З метою забезпечення відповідності дисциплінарного провадження стосовно адвоката принципам і стандартам, проголошеним у Європейській конвенції з прав людини, зокрема з метою забезпечення реалізації принципів рівності та змагальності, обґрунтовано та запропоновано:

– зміни та доповнення до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо законодавчого закріплення права на ознайомлення з матеріалами дисциплінарного провадження та можливості заявити клопотання про відкладення розгляду дисциплінарної справи у разі неможливості з поважних причин взяти участь у засіданні як для адвоката,

так і для особи, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката;

– застосування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката по аналогії з Модельними правилами щодо дисциплінарної відповідальності юристів Американської асоціації адвокатів (American Bar Association) стандарту доказування «чіткі та переконливі докази» («clear and convincing evidence»), який є проміжним стандартом між найвищим стандартом «поза розумним сумнівом» та стандартом «баланс вірогідностей», що дозволить убезпечити адвокатів від зловживань правом ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката недобросовісними скаржниками, певною мірою звузити та окреслити межі дискреційних повноважень дисциплінарних органів з метою уникнення зловживань, сформувані визначений рівень передбачуваності доказування.

7. Запропоновано дисциплінарні проступки адвоката та стягнення за них диференціювати в залежності від ступеня тяжкості:

– за незначний дисциплінарний проступок, який хоч і має ознаки порушення вимог законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність / Правил адвокатської етики, але за своїм характером/наслідками є незначним, одноразовим, не триваючим порушенням, що не спричиняє / не може спричинити значної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами, авторитету адвокатури в цілому – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді попередження;

– за дисциплінарний проступок середньої тяжкості – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року або штраф.

Під дисциплінарним проступком середньої тяжкості слід розуміти одноразове або систематичне порушення встановлених законодавством про

адвокатуру та адвокатську діяльність та/або Правилами адвокатської етики вимог, заборон, професійних та морально-етичних обов'язків адвоката, що призвело чи може призвести до завдання істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам одного або одразу декількох учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами.

– за грубий дисциплінарний проступок – має застосовуватися дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Під грубим дисциплінарним проступком адвоката пропонується розуміти – діяння адвоката, що призвело чи може призвести до завдання істотних негативних наслідків охоронюваним законом правам та інтересам одного або одразу декількох учасників відносин адвоката з клієнтом, судом та іншими учасниками судового провадження, іншими органами та особами та/або принижує авторитет адвокатури, адвокатську професію та статус адвоката, вчинене із порушенням одного чи декількох принципів здійснення адвокатської діяльності за обтяжуючих обставин.

8. Обґрунтовано, що провідні країни Європи та світу мають значно ширший механізм дисциплінарного впливу на адвокатів порушників, ніж в Україні. Підтвердженням вищесказаного твердження може слугувати наявність більшої кількості дисциплінарних стягнень та додаткових обмежувальних заходів передбачених в законодавчих нормах країн Європи та Заходу, що можуть бути застосовані відносно адвоката, і які різняться за серйозністю впливу на порушника. Таким чином, ми прийшли до висновку, що українська нормативно – правова база, що регулює дисциплінарну відповідальність адвоката потребує змін та доповнень, задля впровадження інноваційних, загально визнаних і успішно функціонуючих методів дисциплінарного впливу, запозичення яких доцільно здійснити з правових

систем розвинених країн Європи та світу. Задля розширення переліку заходів дисциплінарного впливу на правників-порушників законодавства, що могли би бути застосовані суб'єктом уповноваженим на здійснення дисциплінарного провадження відносно адвоката, слушним було б впровадження наступних змін: 1) за прикладом Польщі запровадити сумарне покарання за декілька проступків, в застосуванні надаючи перевагу більш суворому, з можливих стягнень; 2) до переліку дисциплінарних стягнень, що можуть бути застосовані відносно адвоката, додати штраф, розмір якого мусить варіюватися по нижній і верхній межі санкції в залежності від тяжкості проступку; 3) призупинення діяльності правника на строк від 3 місяців до 1 року, якщо він на протязі календарного року вчинив 3 і більше дисциплінарних проступків, також в обов'язковому порядку він мусить пройти курси з адвокатської етики та підвищення кваліфікації, програму яких затверджує дисциплінарна комісія в кожному випадку індивідуально; 4) відсторонення адвоката від виконання його службових обов'язків на строк проведення дисциплінарного розслідування 5) зобов'язання публічного вибачення перед потерпілим, є демократичною, прогресивною нормою, запозичення котрої наблизить законодавство України в цій сфері до Європейських стандартів; 6) можливість встановлювати певні, необхідні обмеження, на конкретний визначений період часу, після відбуття адвокатом дисциплінарного стягнення; 7) можливість одночасного накладення штрафу разом з доганою; 8) дозвіл на захист рідних і близьких, в суді, не зважаючи на діюче стягнення у вигляді відсторонення від адвокатської діяльності.

Наголошено, що запровадження вищеперерахованих норм приблизить українське судочинство та нормативно правову базу в сфері дисциплінарної відповідальності адвокатів до Європейських і світових стандартів, надасть можливість встановлення об'єктивної істини по кожній окремій справі, шляхом проведення всеохоплюючого і повного дисциплінарного розслідування, і як наслідок визначення спів мірного проступку покарання.

9. Доведено, що вдосконалення адміністративно-правового регулювання здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката має бути спрямоване: на змінення обов'язку підвищення професійного рівня адвокатів як підстави для здійснення дисциплінарного провадження стосовно адвоката; вдосконалення функціонування Реєстру дисциплінарних проваджень в напрямку інтеграції з Єдиним державним реєстром адвокатів для автоматичного оновлення інформації про дисциплінарні стягнення; – зменшення надмірної завантаженості роботи кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури та Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури шляхом збільшення їх складу; – збільшення строку притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів з балансом дотримання принципу розумності строків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративне право України: навчальний посібник / За заг. ред. Коломоець Т., Гулевської Г. Київ: Істина, 2007. 216 с.
2. Андрушко А. Основні проблеми загальної дисциплінарної відповідальності у трудовому праві. *Держава і право*. 2007. Вип. 37. С. 371–377.
3. Антонюк С. А. Правове регулювання дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні у контексті євроінтеграції. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія : Юридичні науки. 2019. № 3. С. 46-55.
4. Ануфрієв М., Бандурка О., Ярмиш О. Вищий заклад освіти МВС України: наук.-практ. посіб. Х.: Ун-т внутр. справ, 1999. 369 с.
5. Аракелян М. Р. Правозахисна діяльність адвокатури: теоретико-правовий ракурс : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 386 с.
6. Асадчев Ю. І. Види і порядок застосування дисциплінарних стягнень до адвоката. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 576-578.
7. Баймуратов М. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи: порівняльно-правовий аналіз конституцій та їхнє співвідношення з міжнародними стандартами. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2006. № 1. С. 89–93.
8. Бакаянова Н.М. Імплементация міжнародних принципів дисциплінарної процедури щодо адвокатів у законодавство України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. №1. С. 179–183.
URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2017/38.pdf
9. Бандурка О., Тищенко М. Адміністративний процес: підруч. Київ: Літера ЛТД, 2002. 228 с.

10. Беспалова О.І. Правоохоронна функція держави: від методології до практики // *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 24 лютого 2023 р.). Київ: Національний авіаційний університет, 2023. С. 312-313.
11. Беспалова, О. І. Забезпечення прав громадян як пріоритетний напрям діяльності органів поліції в Україні (на прикладі функціонування інформаційної підсистеми «CUSTODY RECORDS. *Право і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 29-37.
12. Берназюк Я. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі. 2019. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
13. Богуцький В., Мартиновський В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення: навч. посібн. Х.: ФІНН, 2009. 176 с.
14. Божков В. Види дисциплінарних стягнень адвокатів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Юриспруденція. 2016. № 23. С. 100–105.
15. Божков В. Підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: юриспруденція, 2016. № 22. С. 87–90.
16. Бородін І. Дисциплінарна відповідальність та дисциплінарне провадження. *Право України*. 2006. № 12. С. 93–97.
17. Варфоломеева Т., Гончаренко С. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адвокатуру». Київ : Юрінком Інтер, 2003. 432 с.
18. Васечко Л., Шевченко В. Спеціальна дисциплінарна відповідальність: особливості нормативного регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 135–138.
19. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 Т. Харків: Право. Т. 5. Адміністративне право / редкол. Битяк Ю.(голова) та ін.;

Національна академія правових наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2020. 960 с.

20. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка Ю.] К.: Юридична думка, 2007. 992 с.

21. Висновок щодо проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших пов'язаних законодавчих актів України. Підготовлений у рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» на основі аналізу експертів Ради Європи Ритіса Йокубаускаса і Вахе Григоряна. 21 грудня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/opinion-on-the-bar-ukr/16808f0e7c>

22. Вільчик Т. Дисциплінарна та цивільно-правова відповідальність адвокатів. *Інформація і право*. 2015. № 3(15). С. 115–122.

23. Владишевська В. В. Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури як суб'єкт доступу до професії адвоката. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика. 2019. № 3. С. 38-43.

24. Вовнюк В. Дисциплінарна відповідальність адвоката в Україні: переваги, недоліки та особливості процедури. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 170–176.

25. Волинка К. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: МАУП, 2003. 240 с.

26. Волкова Л. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів правосуддя в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НДІ публ. права. Київ, 2019. 259 с.

27. Волошина Л.О. *Дисциплінарне провадження щодо адвоката: загальна характеристика*. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Серія ПРАВО. Випуск 38. Том 2. С. 137-140.

28. Гвоздй В. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ: МАУП, 2020. 288 с.

29. Глушкова Д. В. До характеристики мети, завдань та функцій дисциплінарного провадження. *Юридична наука*. 2020. № 7 (109). С. 248-253. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/455/441>
30. Горбач М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; НДІ публ. права. Київ, 2017. 19 с.
31. Грек Т. Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види. *Адвокат*. 2010. № 10. С. 41-45.
32. Грищенко Р. До характеристики об'єктивної сторони дисциплінарного проступку. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 134–138.
33. Гуржій Т. О. Поняття та сутність принципів адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 79(2). С. 41-48.
34. Деліктологія: монографія. / під загальною редакцією І. М. Копотуна, С.В. Петкова, Р. Роліан. Куновице: Академія ГУСПОЛ : 2021, Т. 4. 264 с.
35. Демків Р. Я. Правове регулювання як юридичне явище: окремі аспекти розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 34(1). С. 19-23.
36. Джафарова М. Поняття і структура адміністративної процесуальної правосуб'єктності. *Вісник ХНУВС*. 2014. № 3 (66). С. 137–144.
37. Дисциплінарна відповідальність суддів: Лариса Рогач зауважила про необхідність удосконалення дисциплінарної процедури. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1296301/>
38. Догана: порядок накладення і зняття. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG130146>.
39. Донченко О., Грекул-Ковалик Т., Правосуб'єктність як формальна властивість суб'єкта права. *Юридичний вісник*. 2002. № 2. С. 131–138.

40. Доповідь «Професія адвоката». Робоча група «Професійні судові системи». Стратсбург, 2012. URL: https://crjm.org/wp-content/uploads/2014/04/CoE.profession.lawyer.ru_.may_.2012.pdf
41. Дрозд О. Ю. Зарубіжний досвід застосування медіації та інших альтернативних процедур вирішення спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 133-136. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/28.pdf
42. Дрозд О.Ю., Сорока Л.В. Публічне адміністрування, судова влада та громадянський контроль. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 75-77. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2023/15.pdf
43. Дроздов О. До питання про забезпечення ВКДКА незалежності та неупередженості КДКА під час здійснення дисциплінарного провадження. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*, 2016. № 4(22). С. 9–13. С. 10-12.
44. Дроздов О., Христова М., Вовнюк В. До питання про забезпечення ВКДКА незалежності та неупередженості КДКА під час здійснення дисциплінарного провадження. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2016. № 4(22). С. 9–13.
45. Єрмоленко-Князева Л. С. Взаємозв'язок дисциплінарної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2017. Вип. 26. С. 31-34.
46. Жигалкін І. Грубе порушення трудових обов'язків як оціночна категорія трудового права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 357–364.
47. Заборовський В. Дисциплінарна відповідальність адвоката: поняття та види. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 4. С. 92–95.
48. Заборовський В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 31(3). С. 115–118.

49. Заборовський В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. 577 с.

50. Заборовський В. Розгляд дисциплінарної справи як одна зі стадій дисциплінарного провадження відносно адвоката. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 351–354.

51. Заборовський В. Структура правового статусу адвоката: дослідження сутності елементів, які є передумовами його виникнення або ж є дотичними до нього. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 39(2). С. 110–115.

52. Заборовський В., Булеца С. Зупинення права на заняття адвокатською діяльністю як вид дисциплінарного стягнення відносно адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29(2). С. 213–216.

53. Заборовський В., Булеца С. Присяга адвоката та відповідальність за її порушення. Римське право як підґрунтя сучасного права Європи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27 травня 2016 р.); НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2016. С. 55–58.

54. Заборовський В.В. Деякі проблемні аспекти ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 28. Т. 2. С. 27-31.

55. Заборовський В.В. Перевірка відомостей про дисциплінарний проступок адвоката як початкова стадія дисциплінарного провадження щодо адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 173-178.

56. Заборовський В.В. Приводи для порушення дисциплінарного провадження відносно адвоката за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С. 352-356. URL:http://pap.in.ua/6_2014/109.pdf

57. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217А(III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

58. Загальна теорія держави і права: навч. посіб.; за ред. Копейчикова В. К: Юрінком Інтер, 1999. 320 с.

59. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. Харків: Право, 2009. 584 с.

60. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів; за ред. Цвіка М., Ткаченка В., Петришина О. Харків: Право, 2002. 432 с

61. Загальний кодекс правил адвокатів країн Європейського Співтовариства (Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text

62. Задоя І. Види дисциплінарних стягнень адвокатів: проблеми законодавчого регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9-2(2). С. 10–13.

63. Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні принципів рівності та змагальності в адміністративному процесі. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_.pdf.

64. Зубрицька О. Адміністративна дієздатність особи як індивідуального суб'єкта адміністративного права. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 3. С. 36–42.

65. Зубрицький О. Проблемні питання запровадження функціонування реєстру дисциплінарних проваджень щодо адвокатів. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.- практич. конф. (м. Одеса, 19 травня

2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. 828 с.

66. Зуєва А. І. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: правова природа та характерні ознаки. *Право та державне управління*. 2023. № 4. С. 66-70. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.9>.

67. Зуєва А. І. Деякі питання юридичної відповідальності адвоката: питання сьогодення. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 01 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 34-35.

68. Зуєва А. І. Дисциплінарна відповідальність адвоката як складова юридичної відповідальності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. № 5. С. 105-109. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.5.18>.

69. Зуєва А. І. Дисциплінарний проступок як підстава притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кропивницький, 10 листопада 2020 р.). Частина 1. Кропивницький, 2020. С. 122-12.

70. Зуєва А. І. Дисциплінарні стягнення щодо адвоката: питання сьогодення. *Наукові Записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 10. Спецвипуск. С. 252-258.

71. Зуєва А. І. Дослідження дисциплінарної відповідальності адвоката як складова юридичної відповідальності. Актуальні проблеми національного законодавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 15 квітня 2021 р.). Частина 1. Кропивницький, 2021. С. 61-64.

72. Зуєва А. І. Дослідження питання стадій дисциплінарного провадження стосовно адвоката: питання сьогодення. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного

стану: наук.-практич. конф. (Вінниця, 07 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 234-236.

73. Зуєва А. І. Теоретико-правова характеристика дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *KELM*. 2023. № 7 (59). С. 123-128. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.19>.

74. Зуєва А. І. Щодо питання про правосуб'єктність адвоката відносно якого порушено дисциплінарну справу. *Юридичний бюлетень*. 2023. № 31. С. 50-56. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.31.07>

75. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: дис. докт. юрид. наук. 12.00.10. Київ, 2017. 556 с.

76. Іншин М. Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.05. Харків, 2005. 452 с.

77. Калюта А.Б. Адміністративно-юрисдикційна діяльність митних органів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 198 с.

78. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: підручник. Київ: Кондор, 2005. 609 с.

79. Ківалов С., Біла А. Адміністративне право України: навч.-метод. посібн.: вид. 2-е перероб. і доп.. Одеса: Юрид. літ., 2002. 312 с.

80. Кікінчук В.Ю. Адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 205 с.

81. Кісліцина І. О. Особливості дисциплінарної відповідальності адвоката у Німеччині. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 листоп., 2020 р.) / редкол.: Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса : Фенікс, 2020. С. 629-631.

82. Кісліцина І. О. Особливості дисциплінарної відповідальності адвокатів у США. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали

XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.: Н.М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. С. 428-441.

83. Коваленко К. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права*. 2008. № 2. С. 231–236.

84. Коваленко Т. Дисциплінарна відповідальність адвокатів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2010. 243 с.

85. Коваленко Т. Дисциплінарна відповідальність адвокатів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2010. 20 с.

86. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.

87. Кодекс поведінки європейських адвокатів. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshidokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf)

88. Колеснік Т. Особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів. *Право і суспільство*. 2019. № 1. Ч. 2. С. 54–59.

89. Колпаков В., Кузьменко О. Адміністративне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

90. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

91. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

92. Косенко М. С. Особливості правового статусу голови та членів кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 120-128.

93. Костюк В. Проблеми визначення правосуб'єктності у загальній теорії права. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 14–19.

94. Котенко В. Забезпечення процесуальних прав і законних інтересів позивача та відповідача в адміністративному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 196 с.

95. Кравчук В. Конституційна правосуб'єктність суддів як основа їх конституційно-правового статусу: теоретико-правовий аналіз. Херсонський державний університет. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2013. Вип. 3. Т. 1. С. 61–65.

96. Крайз О. І. До проблеми визначення поняття та видів принципів правового регулювання праці адвокатів. *Юридична наука*. 2020. № 7(109). С. 280-286. DOI: <https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-109-7.36>

97. Крижановська В. А., Крижановський А. С. Правові засади дисциплінарного провадження в органах Національної поліції України. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua>

98. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

99. Кузьменко О. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2012. 207 с.

100. Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права :дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 404 с.

101. Куракін О. М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища. *Держава та регіони*. Сер. : Право. 2013. № 3. С. 10-15.

102. Кухнюк Д. В. Дисциплінарна відповідальність адвоката: проблеми та перспективи правового регулювання. *Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.) / редкол.:Н. М. Бакаянова (гол.) ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. С. 303-307.

103. Кухнюк Д., Шиленко Б. Дисциплінарна відповідальність за порушення адвокатської етики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2019. № 4 (111). С. 31–35.

104. Липка А. О. Відповідальність особистості у зарубіжному психологічному дискурсі. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. № 33. С. 226–232.

105. Ложкін Г., Лазорко О. Поняття відповідальності в історико-філософському та психологічному дискурсах. *Психологія і суспільство*. Тернопіль, 2003. №4 . С. 61–74.

106. Маляренко А. Дисциплінарне правопорушення судді: його юридичний склад. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 62–67.

107. Маляренко А. Про присягу судді та відповідальність за її порушення. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 2. С. 26–31.

108. Медведенко Н.В. Історичний огляд розвитку дисциплінарного провадження. «Thescientificheritage». 2017. № 9. С.74-80.

109. Медведенко Н.В. Правові та організаційні засади дисциплінарного провадження в органах Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2018. 256 с.

110. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

111. Мороцька Н. Про адвокатські внески та обов'язок адвокатів підвищувати свою кваліфікацію. Протокол: юридичний інформаційний веб-сайт. 2019. URL: https://protocol.ua/ua/pro_advokatski_vneski_ta_obov_yazok_a_dvokativ_pidvishchuvati_svoyu_kvalifikatsiyu/

112. Москвич Л., Подкопаєв С., Прилуцький С. Статус судді: питання теорії та практики: монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. 360 с.

113. Музичук О.М. Уточнення сутності категорії «правовий статус» суб'єкта адміністративно-правових відносин та його елементного складу. *Форум права*, 2008. № 1. С. 316-321.
114. Надьон В. Надання правової допомоги (загально-теоретичний аспект).
URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/266/7383/15355-1?inline=1>
115. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. К.: Каннон, 2001. 1104 с.
116. Николина К. Юридична процедура: поняття, ознаки, види, місце в системі правових категорій: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2011. 19 с.
117. Нікітченко В. В. Специфіка правого регулювання діяльності адвокатури в Україні. *Право і Безпека*. 2011. № 3. С. 100-105.
118. Овчаренко О., Ковальова Я. Дисциплінарна відповідальність адвоката: дискусійні аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2019. № 40. С. 168–172.
119. Овчаренко О., Соломко О. Аналіз практики притягнення приватних виконавців до дисциплінарної відповідальності. Проект ЄС «Право-Justice».
URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/603/619/67c/60361967c7197115524258.pdf>
120. Огляд виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини в групі справ «Олександр Волков проти України» протягом 2014-2020 рр. URL: <https://rm.coe.int/analysis-of-the-execution-volkov-group-cases-ukr/1680a06971%D1%94>
121. Окунев І. Проблема правосуб'єктності як складова теорії правового статусу суб'єкта права. *Держава і право*. 2007. Вип. 37. 748 с.

122. Основні принципи, що стосуються ролі юристів: прийнято Восьмим Конгресом ООН щодо попередження злочинності та поводження з правопорушниками; Гавана, 27 серпня – 7 вересня 1990 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/156416__156416

123. Пасальський М. Правовий статус і правосуб'єктність держави: дискусійні питання теорії і практики. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. № 1. С. 26–31.

124. Пасічник А. Щодо визначення поняття адміністративної деліктоздатності. *Юридична Україна*. 2009. № 11/12. С. 41–46.

125. Перунова О. М., Селезень С. В. Конспект лекцій. Харків : ХНАДУ, 2009. 150 с.

126. Пługатар Т. Деякі аспекти адміністративно-правового статусу прав та свобод громадян. *Вісник академії управління академії МВС*. 2010 № 2 (14). С. 100-108.

127. Подкопаєв С. Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації: Монографія. 2-е вид. випр. і доп. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. 192 с.

128. Подорожній А. Ю. Організаційно-правові засади притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2018. 20 с.

129. Політологічний енциклопедичний словник [2-ге вид., доп. і перероб.] / упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю. Шемшученка, В. Бабкіна, В. Горбатенка. К.: Генеза, 2004. 736 с.

130. Положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури: Затверджено Установчим з'їздом адвокатів України від 17.11.2012. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0004418-12#Text>

131. Положення про внески на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування (нова редакція): затверджено рішенням Ради адвокатів

України від 3 лютого 2017 року від № 4. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0004871-17#Text>

132. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю (нова редакція): затверджено Рішенням Ради адвокатів України від 1 червня 2018 року № 80. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0080871-18#Text>

133. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 30 серпня 2014 р. № 120. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14#Text>

134. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 03 липня 2021 року № 63. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2021. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>

135. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 25 квітня 2018 року у справі № 800/547/17 (П/9901/87/18). URL:
<https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73837584>

136. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 3 червня 2021 року у справі № № 11-396сап20. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/97566010>

137. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 8 квітня 2021 року у справі № 11-238сап20. URL:
<http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=96310157&red=100003b8ce6525b79a08fd7d3dcf9bf0cb6cc0&d=5>

138. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 9901/589/19 від 14 травня 2020 року. URL:
https://verdictum.ligazakon.net/document/89819790?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01

139. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 24 червня 2020 року у справі № 815/1830/18. URL:

140. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 4 вересня 2019 року у справі № 826/1520/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84040824>

141. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26 листопада 2020 року у справі № 818/1718/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93119334>

142. Правила адвокатської етики: затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року (зі змінами, затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17/conv#n666>

143. Про Адвокатуру Польщі : Закон від 26.05.1982. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19820160124/U/D19820124Lj.pdf>

144. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076-VI від 05.07.2012 року. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 27. ст. 282.

145. Про адвокатуру: Закон України від 19.12.1992 № 2887-XII // БД «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2887-12>

146. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.

147. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7-8. ст. 50.

148. Про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності суддів Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області Перекопського М. та Бабія С.: рішення Другої Дисциплінарної палати Вищої

ради правосуддя від 24 червня 2019 року № 1703/2дп/15-19. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/16078>

149. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. ст. 532.

150. Про затвердження роз'яснення щодо можливості притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності під час зупинення його права на заняття адвокатською діяльністю: Рішення Ради адвокатів України від 10 червня 2016 року № 126. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-06-10-r-shennya-rau-126_577cdd6a1a365.pdf

151. Про затвердження роз'яснення щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності: рішення Ради адвокатів України від 26 лютого 2016 року № 74. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2016-02-26-r-shennya-rau-74_56ebaf5d9f6da.pdf.

152. Про повноваження адвоката на період зупинення права на заняття адвокатською діяльністю: Рішення Ради адвокатів України від 14 лютого 2020 року № 14. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2020-02-14-r-shennya-rau-14_5e5d2852395d4.pdf

153. Про практику застосування кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю: затверджено рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісія адвокатури від 1 березня 2018 року. URL: <https://vkdka.org/12265-2/>

154. Про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Мороз Л., Бучик А., Рибачука А.: рішення Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради

правосуддя від 28 жовтня 2020 року від № 2963/3дп/15-20. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/4717>

155. Про Реєстр дисциплінарних проваджень: рішення Ради адвокатів України від 16-17.11.2022 № 144. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144871-22#Text>

156. Про розгляд питання щодо відкриття дисциплінарної справи стосовно судді Харківського районного суду Харківської області Юдіна Євгена Олександровича за зверненням Івченко А.: рішення Вищої кваліфікаційної комісією суддів України від 26 квітня 2016 року № 961/дп-16. URL: <https://www.vkksu.gov.ua/doc/pro-rozglyad-pytannya-shchodo-vidkryttya-dyscyplinarnoyi-spravy-stosovno-suddi-harkivskogo-3>

157. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. ст. 545.

158. Прокопенко В. Трудове право України: Підручник. Х.: Консум, 2000. 480 с.

159. Пундор Ю. Про визначення змісту категорії «правосуб'єктність» у теорії права та галузевих теоріях цивільного й господарського права (порівняльно-правовий аспект). *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 60–63.

160. Пушкарьова Н. Поняття та види спеціального адміністративно-правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. № 68. 2021. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.33>

161. Пшонка А. Дисциплінарна відповідальність прокурорів: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2006. 182 с.

162. Пшонка А. Теоретичні та прикладні проблеми дисциплінарної відповідальності прокурорів: моног. Х.: Право, 2007. 176 с.

163. Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону: затверджено Рішенням Ради адвокатів України від 16 лютого 2013 року № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0077418-13#Text>

164. Регламент кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури: затверджено рішенням Ради адвокатів України від 17 грудня 2013 року № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0077418-13#Text>

165. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів: ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf

166. Решота В. В. Організація адвокатського самоврядування в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 266-270.

167. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № Х-008/2023 від 27 жовтня 2023 року за скаргою на рішення дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Харківської області від 6 червня 2023 року про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на один рік. URL: <https://vkdka.org/rishennya-vkdka-h-008-2023-vid-27-10-2023-roku-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-harkivskoj-oblasti-vid-06-cheravnja-2023-roku-pro/>

168. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № ІІІ-015/2019 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури м. Києва № 106 від 25 січня 2019 року про притягнення його до дисциплінарної відповідальності та застосування до нього дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України. URL: <https://vkdka.org/rishennya-iii-0152019/>

169. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № І-019/2022 від 31 січня 2022 року за скаргою на рішення дисциплінарної

палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області № 211/2021 від 12 жовтня 2020 року про закриття дисциплінарної справи відносно адвоката. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-i-0192022-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-kijivskoj-oblasti-2112021-vid-12-10-2020-roku-pro-zakrittya-distsiplina/>

170. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № VI-024/2021 за скаргою на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури м. Києва у складі дисциплінарної палати № 440 від 28 січня 2021 року про відмову в порушенні дисциплінарної справи відносно адвоката. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-vi-0242021-za-skargoyu-na-rishennya-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-m-kijeva-u-skladi-distsiplinarnoji-palati-440-vid-28-01-2021-roku-pro-vidmovu-v-porushenni-dist/>

171. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № VI-022/2021 від 30 червня 2021 року за скаргою на рішення дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Київської області від 23 травня 2015 року про відмову в порушенні дисциплінарної справи відносно адвоката. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-vi-0222021-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-kijivskoj-oblasti-vid-23-09-2015-roku-pro-vidmovu-v-porushenni-distsiplin/>

172. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № VI-008/2016 від 10 червня 2016 року у справі за скаргою на дії кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області при розгляді скарги прокурорів відділу прокуратури Одеської області від 26 листопада 2015 року і від 22 січня 2016 року та на рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області від 26 січня 2016 року про порушення дисциплінарної справи стосовно адвоката. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-vi-0082016-u-spravi-za-skargoyu-na-diji-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-odeskoji-oblasti-pri-rozglyadi-skargi-prokuroriv-viddiluprokuraturi-odeskoji-oblasti-vid-26-1/>

173. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № II-016/2015 від 19 лютого 2015 року у справі за скаргою на рішення ДП КДКА Київської області від 25 вересня 2014 року про відмову в порушенні дисциплінарної справи відносно адвоката. URL: <https://vkdka.org/rishennya-ii-0162015-u-spravi-za-skargoyu-na-rishennya-dp-kdka-kijivskoj-oblasti-vid-25-09-2014-roku-pro-vidmovu-v-porushenni-distsiplinarnoj-spravi-vidnosno-advokata/>

174. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № VIII-006/2023 від 31 серпня 2023 року за скаргою на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Полтавської області у складі дисциплінарної палати від 25 травня 2023 року про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на три місяці. URL: <https://vkdka.org/rishennya-vkdka-viii-006-2023-vid-31-08-2023-roku-za-skargoyu-na-rishennya-kvalifikatsijno-distsiplinarnoj-komisiji-advokaturi-poltavskoj-oblasti-u-skladi-distsiplinarnoj-palati-vid-25-05-2023-ro/>

175. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № V-011/2017 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Житомирської області від 27 січня 2017 року про порушення дисциплінарної справи відносно адвоката та на рішення кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Житомирської області від 24 лютого 2017 року про притягнення до дисциплінарної відповідальності у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю адвоката. URL: <https://vkdka.org/rishennya-v-0112017-u-spravi-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoj-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoj-komisiji-advokaturi-zhitomirskoj-oblasti-vid-27-01-2017-roku-pro-porushennya-distsipl/>

176. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № IX-006/2022 від 30 вересня 2022 року за скаргою адвоката на рішення дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії

адвокатури Полтавської області від 25 травня 2022 року про притягнення його до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді попередження. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-vkdkka-ix-006-2022-vid-30-09-2022-za-skargoyu-advokata-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-poltavskoj-oblasti-vid-25-05-2022-roku-pro/>

177. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 30 січня 2018 року № I-018/2018 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати КДКА Одеської області від 12 вересня 2017 року про відмову в порушенні дисциплінарного провадження відносно адвоката. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-i-0182018-u-spravi-za-skargoyu-na-rishennya-distsiplinarnoji-palati-kdka-odeskoji-oblasti-vid-12-09-2017-pro-vidmovu-v-porushenni-distsiplinarnogo-provazhennya-vidnosno-advokata/>

178. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 30 травня 2014 року № III-016/2014. URL: <http://vkdkka.org/rishennya-iii-0162014>.

179. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 27 червня 2022 року № VI-014/2022 за скаргою адвоката на рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Чернівецької області у складі дисциплінарної палати № 132 від 18 квітня 2022 року про порушення відносно нього дисциплінарної справи. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-vkdkka-vi-014-2022-vid-27-06-2022-za-skargoyu-advokata-na-rishennya-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-chernivetskoji-oblasti-u-skladi-distsiplinarnoji-palati-132-vid-18/>

180. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісія адвокатури № IX-006/2017 у справі за скаргою на рішення дисциплінарної палати КДКА Кіровоградської області від 29 травня 2017 року № 19 про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на три місяці. URL: <https://vkdkka.org/rishennya-ih-0062017-u-spravi-za-skargoyu-na-rishennya->

distsiplinarnoji-palati-kdka-kirovogradskoj-oblasti-19-vid-29-05-2017-pro-prityagnennya-advokata-do-distsiplinarnoji-vidpovidalnosti-u-vigly/

181. Рішення ВКДКА № IV-014/2023 від 28.04.2023 року за скаргою на дії Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Вінницької області при поверненні скарги від 08.02.2023 року відносно адвоката. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури:офіційний веб-сайт. 2023. URL:<https://vkdka.org/rishennya-vkdka-iv-014-2023-vid-28-04-2023-roku-za-skargoyu-na-diji-kvalifikatsijno-distsiplinarnoji-komisiji-advokaturi-vinnitskoji-oblasti-pri-povernenni-skargi-vid-08-02-2023-roku-vidnosno-advoka/>

182. Рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Хмельницької області від 3 вересня 2021 року № 20. URL:https://kdkakm.com/structura/kvalif-komisija/dyscyplinarna_palata/rishen-discf-palata/r%D1%96shennya-%E2%84%96-20-v%D1%96d-03.09.2021-roku.html

183. Рішення Ради адвокатів України «Про затвердження роз'яснення щодо можливості представництва юридичної особи адвокатом, який працює в ній за трудовим договором» від 16 листопада 2017 року № 254. URL:https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2017-11-16-r-shennya-rau-254_5a449c10284ee.pdf

184. Рішення Ради адвокатів України «Про особливості проходження адвокатами військової або альтернативної (невійськової) служби у період воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 24. URL:https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-03-24-r-shennya-rau-24_6244383f5d80a.pdf

185. Рішення Ради адвокатів України «Щодо виконання адвокатами вимог, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 2 серпня 2022 року № 60. URL:https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2022-08-02-r-shennya-rau-60_62fcfb1dae508.pdf

186. Санжарук Т. Поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: питання розмежування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 91–95.
187. Сахно А.П. Деякі особливості дисциплінарного провадження в Національній поліції в умовах дії воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/44.pdf>
188. Святоцький О.Д., Медведчук В.В. Адвокатура історія і сучасність. Київ : Ін Юре, 1997. 320 с.
189. Серeda В. В. Дисциплінарна відповідальність: поняття, принципи та види. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1. С. 18–25.
190. Серeda В. Поняття, ознаки та склад дисциплінарного проступку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 125–129.
191. Січевлюк В. До питання про зміст та структуру категорії «правова суб'єктність» у загальній теорії права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 4. С. 30–36.
192. Січевлюк В. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади): монографія. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020. 462 с.
193. Сливка С., Рудницький М., Підгірський М. Формування правосвідомості юриста: монографія. Львів, 1997. 96 с.
194. Сорока М. О. Сутність терміну «розумний строк» у судовому адміністративному процесі. *Форум права*. 2011. № 1. С. 962-967.
195. Справа «Білуха проти України» (Заява № 33949/02): рішення Європейського суду з прав людини. Страсбург, 9 листопада 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_272#Text
196. Справа «Гурепка проти України (№ 2)» (Заява № 38789/04): рішення Європейського суду з прав людини. Страсбург, 8 квітня 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_565#Text

197. Справа «Мала проти України» (Заява № 4436/07): рішення Європейського суду з прав людини. Страсбург, 3 липня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a23#Text

198. Справа «Надточій проти України» (Заява № 7460/03): рішення Європейського суду з прав людини. Страсбург, 15 травня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text

199. Справа «Шагін проти України» (Заява № 20437/05): рішення Європейського суду з прав людини. Страсбург, 10 грудня 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_612#Text

200. Сташків Б. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2016. 692 с.

201. Степаненко А. Теорія та практика застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» Європейським Судом з прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 184-191.

202. Стоян А. Триступенева градація стандартів доказування в адміністративному процесі. *Форум Права*. 2021. № 66(1). С. 25–36.

203. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: затверджено Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#n10>

204. Суд: порушення дисциплінарної справи – ще не її розгляд, права адвоката не порушуються. 2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/152480.html>

205. Тарасов О. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: моногр. Х.: Право, 2014. 512 с.

206. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О.С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків, 2018. 416 с.

207. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник; за ред. В. Зайчука, Н. Оніщенка. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

208. Теорія держави і права: підручник; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Бандурки О.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 416 с.

209. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо дотримання адвокатами норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет: затверджено Рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 1 жовтня 2021 року № Х-020/2021. URL: <https://vkdka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-dotrimannya-advokatami-norm-advokatskoji-etiki-pri-vikoristanni-merezhi-internet/>

210. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо звернень з адвокатським запитом: затверджено рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 23 лютого 2023 року № П-010/2023. URL: <https://vkdka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-zvernen-z-advokatskim-zapitom/>

211. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо заяв (скарг) суддів відносно неналежної поведінки адвокатів: затверджено Рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 27 травня 2021 року № V-005/2021. URL: <https://vkdka.org/15918-2/>

212. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, що має наслідком направлення Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури справ для нового розгляду: затверджено Рішенням Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 4 жовтня 2019 року № Х-018/2019. URL: <https://vkdka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-pro-ponovlennya-stroktiv-na-oskarzhennya-rishen-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi/>

213. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо розгляду заяв про відводи (самовідводи): рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 8 листопада 2019 року № XI-021/2019. URL: <https://vkdkka.org/14581-2/>

214. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо несплати адвокатами щорічного внеску на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування: рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 25 липня 2020 року № VII-009/2020. URL: <https://vkdkka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-nesplati-advokatami-schorichnogo-vnesku-na-zabezpechennya-realizatsiji-advokatskogo-samovryaduvannya/>

215. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури щодо етичних аспектів відносин адвоката з правоохоронними органами: рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 25 липня 2020 року № VII-011/2020. URL: <https://vkdkka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi-schodo-etichnih-aspektiv-vidnosin-advokata-z-pravoohoronnimi-organami/>

216. Узагальнення дисциплінарної практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, що має наслідком направлення Вищою кваліфікаційно-дисциплінарною комісією адвокатури справ для нового розгляду: рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури від 4 жовтня 2019 року № X-018/2019. URL: <https://vkdkka.org/uzagalnennya-distsiplinarnoji-praktiki-pro-ponovlennya-stroktiv-na-oskarzhennya-rishen-kvalifikatsijno-distsiplinarnih-komisij-advokaturi/>

217. Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. Міжнародна комісія юристів. 2014. URL:

<https://precedent.in.ua/2015/05/29/ukrayina-konflikt-pozbavlennya-prava-zajmatysya-advokatskoyu-diyalnistyu-ta-zupynennya-diyi-litsenziyi-na-zdijsnennya-advokatskoyi-diyalnosti/>

218. Україна: конфлікт, позбавлення права займатися адвокатською діяльністю та зупинення дії ліцензії на здійснення адвокатської діяльності. URL: <https://precedent.in.ua/2015/05/29/ukrayina-konflikt-pozbavlennya-prava-zajmatysya-advokatskoyu-diyalnistyu-ta-zupynennya-diyi-litsenziyi-na-zdijsnennya-advokatskoyi-diyalnosti/3>.

219. Федеральне положення Німеччини про адвокатуру від 1 серпня 1959 року № 303-8. Дата оновлення: 10 жовтня 2013 року. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/bundesrechtsanwaltsordnung-ukr.pdf>. 6. Act on Ad

220. Фіолевський Д. Адвокатура: підручник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Алерта, 2014. 624 с.

221. Фулей Т. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 208 с.

222. Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів : прийнято на пленар. сес. ССВЕ 24.11.2006. Спілка адвокатів України URL: <http://www.cay.org.ua/ua/104/index.html>

223. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3(58). С. 29–38.

224. Химчук А. Стандарти доказування в дисциплінарних провадженнях щодо правників: які вони та якими мали б бути? URL: <https://dejure.foundation/-standarty-dokazuvannia/#rec360730072>

225. Христова Ю. В. Право на розумний строк розгляду справи в практиці Європейського Суду з прав людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 69-76.

226. Хто вирішує, що порушення ПАЕ було грубим, нагадав суд. Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури. URL: <https://vkdka.org/hto-virishuje-scho-porushennya-pae-bulo-grubim-nagadav-sud/>

227. Хуторян Н. Проблеми правового регулювання дисциплінарної відповідальності працівника в проекті Трудового кодексу України. Міждисциплінарні гуманітарні студії. 2014. № 1. С. 51–58.

228. Чеботарьова Г. Проблеми визначення поняття об'єктивної сторони злочину. *Вчені записки Тавричного національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія «Юридичні науки». 2009. Т. 22 (61). № 1. С. 249–254.

229. Черноус С. Оціночні поняття у трудовому праві України: дис. ... канд. юрид. наук: спец.12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення»; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2008. 212 с.

230. Шатрава С. Щодо розуміння дисциплінарного провадження в органах прокуратури: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 101–104.

231. Шатрава С.О. Щодо позасудового порядку оскарження рішення про застосування дисциплінарного стягнення (на прикладі органів прокуратури України). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2/65. С. 192–199

232. Шатрава С.О. Щодо розуміння дисциплінарного провадження в органах прокуратури : питання теорії та практики *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 3. С. 101–104. URL : http://www.lsej.org.ua/3_2014/29.pdf.

233. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 1055-1061.

234. Штефан О. Цивільне процесуальне право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2009. 360 с.

235. Щербанюк О.В., Остафійчук Л.А. Розділ V. Юридична відповідальність адвоката. Деліктологія: Монографія. / під загальною редакцією І.М. Копотуна, С. В. Петкова, Р. Роліан. Куновице: Академія ГУСПОЛ: 2021, Т.3. 332 С. 116-138. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1374/1/delictology-3-%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b4%d1%96%d0%bb-V.pdf>

236. Якуша В. Коли приватне стає публічним. *Закон і Бізнес*. № 1-2 (1559-1560). 12.01–21.01.2022. URL: <https://zib.com.ua/ua/print/150254.html>

237. Якушев І. Юридичні властивості суб'єктів права. *Вісник Львівського університету*. Сер. юридична. 2000. Вип. 35. С. 33–37.

238. Affaire in Trudov c. Russie (Requête no 43330/09). European Court of Human Rights. Strasbourg, 13 décembre 2011. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22languageisocode%22:\[%22FRE%22\],%22appno%22:\[%2243330/09%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-107865%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22languageisocode%22:[%22FRE%22],%22appno%22:[%2243330/09%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-107865%22]})

239. Basic Principles on the Role of Lawyers by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba adopted 07 September 1990. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers>

240. CCBE recommendations on disciplinary process for the legal profession. Brussels: Council of Bars and Law Societies of Europe. 2007. URL: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DISCIPLINE/EN_DISC_20070917_CCBE_Recommendations_disciplinary_proceedings.pdf

241. Comments on the draft law on the bar and practice of law of Ukraine. European commission for democracy through law (Venice Commission). Strasbourg, 15 September 2011. Opinion No. 632. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2011\)068-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2011)068-e)

242. Disciplinary procedures for solicitors. URL: <https://www.reganpeggs.com/disciplinary-procedures-solicitors>

243. Drozd, O. Theoretical and legal aspects of the classification of social guarantees of the personnel of the Public Service of special communications and information protection of Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2022. №3 (313). P.146-150.

244. Gattini A. Evidentiary Issues in the ICJ's Genocide Judgement, *JICJ* 5 (2007). P. 889–904.

245. Judgement in Case of Ankerl v. Switzerland (17748/91). European Court of Human Rights. 23 October 1996. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:\[%22UKR%22\],%22appno%22:\[%2217748/91%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-125993%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22languageisocode%22:[%22UKR%22],%22appno%22:[%2217748/91%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-125993%22]})

246. Judgement in Case of B. and P. v. the United Kingdom (Applications nos. 36337/97 and 35974/97). European Court of Human Rights. Strasbourg, 24 April 2001. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-59422%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59422%22]})

247. Judgement in Case of Botmeh ta Alami v.the United Kingdom (15187/03). European Court of Human Rights. Strasbourg, June 2007. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22002-2653%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22002-2653%22]})

248. Judgement in Case of Fitt v. the United Kingdom (29777/96). European Court of Human Rights. Strasbourg, 16 February 2000. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22002-11474%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22002-11474%22]})

249. Judgement in Case of Helen Steel and David Morris v. United Kingdom (Application no. 68416/01). European Court of Human Rights. Strasbourg, 22 October 2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-22808&filename=STEEL%20and%20MORRIS%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM.pdf&logEvent=False>

250. Judgement in Case of McMichael v. the United Kingdom (16424/90). European Court of Human Rights. Strasbourg, February 1995. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=002-9624&filename=002-9624.pdf&TID=ihgdqbxnfi>

251. Judgement in Case Of Oleksandr Volkov v. Ukraine (Application no. 21722/11) . Strasbourg 9 January 2013: The European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-115871%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-115871%22]})

252. Judgement in Case of Olujić v. Croatia (Application no. 22330/05). European Court of Human Rights. Strasbourg, 5 February 2009. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-91144%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-91144%22]})

253. Judgement in Case of Ruiz-Mateos v. Spain (Application no. 12952/87). European Court of Human Rights. Strasbourg, 23 June 1993. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-91144%22\]}https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-57838%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-91144%22]}https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-57838%22]})

254. Judgement in Case of Wettstein v. Switzerland (33958/96). European Court of Human Rights. 21 December 2000. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22002-5867%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22002-5867%22]})

255. McBaine. (1944). Burden of proof: Degrees of Belief. PP. 262–263. URL: <https://www.jstor.org/stable/3476960>

256. Model Rules for Lawyer Disciplinary Enforcement. American Bar Association. 2020. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/resources/lawyer_ethics_regulation/model_rules_for_lawyer_disciplinary_enforcement/rule_18/

257. New York rules of professional conduct: Effective April 1, 2009. As amended through June 10, 2022 With Comments as amended through August 2, 2022. URL: <https://nysba.org/app/uploads/2022/10/20221020-Rules-of-Professional-Conduct-as-amended-6.10.2022.pdf> (дата звернення: 24.10)

258. Rab S. (2021). Regulation of the legal profession in the UK (England and Wales): overview. Thomson Reuters practical law. URL:

[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633-7078?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633-7078?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true).

259. Responsibility. Oxford Learner's Dictionaries. 2023.
URL:<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/responsibility?q=responsibility>

260. Shatrava, S., Vylkov, S., Sobol, Y., Maksymenko, N., & Zelenko, I. (2023). Legal guarantees of lawyers' activities with respect to the provision of free secondary legal aid in the administrative court system. *Cuestiones Políticas*, 41(77), 309-323. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4177.21>

261. Solicitors Act 1974. URL:
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/47/contents>

262. Solicitors Regulation Authority. URL:
<https://www.sra.org.uk/consumers/solicitor-check/publications/disciplinary-guidance>

263. The Model Rules for Lawyer Disciplinary Enforcement: were adopted by the American Bar Association House of Delegates on August 8, 1989, and were subsequently amended on August 12, 2002. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/resources/lawyer_ethics_regulation/model_rules_for_lawyer_disciplinary_enforcement/

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації :

1 Зуєва А. І. Дисциплінарна відповідальність адвоката як складова юридичної відповідальності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2023. № 5. С. 105-109. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.5.18>.

2 Зуєва А. І. Теоретико-правова характеристика дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *KELM.* 2023. № 7 (59). С. 123-128. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.19>.

3 Зуєва А. І. Щодо питання про правосуб'єктність адвоката відносно якого порушено дисциплінарну справу. *Юридичний бюлетень.* 2023. № 31. С. 50-56. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.31.07>

4 Зуєва А. І. Дисциплінарні стягнення щодо адвоката: питання сьогодення. *Наукові Записки. Серія: Право.* 2021. Вип. 10. Спецвипуск. С. 252-258.

5 Зуєва А. І. Дисциплінарне провадження стосовно адвоката: правова природа та характерні ознаки. *Право та державне управління.* 2023. № 4. С. 66-70. <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.4.9>.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

6 Зуєва А. І. Деякі питання юридичної відповідальності адвоката: питання сьогодення. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : матер. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 01 груд. 2023 р.).* Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 34-35.

7 Зуєва А. І. Дослідження питання стадій дисциплінарного провадження стосовно адвоката: питання сьогодення. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного*

стану: наук.-практич. конф. (Вінниця, 07 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 234-236.

8 Зуєва А. І. Дослідження дисциплінарної відповідальності адвоката як складова юридичної відповідальності. *Актуальні проблеми національного законодавства*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 15 квітня 2021 р.). Частина 1. Кропивницький, 2021. С. 61-64.

9. Зуєва А. І. Дисциплінарний проступок як підстава притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *Актуальні проблеми національного законодавства*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Кропивницький, 10 листопада 2020 р.). Частина 1. Кропивницький, 2020. С. 122-12

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного

університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

Михайло БУРДІН

2024 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Комісія у складі:

заступник начальника навчально-методичного відділу Харківського національного університету внутрішніх справ – завідувач відділення планування навчального процесу, кандидат юридичних наук **Ольга Сезонова** (голова);

декан факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук **Геннадій Зврянський**;

завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор **Олена Джафарова**

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Зуєвої Анни Ігорівни на тему «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються в освітньому процесі Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Публічне адміністрування», «Основи адміністративно-юрисдикційної діяльності» та інших дисциплін адміністративно-правового характеру.

Внесені автором до зазначених лекційних матеріалів доповнення підготовлені на достатньому теоретичному та методичному рівні та ґрунтуються

на результатах проведеного автором глибокого дослідження чинного законодавства спрямованого на вдосконалення дисциплінарної відповідальності адвоката з метою формування високопрофесійного адвокатського корпусу та забезпечення реалізації конституційних гарантій на правову допомогу на належному фаховому рівні, у зв'язку з чим впроваджені в освітній процес Харківського національного університету внутрішніх справ, а також у науково-дослідній роботі слухачів, студентів та курсантів.

Члени комісії:

Ольга СЕЗОНОВА

Геннадій ЗВІРЯНСЬКИЙ

Олена ДЖАФАРОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Харківського національного
університету внутрішніх справ,доктор юридичних наук, професор,
*заслужений юрист України

Олександр МУЗИЧУК

2024 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження Зуєвої Анни Ігорівни на тему «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право у науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ

Комісія в складі:

1. Невядовського В.О. – доктора юридичних наук, доцента, ученого секретаря секретаріату Вченої ради Харківського національного університету внутрішніх справ (голова);
2. Джафарової О.В. – доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ;
3. Абламського С.Є. – кандидата юридичних наук, доцента, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Зуєвої Анни Ігорівни на тему «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право, використовуються у наукових дослідженнях Харківського національного університету внутрішніх справ.

Зокрема: 1) акцентовано увагу на необхідності визначення однією із ключових ознак дисциплінарного проступку адвоката наявність негативних наслідків у широкому їх розумінні, що убезпечить адвокатів від притягнення до дисциплінарної відповідальності зокрема за вчинення помилок, в тому числі технічних, які не свідчать про неналежне виконання своїх обов'язків та

нехтування нормами права; 2) виокремлено змістовні ознаки дисциплінарного проступку адвоката; 3) встановлено, що «правосуб'єктність адвоката» виступає головною якісною властивістю, яка визначає його можливість та здатність трансформуватися у суб'єкта дисциплінарних правовідносин, виступаючи однією з передумов їх виникнення; 4) констатовано, що «суб'єктом права» виступає адвокат, який є носієм усієї сумарної множини суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, закріплених у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, в тому числі й специфічних процедурних прав та обов'язків адвоката в межах дисциплінарного провадження; 5) зроблено висновок, на сьогодні як законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, так і дисциплінарною практикою не встановлено стандарту доказування у дисциплінарному провадженні стосовно адвоката. Акцентовано увагу, що впровадження такого стандарту є важливим елементом засади змагальності як встановлений критерій достатності та достовірності доказів для прийняття рішення про те, що факт є встановленим та доведеним, а тягар доказування виконаним.

Впровадження результатів дисертаційного дослідження Зуєвої Анни Ігорівни на тему «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект» в науково-дослідну діяльність Харківського національного університету внутрішніх справ забезпечило розширення науково-методичного інструментарію дослідження теоретичних і практичних питань щодо притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Члени комісії

Владислав НЕВЯДОВСЬКИЙ

Олена ДЖАФАРОВА

Сергій АБЛАМСЬКИЙ

АКТ
впровадження матеріалів дисертаційного дослідження
Зуєвої Анни Ігорівни за темою
«Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий
аспект»
в практичну діяльність Адвокатського бюро «Юрія Кричуна»

Комісія у складі: керуючого адвокатським бюро КРИЧУНА Ю.А. та адвокатом адвокатського бюро ГОРДУЗ О.А., склали цей акт про те, що сформульовані висновки, пропозиції та рекомендації у дисертаційному дослідженні Зуєвої Анни Ігорівни за темою «Дисциплінарна відповідальність адвоката: адміністративно-правовий аспект» є актуальним, відповідають вимогам наукової новизни та впроваджуються у практичну діяльність Адвокатського бюро «Юрія Кричуна» та Дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Кіровоградської області.

Керуючий АБ «Юрія Кричуна»,
 член ДП КДКА Кіровоградської області,
 к.ю.н., доцент

Адвокат АБ «Юрія Кричуна»

Юрій КРИЧУН

Олена ГОРДУЗ